

ISTORIE

civilizație

Anul I • Nr. 1 • Octombrie 2009 • 9 lei

MATRIARHATUL,

*mit sau
realitate?*

Cornel Constantin Ilie
p.6

CIOCOII VECHI ȘI NOI

acad. Florin Constantiniu
p.18

FEMEIA ROMÂNIEI MODERNE

dr. Alin Ciupală
p.13

Colaborarea lui IULIU MANIU cu SPECIAL OPERATIONS EXECUTIVE

dr. Marian Zidaru
p.20

O genealogie nebănuită: LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU

prof.univ.dr.
Mihai Sorin Rădulescu
p.29

6 septembrie 1939: ROMÂNIA SE DECLARĂ NEUTRĂ

prof.univ.dr. Ion Calafeteanu
p.34

“CĂLĂTORIA LUI GRUBER” – între adevăr și ficțiune

dr. Florin Șperlea
p.70

5. Editorial

6. Controverse:

Matriarhatul, mit sau realitate?
Cornel Constantin Ilie

11. Istoria și Femeia:

Juliette Recamier, muza artelor și a bunului gust
dr. Cristina Păiușan-Nuică

13. Istorie modernă:

Între activismul social și excluderea politică – Femeia României Moderne
dr. Alin Ciupală

18. Istorie la prezent:

Ciocoi vechi și noi: 20 de ani de la Marea Revoluție Capitalistă din Decembrie
acad. Florin Constantiniu

20. Reconstituiri:

Sursele documentare britanice și românești despre colaborarea lui Iuliu Maniu cu Special Operations Executive
dr. Marian Zidaru

27. Din presa de altădată:

O bucureșteancă, vedetă la Hollywood

29. Genealogie:

O genealogie nebănuită: Lucrețiu Pătrășcanu
prof.univ.dr. Mihai Sorin Rădulescu

p.6

p.34

32. Cronologie

Monica Enășoiu

34. Momente de istorie:

6 septembrie 1939: România se declară neutră
de prof. univ. dr. Ion Calafeteanu

40. Când, cum, unde...

Istoria mănușilor
Mihai Bozgan

42. Oameni și fapte:

Barbu Știrbei și geneza micului Paris
Corneliu Șenchea

47. Sub semnul întrebării:

Canibalism și război în paleoliticul și mezoliticul european
Robert Kuhn

p.11

p.27

p.47

p.56

51. Din arhive:

Scufundarea navei
"Dâmbovița"

54. Istoria cuvintelor:

Cuvinte călătore.
Cuvinte persane
acad. Marius Sala

56. Locuri în istorie:

Minunile Babilonului
dr. Sorin Oane

62. Portret:

Henry-Irénée Marrou
(1904-1977)
dr. Alex Mihai Stoenescu

65. Medievale:

Secolele al XIII-lea și al XIV-lea.
Amenajarea interioară în
castelele din vestul Europei
Roxana Elena Licuță

68. Recenzie:

Documentele din Arhivele
Serviciului Ucrainean
de Securitate. Activitatea
Securității Sovietice
Vadim Guzun, Ovidiu Năftănăilă

70. Per contra:

"Călătoria lui Gruber"
– între adevăr și ficțiune,
dr. Florin Șperlea

75. Opinii:

Sfârșitul erei Voronin
în Republica Moldova
Cristina Păiușan-Nuică

77. Cum vă place:

Manaken Pis –
simbolul orașului Bruxelles
Cornel Constantin Ilie

p.51

p.77

ISTORIE

civilizație

www.isciv.ro

REDACȚIA

Redactor șef:

Georgeta Dimisianu

Redactori:

Cristina Păiușan Nuică
Cornel Constantin Ilie
Olga Turbatu

Layout&DTP:

Monica Enășoiu

Web master:

Mihai Bozgan

Producție:

Florentina Preda

SENIORI EDITORI

Acad. Dan Berindei
Acad. Florin Constantiniu
Acad. Dinu C. Giurescu
Acad. Marius Sala
Acad. Răzvan Theodorescu
Prof. univ. dr. Constantin Bușe
Prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu
Prof. univ. dr. Ion Calafeteanu
Prof. univ. dr. Viorica Moisuc
Prof. univ. dr. Ioan Scurtu

ADRESA:

București, Splaiul Unirii nr. 16,
sector 4, etaj 7, camera 706

e-mail: redactie@isciv.ro

tel.: 021-387.33.81

021-387.33.79

TIPĂRIT LA

PUBLIROM S.A.
marketing@tipografiapublirom.ro

ISSN 2066 - 9429

Conform art. 206 C.P.,
responsabilitatea juridică pentru
conținutul articolelor revine
autorilor acestora.

LA ÎNCEPUT DE DRUM

Revista "Istorie și civilizație", așa cum arată și titlul, nu se cantonează la istoria politică sau militară - cu un cuvânt, evenimentială -, ci se interesează de toate aspectele vieții umane: sociale, economice, culturale, religioase, mentale etc., subsumate termenului de "civilizație". Am dori ca revista să fie o publicație de critică istorică și să ofere o imagine atotcuprinzătoare asupra societății omenești, de-a lungul istoriei.

Știm că în alte state - SUA, Rusia, Franța, Marea Britanie, Ungaria, Polonia și multe altele, istoria este la locul ce i se cuvine de drept. Revista noastră își propune să contribuie la recuperarea simțului istoric, actualmente copleșit de oportunismul invaziv din cotidianul economic, politic, social și moral.

Un obiectiv important al corpului editorial este ca în scurt timp revista să devină într-o măsură însemnată interactivă cu cititorii. O publicație trăiește, în primul rând, prin cititorii ei. „Istorie și civilizație” dorește să se afle într-un permanent dialog cu cititorii. Vrea să le cunoască preocupările și să vină în întâmpinarea interesului lor. Iată de ce redacția așteaptă observațiile și sugestiile lor pentru a le oferi răspuns.

Cu aceste gânduri și cu voința de a sluji cunoașterii trecutului național și universal pornim la drum și sperăm că efortul nostru va fi încununat de succes.

Redacția

Trecutul nu moare niciodată ...

... În chemarea așa de călduroasă a regelui ni s-au pus înaintea două mari probleme, care așteaptă și exprimarea din partea noastră a unei opinii, care dacă ar lipsi, evident că ar suferi însuși caracterul acestor dezbateri ale Senatului: o problemă internă, care este aceea a concordiei, a bunei înțelegeri între noi toți, pe care o dorește Majestatea Sa, precum au dorit-o toți predecesorii săi din cele mai îndepărtate timpuri, din timpurile istorice și din timpurile mai noi ale secolului XX. Este plină istoria noastră de această chemare la înțelegere a tuturor, la conlucrarea unora cu alții, peste clase, peste partide, peste ambiții individuale. Cine a străbătut ultimul secol din istoria românilor aude pe rând din gura lui Alexandru Ghica, împiedicat de boierii de la 1834 până la 1842, când a căzut; îl aude din gura lui Gheorghe Bibescu, răsturnătorul lui Alexandru Ghica, pentru ca pe urmă să trebuiască și el să urmeze aceeași politică, ca să fie atacat pentru aceleași interese înguste de clasă. De la un capăt la altul al domniei așa de scurte a lui Cuza-Vodă nu s-a auzit decât acest mare strigăt în deșert: înțelegeți-vă între dv., fixați un program comun și, pe baza acestui program comun, ajutați să se ridice țara. Cuza-Vodă a căzut, fără ca glasul lui să fie ascultat. [...]

Dar e o politică potrivită cu România și țara noastră nu este o țară mică; noi nu suntem o țară mică, nu suntem țărișoara lui Dimitrie Sturdza, care tremura ori de câte ori se auzea sunetul concertului european. Nu este vorba de o țărișoară, de „acest mic popor” de „micile noastre mijloace de apărare” de toate tânguirile acestea de Fanar, care odinioară înveninau țara, slăbeau încrederea ei în ea însăși. Noi suntem o țară care, dacă nu face anumite lucruri, pe care am putea să le facem, nu o face pentru că este ceva mai tare decât noi, ceva care vine din generație și care ni spune: aceasta este o țară onestă și lucrurile acestea nu le poate face. Venizelos, când în Cameră era îndemnat să facă anumite lucruri, știi care a fost răspunsul lui? Grecia este prea mică pentru ca să facă o porcărie atât de mare. Desigur că și nouă ni se îmbie lucruri ca lui Venizelos, foarte ispititoare - noi însă, ca să întrebuițăm cuvintele lui Venizelos, noi nu le putem face.

Nu putem uita nimic din amintirile noastre. Dacă le uităm noi, sunt scrise acolo, pe paginile istoriei, pe care nu le poate distruge nimeni, unde se vede că **aceștia** ne-au voit binele și că **aceștia** ne-au voit moartea noastră.

Putem noi să schimbăm acestea, să facem să dispară fapte care au existat? În inimile noastre nu este nimic pentru oamenii de aceeași rasă cu noi care am murit pe malurile Siretului, pentru conducătorii care ne-au adus toată experiența lor de odinioară și ne-au ajutat să stăm în fața dușmanului de atunci pe care evident în starea noastră de neutralitate de acum nu-l socotim ca dușman.

Dar totuși trecutul este acolo. Trecutul nu moare niciodată; ci vorbește. [...]

Nicolae Iorga

(Ultimul discurs al istoricului, ținut în Ședința Senatului din 18 martie 1940)

Matriarhatul, mit sau realitate?

CORNEL CONSTANTIN ILIE

„L'invention d'un mythe: Le matriarcat”. Acesta este numele unui articol apărut destul de recent în revista L'Histoire. Autoarea, Stella Georgoudi, o reputată specialistă în istoria religiilor și a miturilor antice, pur și simplu desființa unul din conceptele de bază (sau cel puțin așa credeam) ale preistoriei: matriarhatul. Chestiunea ne-a intrigat atât de mult încât am căutat să aflăm care este adevărul și ne-am trezit prinși în mijlocul unei controverse care durează de foarte mult timp.

Bachofen și „dreptul matern”

Cel care a lansat conceptul de matriarhat (deși nu a folosit acest termen) a fost Johann Jakob Bachofen (1815 – 1887), în lucrarea „Das Mutterrecht: eine Untersuchung über die Gynaiokratie der alten Welt nach ihrer religiösen und rechtlichen Natur”¹, apărută în 1861. Bachofen, antropolog și sociolog elvețian, a fost primul care a adus în discuție rolul deosebit de important al femeii în cadrul societăților preistorice. El afirma că dreptul arhaic al mamei este strâns legat de cel al venerării Fecioarei Maria de către creștini.

Principalele idei susținute de Bachofen sunt următoarele:

1 La începuturile civilizației, oamenii trăiau într-o stare de promiscuitate sexuală (Bachofen folosește termenul de „hetairism”);

2 Această promiscuitate excludea orice certitudine a paternității și astfel, descendența se putea stabili doar pe linie maternă;

3 Din acest motiv, ele dețineau un asemenea grad de influență și respect care a stat la baza instaurării conducerii femeilor (sau „ginecrație”, după cum îi spune Bachofen);

4 Trecerea către monogamie, unde femeia aparținea unui singur bărbat, a dus la sfârșitul conducerii femeilor și la instaurarea dominației bărbaților.

De asemenea, Bachofen propune patru faze ale evoluției societății, de la matriarhat la patriarhat:

► **Hetairismul.** Oamenii trăiau în societăți poligamice având ca zeitate dominantă o proto - Afrodită.

Venus din Laussel (Musée d'Aquitaine, Bordeaux, Franța)

► **Matriarhatul.** O societate având ca preocupare principală agricultura și ca zeitate principală o proto-Demetra.

► **Dionisianismul.** O fază de tranziție în care bărbații încep să-și impună dominația. Zeitatea dominantă era un „strămoș” al lui Dionisos.

► **Apolonianismul.** Societatea este deja dominată de bărbați, zeitatea principală fiind Apolo.

Bachofen susține că agricultura a apărut în matriarhat, o societate în care exista o armonie desăvârșită și unde dragostea maternă era baza tuturor relațiilor sociale.

Pentru Bachofen teoria matriarhatului este universal valabilă: din Spania până în India, din Scitia până în Africa și din Grecia până în Egipt. Preluarea controlului de către bărbați este reliefață de mitologie, odată cu apariția unor mituri precum cel al lui Zeus care-i învinge pe titani, Hades care o răpește pe Persefona, Perseu care o ucide pe Meduza sau Oedip care omoară Sfinxul.

Mitul amazoanelor a fost unul din punctele de sprijin pentru adepții matriarhatului.

Herodot afirma că sarmații sunt urmașii amazoanelor. Acestea vânau, participau la războaie, aveau îmbrăcăminte identică cu cea a bărbaților și nu puteau să se mărite până nu ucideau un bărbat în luptă.

Și în istoriografia romană își fac simțită prezența amazoanele. Ele sunt amintite de Cezar, Diodor, Philostratus, Procopius sau Plinius.

Engels și matriarhatul

Friedrich Engels în introducerea la cea de-a patra ediție a „Originiile familiei, proprietății private și statului” (1891) susține că forma patriarhală a familiei a fost asumată fără nici un fel de îndoială ca fiind cea mai veche

Ideile fundamentale pe care se bazează susținătorii matriarhatului: miturile antice, existența cultului zeitelor, stabilirea descendenței pe linie maternă în societățile preistorice

formă de organizare de către burghezie. În cel mai bun caz s-a admis și ideea că în preistorie a existat o perioadă de promiscuitate sexuală. Burghezia a adoptat modelul patriarhal pentru că este bazat pe proprietatea privată și pe aservirea femeii. Dar susține Engels, au existat popoare la care descendența se făcea în linie maternă și că aceasta trebuie considerată singura valabilă.

Engels îl citează pe Bachofen care a interpretat mitul lui Oreste ca pe o reprezentare dramatică a conflictului dintre „puterea mamei” aflată în declin și „puterea tatălui” aflată în ascensiune. După ce Clitemnestra îl ucide pe Agamemnon, este la rândul ei ucisă de Oreste. Acesta este apoi urmărit de Furii, gardienii demonici ai „dreptului matern”, care considerau matricidul drept cea mai gravă dintre crime. Ajuns în fața Areopagului convocat de

zeița Atena, Oreste pune întrebarea: „De ce furiile mă urmăresc pe mine, care am făcut un act de dreptate și nu au urmărit-o pe Clitemnestra, care își ucisese soțul?”. Răspunsul primit: „Pentru că nu erau rude de sânge!”. Prin urmare, ce reiese de aici este că „dreptul matern” era primordial, din moment ce matricidul este considerată crima cea mai gravă. Numai că Oreste este achitat de Areopag (votul Atenei fiind decisiv) și acesta este momentul în care „dreptul patern” a triumfat.

Engels a fost entuziasmat de teoria matriarhatului, despre care a spus că este la fel de importantă pentru antropologie ca teoria evoluționismului a lui Darwin pentru biologie, sau ca teoria plus-valorii a lui Marx pentru economie. Și tot el susține că matriarhatul a devenit pivotul în jurul căruia se învârte știința.

„Endogam” – „exogam”

Un alt antropolog, J.F. McLennan a introdus termenii de societăți „exogame” și „endogame”. Primul tip este cel caracterizat prin faptul că bărbații unui trib nu se puteau căsători decât cu femei din afara tribului, care erau dobândite cu forța. Al doilea tip era caracterizat prin faptul că bărbații nu se puteau căsători decât cu femei din propriul trib.

În legătură cu „exogamii”, McLennan a oferit o serie de explicații, interesante din punct de vedere conceptual, dar fără niciun fel de susținere științifică. Astfel, el spune că obiceiul „capturării” femeilor de la alte triburi nu avea la bază o rațiune morală (adică legată de consangvinitate sau incest), ci una mult mai practică. El susține

(tot fără dovezi) că exista obiceiul la popoarele antice să-și ucidă nou-născuții de sex femeiesc. Acest lucru ducea inevitabil la o discrepanță între numărul bărbaților și cel al femeilor din trib. Prin urmare, în ciuda „capturilor” mai mulți bărbați ajungeau să aibă ca soție o singură femeie (sau invers! – fenomen numit „poliandrie”). Consecința firească: se știa cu siguranță cine este mama urmașilor, nu și tatăl. Rezultă stabilirea relațiilor pe linie maternă de unde apare și „dreptul matern”. Numai că teoria lui McLennan nu se baza pe niciun fel de descoperire istorică și științifică.

țineau altor grupuri cu care nu existau legături de sânge. Practic, Morgan implică „exogamia” și „endogamia” în interiorul aceluiași trib, dar mai mult decât atât, scoate în evidență rolul femeii în societate.

Al doilea feminism

Termenul „matriarhat” a fost folosit pentru prima dată de E.B. Taylor în articolul „Sistemul familiei matriarhale” (1896). Taylor avea să afirme că matriarhatul nu înseamnă că femeia conduce familia, ci că rudele de sex masculin din partea mamei își asumă conducerea.

Helen Diner a fost prima femeie care a abordat acest subiect în lucrarea „Mame și amazoane” (1930), care este privită acum ca o operă clasică a subiectului. Diner afirma că în trecut toate societățile au fost matriarhale, apoi la un moment dat majoritatea au devenit patriarhale și au degenerat.

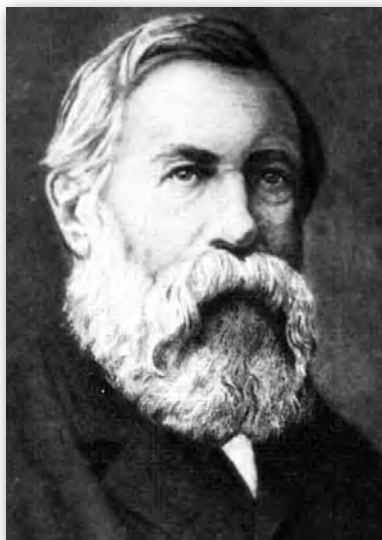
În anii '70, odată cu apariția fenomenului numit „cel de-al doilea feminism”, matriarhatul a revenit în forță. Dacă până atunci existaseră destule rezerve chiar și printre adepții acestei idei, lucrurile s-au radicalizat. S-a afirmat fără urmă de echivoc că, la un moment dat, societatea era centrată în jurul femeii. Femeile erau onorate pentru puterea lor „misterioasă” de a naște și erauenerate ca mari zeițe. Aveau un rol fundamental în domeniul artei și tehnologiei și luau cele mai importante decizii pentru comunitate.

Marija Gimbutas (1921 – 1994) prin lucrările sale: „Zeițe și zei ai vechii Europe” (1974), „Limbajul zeițelor” (1989) și „Civilizația zeițelor” (1991) a avut o contribuție importantă la nașterea noului val de susținători ai matriarhatului. Ea afirma, mai ales în ultima lucrare, că societatea neolitică era una în care femeile ocupau un rol central, dovadă fiind cultul zeițelor. Conform lui Gimbutas, aceste societăți erau pașnice, acceptau homosexualitatea și aplicau principiul egalității economice. Atacul populațiilor „androcrațice” dominate de bărbați, au dus la dispariția acestor societăți și la apariția patriarhatului, în care conducerea aparținea războinicilor.

Susținătorii matriarhatului mai vin și cu alte argumente: că au existat o mulțime de comunități umane în lume și că teoriile istoricilor europeni nu se pot aplica pentru toate sau că există chiar și în ziua de azi societăți matriarhale (în Pacificul de Sud, în India, în America de Sud).

De asemenea, ei spun că, dacă bărbații dețin astăzi puterea acest lucru este rodul expansiunii militare a Eu-

3 susținători ai matriarhatului

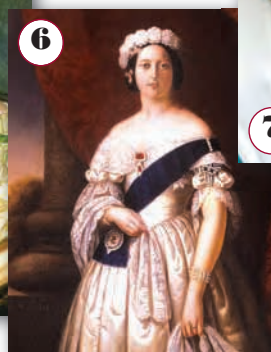
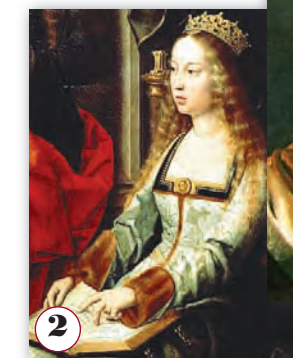
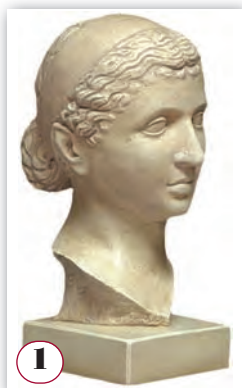

- ▲ J.J. Bachofen
- ◀ Friedrich Engels
- ▼ Marija Gimbutas

Și cu toate acestea a fost extrem de apreciată la vremea ei (1870).

Tot în deceniul opt al secolului al XIX-lea, Lewis H. Morgan a venit cu o altă teorie, având la bază studierea triburilor indo-americe. Morgan afirmă că, în perioada în care căsătoriile în grup erau predominante, fiecare trib era divizat în mai multe grupuri, în funcție de legăturile de sânge stabilite pe **linie maternă**. În cadrul acestor grupuri căsătoriile erau interzise, dar erau permise cu cei din cadrul tribului, dar care apar-

Femei la putere

1. Cleopatra (Egipt)
2. Isabela de Castilia (Spania)
3. Maria Tudor (Anglia)
4. Elisabeta I (Anglia)
5. Ecaterina a II-a (Rusia)
6. Victoria (Marea Britanie)
7. Benazir Bhutto (Pakistan)
8. Iulia Timoșenko (Ucraina)
9. Angela Merkel (Germania)

ropei din ultimii 500 de ani și exterminării diferitelor culturi indigene. În majoritatea acestor culturi nu exista discriminarea și nici opresiunea sexuală. Chiar și în cadrul societăților în care existau relații de subordonare, accesarea la posturile de conducere era deschisă atât bărbaților, cât și femeilor.

O abordare ceva mai diferită găsim la Wilhelm Reich, care consideră matriarhatul drept prima formă de organizare, o formă primitivă și naturală, de la care patriarhatul, organizație mult mai complicată, avea să se dezvolte. Pentru el, diferența fundamentală dintre matriarhat și patriarhat este următoarea: în timp ce matriarhatul este caracterizat de o mare libertate sexuală, patriarhatul este dominat de o importantă represiune sexuală.

Adversarii matriarhatului

Conceptul de matriarhat ca „epocă de aur” a omenirii a fost criticat în studii mai recente: „Inevitabilitatea patriarhatului” (Steven Goldberg), „Zeite de-

mascate” (de Philip G. Davis), „Mitul matriarhatului preistoric” (Cynthia Eller).

Conform lui Eller, Gimbutas a avut un rol esențial la (re)construirea mitului matriarhatului, în urma studierii culturilor est-europene, pe care apoi le-a extrapolat la nivel universal. Eller afirmă că, în lumina dovezilor, în societățile primitive paternitatea nu a fost niciodată negată și că prezența zeităților feminine nu implică un rol atât de important al femeii în societate. Ea ajunge să afirme că utopia matriarhatului nu este altceva decât o inversare a antifeminismului. Aceeași cercetătoare avea să afirme că, după ce a studiat „biblioteci întregi”, nu a putut găsi dovezile care să-i permită să susțină „fără dubii” ideea matriarhatului. Ce a găsit: „interpretări ideologice ale unor artefacte și mituri antice, câteva analize antropologice dubioase, puțină astrologie”... Prin urmare, matriarhatul este un mit, acceptat și exploatat ca atare de mișcarea feministă.

Steven Goldberg propune o teorie conform căreia dominația bărbaților

este explicabilă dacă avem în vedere diferențele biologice dintre femei și bărbați, el sugerând că în virtutea acestora, patriarhatul nu poate fi pus la îndoială în niciun moment al istoriei. Joan Bamberger în „Mitul Matriarhatului” (1974) spune că nu există dovezi istorice care să susțină, fără putință de tăgadă, existența unor societăți matriarhale.

Pentru Bamberger, miturile antice sunt interpretate și altfel. Ea afirmă chiar că acestea sunt de fapt argumente în favoarea... patriarhatului. Analizând unele mituri care implică societățile din zona Amazonului, ea arată că aceste mituri evocă o alternativă catastrofală – societatea dominată de femei. Miturile arată că de fapt femeile nu știu cum să „manevreze” puterea și că în cele din urmă bărbații trebuie să-și asume conducerea.

Matrilinear vs. matriarhal

Alți cercetători susțin că femeile ar fi putut deține o importanță politică mai mare în anumite societăți **matriliniare**, dar că acest lucru nu implică

Cea mai activă organizație care susține ideea matriarhatului este „Modern Matriarchal Studies”, care organizează și congresele dedicate chestiunii în cauză. Sufletul acestei societăți este Heide Goettner-Abendroth, cea mai avizată voce în acest domeniu în momentul actual. Pentru ea, existența matriarhatului nu poate fi pusă la îndoială, găsindu-i și o serie de caracteristici care nu suportă niciun fel de îndoială, precum: lipsa ierarhiei, stabilirea descendenței pe linie maternă, egalitarism, conviețuire pașnică, existența cultului zeitelor, reciprocitate economică.

FOTO: *Venus din Lespugue* (Musée de l'Homme, Paris, Franța)

1. „Dreptul matern: o investigație asupra caracterului religios și juridic al ginocrației în lumea veche”

Bibliografie

Heide Goettner-Abendroth, *Modern Matriarchal Studies. Definitions, Scope and Topicality* (www.second-congress-matriarchal-studies.com)
 Stella Georgoudi, *L'invention d'un mythe: le matriarchat*, în *Le collections de l'Histoire*, Janvier-March 2007
 Friedrich Engels, *Origins of the Family, Private Property and the State. Preface to the Fourth Edition*, 1891 (www.marxist.org)
 Cynthia Eller, *The Myth of Matriarchal Prehistory: Why an Invented Past Will Not Give Women a Future*, 2000 (www.cynthiaeller.com)

neapărat și **matriarhatul**. De aceea ei susțin că este foarte important să existe o distincție foarte clară între acești termeni: matrilinear și matriarhat. De altfel, chiar și „părinții” matriarhatului au acordat această putere femeii prin prima influenței pe care aceasta o avea în cadrul familiei, dar nu au privit matriarhatul ca pe o guvernare a femeilor, adică în sensul că acestea dețineau puterea politică. Ei erau conștienți că structura sexuală a conducerii politice era independentă de cea din cadrul domestic. Ideile au fost forțate în acest sens de noile valuri feministe de după anii 70 ai secolului trecut. Stella Georgoudi în „Crearea mitului matriarhatului” merge pe ideea că demonstrațiile în sprijinul acestei idei sunt false, fiind bazate în special pe miturile grecești antice și pe „Istoriile” lui Herodot. Grație evoluției considerabile a etnologiei, arheologiei și studiului miturilor știm că matriarhatul nu a existat. Cercetătoarea descrie teoria lui Bachofen ca pe un fel de etno-evoluționism. La început, umanitatea nu a cunoscut decât regnul matern, trecând apoi la stadiul superior – patriarhatul. Georgoudi susține că termenul „matriarhat” a fost „falsificat” în secolul XIX, prin analogie cu „patriarhat”. Termenul s-a încetățenit întrucât avea avantajul de a se referi atât la „dreptul matern”, cât și la „ginocrație”. Interpretarea descoperirilor arheologice s-a făcut în mod subiectiv, pentru că numeroasele „Venus” descoperite în diferite părți ale

lumii au fost scoase din întreg pentru a susține această teorie. Pentru că multe dintre ele au fost descoperite în ansambluri sculpturale, din care făceau parte și figuri masculine.

Teoria lui Bachofen este importantă pentru că a pus chestiunea raportului dintre bărbați și femei, în termenii conducerii, deținerii puterii. Georgoudi admite existența unor stereotipuri legate de starea de inferioritate a femeii și de implicarea acesteia în procesul decizional. Ea nu neagă existența cultului divinităților feminine sau rolul femeilor în societate, dar toate acestea trebuie puse într-un context religios și cultural, fără a se recurge la generalizări hazardate.

Argumente și contraargumente

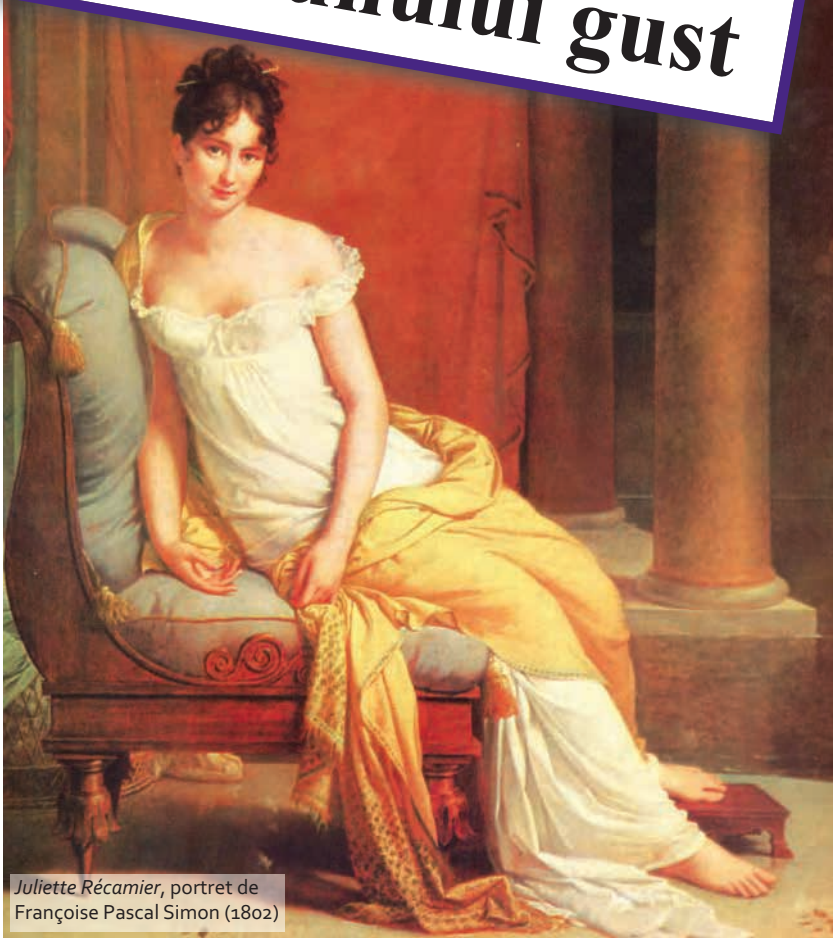
Un exemplu adus în sprijinul matriarhatului este cel al indienilor iroquois, unde femeile aveau dreptul de a nominaliza și alege pe membrii consiliului de conducere al tribului. Adversarii pe de altă parte aduc contraargumentul că membrii acestui consiliu erau doar bărbații care oricum puteau avea drept de veto asupra deciziei femeilor.

Un alt trib nord-american – crow, este dat ca exemplu de societate matriarhală, aducându-se argumentul că femeile sunt cele care efectuează anumite ritualuri sacre și sunt implicate în mod esențial în procesul de asigurare a hranei, având drept de proprietate asupra pământului (vorbim de o societate agricolă). Contraargumentul: bărbații puteau să le expropriere și puteau să le interzică efectuarea ritualurilor sacre.

O altă opinie este cea formulată mai recent (2002) de Peggy Sunday care susține că definiția matriarhatului drept control al puterii de către femeie trebuie abandonată în favoarea unei definiții care să pună accentul pe aspectul cultural în care rolul simbolurilor materne să fie scos în evidență.

Care este până la urmă adevărul? A existat sau nu matriarhatul? Iată o întrebare la care, după cum am văzut, părerile cercetătorilor sunt împărțite. Și probabil vor rămâne așa pentru o perioadă lungă de timp.

Juliette Récamier, muza artelor și a bunului gust

Juliette Récamier, portret de Françoise Pascal Simon (1802)

Dacă începutul secolului al XIX-lea a avut o întruchipare a frumuseții și bunului gust, fără îndoială că aceasta a fost Juliette Récamier. Născută în 1777, într-o familie burgheză din Lyon, Juliette a crescut într-o lume a eleganței și rafinementului. În 1787, familia Bernard s-a mutat la Paris, Jean Bernard fiind notar regal, iar în 1793, frumoasa Juliette a fost căsătorită cu un bun prieten de familie, cu trei decenii mai în vârstă, Jacques – Rose Récamier. Relația părintească dintre cei doi, un mister pentru o femeie atât de frumoasă, a fost dezlegată decenii mai târziu, când

au apărut argumente ce arătau că frumoasa Julie era fiica naturală a bancherului, iar căsătoria a fost aranjată în plină epocă a Terorii, pentru ca aceasta să-i poată moșteni averea, dacă bancherul ar fi fost ghilotinat. Dar în locul ghilotinei, Récamier a fost numit la conducerea Băncii Franței. Astfel, Juliette a ajuns rapid bijuteria rafinată și totodată atracția lumii mondene a Parisului. O fire retrasă, discretă și ingenuă, Juliette a fost muza artelor timp de decenii pentru artiștii parizieni, o prietenă, admiratoare a scriitorilor, filosofilor, pictorilor și sculptorilor francezi.

DR. CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

Clio, muza istoriei, e o fascinantă împletire de frumusețe, sânge și capricii, iar secolele și milenii ce au trecut au învăluit-o într-un perpetuu mister. S-au scris istorii și enciclopedii ce analizează rolul femeii în istorie, eroinele antice, medievale și chiar contemporane și-au găsit locul în zbuluciumul și farmecul acestei științe, dar multe dintre acestea au fost uitate. Rubrica de față, inspirată dintr-un articol al revistei L'œil, își propune să prezinte câteva din femeile care au făcut istorie.

A fost admirată de artizanii revoluției franceze de la Marat, până la Robespierre.

Ar fi putut fi amanta secolului, dar discreția relațiilor sale nu a depășit nicio dată notorietatea frumuseții sale.

Salonul parizian al domnei Récamier a adunat elita artistică. Bogată și frumoasă, Juliette a fost adorată, iubită cu pasiune, urâtă, alungată de Napoleon de la Paris, dar a rămas în istorie ca un meccena al artelor, o femeie ce și-a ajutat tinerii admiratori plini de talent să devină mari artiști.

„Madame Récamier” a rămas peste secole un reper al bunului gust, al frumuseții pure, învăluite într-o aură, care nu a dorit să se încadreze într-o modă sau într-o epocă în care domnea opulența, desfrânarea și rivalitățile acerbe.

Nicio femeie a epocii sale nu a fost atât de curtată ca „madame Récamier” de bărbați puternici și celebri de la Jean

François René de
Chateaubriand

Baptiste Bernadotte, la Julien Bonaparte, la prințul Augustus al Prusiei.

Idila cu prințul prusac i-a provocat o mare tristețe, se pare că a fost dragoste adevărată, dar căsătoria acestora nu a putut fi aranjată. În epocă, motivul, total neîntemeiat, fiind refuzul „bătrânului soț” de a divorța. Idila putea avea un sfârșit tragic, Juliette având o tentativă de sinucidere în momentul rupturii de prințul Augustus.

Juliette pe recamier cu miniștrii

Napoleon, dar mai ales Josefina au fost profund lezați de notorietatea și influența de care se bucura madame Récamier. Admirată de Napoleon, aceasta a evitat aparițiile la curte, orice posibilă aventură cu marele împărat, a refuzat moda curții imperiale și chiar ideea de imperiu.

Faima sa europeană, dar și refuzul de a se alătura curții lui Napoleon în 1805, i-a adus mânia, chiar ura lui Napoleon. Astfel că atunci când Banca Récamier a avut probleme financiare, putând fi salvată de către împărat, acesta a refuzat să-l ajute pe soțul și averea „împărătesei artelor”, îndepărtând-o din Paris și lăsând banca să falimenteze.

Napoleon era mai mult decât gelos pe faima europeană a frumoasei meccena, pe nesupunerea sa față de Curtea imperială și pe refuzul acesteia de a face parte din anturajul său, dar și pe influența pe care aceasta o avea în viața politică. Atunci când

a aflat că mai mulți dintre miniștrii săi sunt obișnuiți ai salonului Juliettei, le-a comunicat acestora că speră ca întâlnirile Consiliului de Miniștri să nu se mute în salonul doamnei Récamier, pentru că el nu este primit acolo. Juliette a fost un personaj cheie, dar și un opozant tăcut și admirabil al Imperiului până la destrămarea acestuia, a plătit nesupunerea trăind în exil, alungată de poliția imperială, ajungând aproape falită.

O mare dragoste, o mare prietenie?

Dar marea dragoste și prietenie a vieții frumoasei din Lyon a fost scriitorul și politicianul Chateaubriand. Acesta povestește prima întâlnire cu Juliette în *Memorii dincolo de mormânt*, întâlnire petrecută în salonul doamnei de Staël: „Mă întrebam dacă văd un portret al candorii sau al voluptății. Nu s-a plăsmuit niciodată așa ceva”. De la prima întâlnire până la momentul mării pasiuni a trecut un deceniu, timp în care Julie a colindat Europa, a locuit la Roma, apoi la Lyon, a cucerit capitale europene și

a adunat în jurul său artiștii epocii.

Din 1817 și până la moartea sa (1848), Chateaubriand a fost prietenul, adoratorul frumoasei Juliette, se spune că și iubitul ei. Farmecul acestei iubiri – prietenii nu s-a degradat cu vremea, în salonul acesteia scriitorul și-a citit timp de decenii operele, aici a domnit peste artiștii timpului la braț cu „împărăteasa artelor”, aici a primit aprecierea contemporanilor săi sau a suportat criticile, aici a murit în brațele Juliettei în 1848.

Salonul doamnei Récamier a fost un Pantheon de budoar. Aici se întâlneau: Lamartine, Balzac, Ampère, Constant, Gérard, Guérin, Talma, Ballanche și Chateaubriand, iar adorata Julie a fost regină a unei curți de curtezani de geniu. Dar a știți ca nimeni alta că singurul imperiu din lume care rezistă este acela al prieteniei sincere și că dragostea ca și frumusețea sunt apanajul tinereții trecătoare.

A fost privită ca fiind o muză a artei, dar și ca o jucărie a istoriei. I s-au atribuit numiri sau căderi de miniștri, idei geniale sau mari deziluzii.

Atunci când era cu insistență întrebat despre „madame”, Sainte Beuve spunea: *“Avea o minte ce nu strălucea prin ea însăși, dar care-i făcea pe alții să strălucească. Avea un talent special de a asculta și de a se face iubită de toți cei care-i erau în jur.”*

A fost timp de trei decenii alături de Chateaubriand, care i-a murit în brațe în 1848.

Un alt mare prieten care a iubit-o platonice și constant până la moarte a fost filosoful Pierre Simon Ballance, alături de care este înmormântată în cavoul familiei Récamier.

Și-a scris memoriile, dar înainte de a muri a cerut distrugerea acestora, astfel că doar o parte a corespondenței sale i-a supraviețuit, publicată în 1859 de către una dintre nepoate¹.

Imaginea unei zeițe

Mitul doamnei Récamier a rezistat timpului și pentru că aceasta a fost pictată și sculptată de cei mai importanți artiști ai timpului său. Imaginea sa a fost pictată de către Jacques-Louis David la 1800, într-o pictură ajunsă celebră, apoi de către François Gérard. Sculpturile lui Antonio Canova o înfățișează ca fiind una dintre grații, înveșmântată în voaluri diafane. Madame Récamier și-a comandat aceste portrete lăsând peste secole imaginea ideală a unei frumuseți clasice, pure și inteligente.

Portretele frumoasei Julie spun astăzi istoria acestei femei pline de mister care a supraviețuit tuturor vicisitudinilor: Revoluției Franceze, Directoratului, Marii Terori, a Imperiului, și care la vârsta de 71 de ani a fost răpusă de holera ce bântuia Parisul în 1849. (C.P.-N.)

Portretul domnișoarei
Récamier, de
Antoine-Jean Gros

¹ *Souvenirs et
Correspondance de
Mme Récamier.*

Între activismul social
și excluderea politică –

Femeia României moderne

DR. ALIN CIUPALĂ

Secolul al XIX-lea a cunoscut și apariția unei mișcări feminine în spațiul românesc ce urmărea în primul rând obiective culturale și sociale, cărora li se va alătura după Marea Unire și unul politic. Inițiativele particulare se vor grupa tot mai mult într-o mișcare ce va individualiza vocea feminină în cadrul societății.

Alin Ciupală.
Conferențiar, șeful
Catedrei de istorie
a românilor, Facul-
tatea de Istorie,
Universitatea din
București.
Preocupări științifice legate de
studiul istoriei so-
ciale aplicată sec-
olului al XIX-lea. A
publicat o lucrare
dedicată analizei
rolului și locului
femeii în societatea
românească a
epocii moderne
între public și privat.

Inceputurile mișcării feminine românești

Una din sursele principale sub auspiciile căreia s-a dezvoltat caritatea privată a fost de natură religioasă, într-o epocă în care paternalismul creștin nu fusese încă pe deplin secularizat de către statul modern. Ea a fost îndreptată spre cei ajunși într-o situație marginală, fie datorită lipsei mijloacelor materiale, fie a unui statut social inferior.

Caritatea este redusă în general la un cadru privat al unei familii mai mari, un domeniu domestic lărgit, dominat de autoritatea juridică a tatălui și de cea casnică a mamei. Inițiativele de anvergură sunt puține și în cazul lor putem vorbi de opere caritabile sau de binefacere. În 1836, marea băneasă Safta Brâncoveanu începea construcția spitalului Brâncovenesc din București, folosind o parte din averea lăsată ei prin testament de soțul său, marele ban Grigore Brâncoveanu. De asemenea, în 1862, din inițiativa Elenei Cuza și prin sprijinul ei financiar, era întemeiat azilul pentru copiii orfani ce-i va purta numele, o instituție cu o îndelungată istorie, a cărei clădire există și astăzi în Cotroceni, aflată în proprietatea Universității din Bu-

curești. Succesul acestui demers i-a provocat înaltei doamne o îndreptățită mândrie, iar după 1869 instituția a fost ocrotită de viitoarea regină Elisabeta a României.

Ce-a de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea au consacrat societățile și asociațiile feminine drept o realitate atât de vizibilă încât acestea deveneau subiect al enciclopediilor. „Societățile de dame” apăruseră și actiau deoarece „*spiritul de aso-*

ciere a găsit devotați aderenți și între femei, care s-au convins că trebuie să-și extindă activitatea și în afara familiei, că au interese diferite în viața publică, pe care nu le pot apăra decât în asociație”. În urma consultării surselor epocii am putut identifica un număr de ordinul zecilor de astfel de societăți și asociații, marea lor majoritate existând și acționând în mediul urban. Din punct de vedere al dispunerii geografice, ele pot fi regăsite în toate regiunile Vechiului Regat, chiar dacă Bucureștiul se remarcă printr-un număr mai mare de astfel de instituții. Două dintre ele au reușit să-și organizeze adevărate rețele zonale, precum **Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române** în Muntenia și **Reuniunea femeilor române** în Moldova. Resursele financiare, legăturile personale, infrastructura dar și o amicală rivalitate au determinat în cele din urmă o delimitare a “*sferelor de influență*”. Remarcabil ni se pare faptul că aproape toate din cele identificate au făcut demersuri pentru obținerea personalității juridice, ceea ce presupune un statut care să reglementeze diferitele aspecte organizatorice, de conducere, fonduri, participanți etc., cu alte cuvinte au dorit obținerea recunoașterii oficiale și să arate că nu reprezintă niște cluburi de distracție

bune doar pentru ocuparea timpului liber. Asociațiile și societățile feminine sunt mult mai numeroase decât cele masculine, potrivit datelor culese din “Monitorul Oficial”, aceasta datorită faptului că bărbații sunt ocupați cu realizarea dimensiunii politice a sferei publice și neglijează activismul social ce este pus în practică îndeosebi de către femei.

Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române

Un exemplu de asociație feminină este poate grăitor pentru înțelegerea mai exactă a ceea ce a însemnat în epocă mișcarea feminină românească. **Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române**, deja amintită, se remarcă nu numai prin activitatea sa, ci și prin longevitate, ea a fost prezentă în viața socială și culturală a românilor din 1910 până la instaurarea regimului comunist. Aceasta se definește, înainte de toate, drept o operă de solidaritate socială, una culturală cu deviza “prin noi înșine”, ce urmărea să dezvolte cultura națională și patriotică în toate păturile sociale și nu să îndeplinească funcții caritabile. Scopul general era unul cultural și social pentru a cărui atingere se propunea punerea în mișcare a masei forței feminine și unirea acesteia. Interesant de observat ni se pare faptul că, deși femeile nu se bucurau de drepturile unei depline cetățenii, ele doreau ca prin instituțiile create și patronate de Societate să ofere tinerelor fete, pe lângă educația intelectuală, și una morală, civică și patriotică. Într-un mod mult mai coerent decât în cazul altor asociații, această organizație a înscris în programul său dorința de a promova educația civică a tinerei generații, adică susținerea unui sistem de valori aplicabil la nivelul întregii societăți românești și care să înglobeze aspirațiile particulare ale fiecăruia. Demersul femeilor române sub forma instituției de care vorbim se situează într-o zonă importantă a sferei publice și fructifică o

îndelungată experiență consacrată de către sfera privată. Femeile române și-au asumat rolul de educatoare ale națiunii și au pășit cu mult curaj într-un domeniu din care fuseseră constant respinse și unde au găsit relativă înțelegere și puțin sprijin din partea instituțiilor statului controlate de bărbați, cei care și-au arogat permanentul control al ordinii sociale specifice secolului al XIX-lea.

Educația femeii înainte de Primul Război Mondial, premiză a emancipării

În general, istoricii accentuează doar lanțurile multiplicării elitei masculine și neglijează rolul educației jumătății feminine a societății. Funcționarea în bune condiții a învățământului destinat fetelor și rezultatele obținute au demonstrat că deosebirea dintre sexe nu presupune o inferioritate intelectuală a femininului și că superioritatea masculină nu este decât cea mai importantă consecință socială a introducerii unor norme caracteristice epocii.

Fetele boierilor munteni și moldoveni din prima jumătate a veacului al XIX-lea erau trimise pentru a-și completa educația fie în pensioanele particulare din Principate, fie în cele din străinătate. Cele din Moldova și Muntenia fuseseră organizate, în marea lor majoritate, de străini ce găsiseră la noi un loc de refugiu în fața vicisitudinilor ce-i obligaseră să se expatrieze. Polonezi sau italieni, dar în măsură covârșitoare francezi, atât regaliști fugiți din Franța napoleoniană, cât și revoluționari neîmpăcați adversari ai Restaurației, ce reeditau parcă priplul compatrioților lor din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, și unii

și alții au reușit să îmbine talentele lor cu necesitățile românilor autohtoni mai ales în domeniul educației.

Pensioane...

Primele instituții publice de învățământ pentru fete apar în ultimii ani ai regimului fanariot și mai cu seamă după 1822 sub forma pensiunilor particulare deschise de alogeni, pentru ca înființarea școlilor naționale în epoca regulamentară să ofere părinților noi locuri în care să-și trimită fiicele la învățătură. Câteva exemple merită a fi arătate. În Muntenia sunt atestate pensiunile conduse de Carolina Vaillant, Charier de Mondonville, Bernard Stolz sau Paulina Apoloni, iar în Moldova cel mai cunoscut a fost pensionul deschis de Isabela Garet în 1833, dar și cele ale Smarandei Bacinschi și Charlotte Sachetti.

Inițiativa românească nu a lipsit nici ea, fie că era vorba de "Așezământul de fete sârmane" din București, aflat sub protecția vornicesei Elisabeta Știrbei sau de Școala deschisă la Craiova de vornicul Iordache Oțelișanu, fie de inaugurarea în Moldova, la mănăstirea Barboi, a unei școli de fete, înființată de domnitorul Mihail Sturdza și pusă sub patronajul doamnei sale, Smaranda. Domnitorul Barbu Știrbei organiza în 1852 la București "Pensiunea domnesc de fete", după exemplul celui de la Petersburg, devenit mai târziu "Școala Centrală de Fete". De asemenea, tinerele din Muntenia mergeau la studii în străinătate, în special în Franța, iar cele din Moldova preferau școlile germane și vieneze.

...și școli de stat

După organizarea statului național, în 1859, apar și școlile

publice de stat. Legea instrucțiunii publice din 1864 prevedea înființarea de școli primare și secundare pentru fete, alături de cele pentru băieți. Condițiile de admitere în aceste școli țineau exclusiv de înzestrarea intelectuală a candidadelor, ceea ce oferă șanse unor noi categorii sociale, chiar mic-burgheze. Cu toate acestea, analfabetismul în România era la o cotă dintre cele mai ridicate în Europa, atât printre bărbați, cât și în rândul populației feminine, ceea ce pune sub semnul întrebării succesul reformei învățământului pe termen lung. Spiru Haret va elabora în 1899 legea învățământului profesional, care prevedea organizarea unor școli profesionale pentru fetele care nu doreau să urmeze o pregătire "academică" și acordarea unor subvenții din partea statului acelor absolvente care s-ar asocia și ar des-

Polcovniceasa Anna Iacobson (1798-1878), directoarea *Pensiunii Domnesc de Fete* (1852-1857) ▼

Eliza Blaremborg (1810-1897), directoarea *Pensiunii Domnesc de Fete* (1857-1864) ◀

Suzana Băicoianu (1837-1916), directoarea *Școlii Centrale de Fete*, cu un grup de eleve (1875) ▼

chide ateliere. Preocuparea pentru asigurarea unei pregătiri practice pentru tinerele fete nu aparține în exclusivitate statului, ci ea este și a femeilor și se va concretiza în școlile patronate fie de societățile feminine, fie de diferite personalități ale familiei regale sau din rândurile marii burghezii. În ceea ce privește învățământul universitar, femeile au posibilitatea să studieze în facultățile din țară cu începere din 1895. Fără îndoială, începuturile au fost timide și nici nu este de mirare, dacă ne gândim că până la sfârșitul secolului al XIX-lea universitatea fusese un bastion al dominației masculine.

Evaluarea pe care diferiți autori o fac în epocă sistemului feminin de învățământ dezvăluie dihotomia dintre instrucție și educație atunci când se pune problema obiectivelor avute în vedere. Demn de remarcat ni se pare faptul că nu este vorba de o discuție restrânsă la nivelul unor specialiști, ci de o dezbatere publică susținută prin articole publicate în presă, conferințe, broșuri sau luări de poziție ale autorităților, ceea ce ne indică importanța, nu numai școlară, dar și socială a problemei amintite.

Femeile au formulat un punct de vedere coerent care pleca de la ideea dependenței libertății și fericirii femeilor de măsura în care acestea cunosc lumea și pe ele însele. Obiectivul final este educația femeii, care era condiționată de o instrucție adecvată, dar nu și determinată exclusiv de către aceasta. În plus, educația se dorea a fi înțeleasă drept încununarea și nu negarea feminității. În ultima instanță, instrucția și educația au contribuit la lărgirea accesului femeii spre sfera publică, furnizându-i mijloacele necesare pentru a se face remarcată.

Rolul personalităților. Elisabeta a României, regina poetă

De multe ori, bărbații au vanitatea de a considera că numai ei sunt cei care fac și scriu istoria și de aceea reevaluarea locului și importanței jumătă-

CARMEN SYLVA LA LUCRU ÎNTRE DOMNIȘOARELE DE ONOARE

Regina Elisabeta a înființat până în 1906 nu mai puțin de 14 societăți filantropice, dintre care amintim: "Instituțiunea Surorilor de Caritate", "Societatea Regina Elisabeta" (ce patrona un azil pentru bătrânii săraci), policlinica „Regina Elisabeta”, "Institutul Evanghelic al Diaconeselor", "Azilul de orbi Vatra Luminoasă".

ții feminine a societății românești se impune astăzi, într-o epocă a reșezării valorilor. Personalitățile, feminine de data aceasta, sunt cele care atrag, poate, în primul rând, privirea atât datorită rolului de model pe care îl reprezintă, cât și acțiunilor nemijlocite pe care le desfășoară.

Elita feminină românească a completat, de-a lungul timpului și într-un mod strălucit, partea masculină. Personalitatea care a îmbinat poate cel mai fericit activitatea de patronaj și mecenat cultural cu activismul social, două direcții fundamentale ale acțiunii feminine în secolul al XIX-lea, a fost regina Elisabeta.

Elisabeta s-a născut la 29 decembrie 1843 la Neuwied, ca cel dintâi copil al familiei prințului de Wied, stăpânul unui mic principat ce va fi încorporat în Reich-ul lui Wilhelm I, nu peste multă vreme. Nu va uita niciodată pădurile seculare în mijlocul cărora și-a petrecut copilăria și adolescența

alături de cei doi frați ai săi, Wilhelm și Otto, de care a fost profund atașată, și pe care le va regăsi peste trei decenii la Sinaia, înconjurând castelul Peleş, leagănul dinastiei României. Alături de temele românești, pădurea germană, Rinul ce curgea în apropierea reședințelor princiare, vor deveni subiecte prezente în opera literară a reginei scriitoare.

Gust artistic și dragoste de frumos

Educația principesei nu s-a deosebit ca fond cu nimic de ceea ce însemna în epocă pregătirea și instruirea unei tinere de aceeași condiție socială. Accentul va fi pus pe însușirea unei culturi clasice căreia i s-au alăturat muzica, pictura, învățarea limbii franceze. Ca formă însă, rigurozitatea împinsă până la severitate nu a reușit să înăbușe elanurile romantice și deosebita sensibilitate ce o vor caracteriza pe Elisabeta toată viața. Fără îndoială, călătoriile, mai ales în Italia, au contribuit din plin la cultivarea gustului artistic și a dragostei pentru frumos, impulsționând energiile eroinei noastre să iasă la suprafață, în ciuda asprimii impuse în casa părintească. Nu în ultimul rând, trebuie să amintim educația religioasă pe care familia protestantă i-a dat-o și care s-a împletit atât de bine cu cea catolică a soțului său de mai târziu, Carol I al României, și de aceea, nu întâmplător, deviza familiei regale a fost „Nihil Sine Deo” (Nimic fără Dumnezeu). La vârsta de 26 de ani Elisabeta s-a căsătorit cu principele domnitor al României, Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, primul monarh constituțional din istoria românilor. Căsătoria s-a desfășurat la reședința de la Neuwied în 1869 și a fost onorată de prezența reginei Augusta, soția regelui Prusiei și viitoarea împărăteasă, care era nașa de botez a Elisabetei, de participarea trimișilor împăraților Rusiei și Franței și de a reprezentanților guvernului român. Câteva zile mai târziu, perechea princiară sosea în țară, iar Elisabeta va descrie peste timp impresia plăcută pe care i-au produs-o

peisajele pitorești și costumele viu colorate ale țaranilor români, dar și surprinderea în fața lipsei drumurilor moderne, a comodităților vieții cotidiene și nu în ultimul rând chiar a palatului regal, modestele case Golescu de pe Calea Mogoșoaiei neputând nicicum suplini atribuțiile unei reședințe regale. Elisabeta, devenită regină în 1881, în urma proclamării României drept regat, sosea într-o țară în care totul trebuia făcut, și a știut să răspundă acestor provocări și să refuze rolul simplu și decorativ al unei figuri feminine încoronate, completându-și în mod inspirat augustul consort.

Animatoarea artei românești

Generalul Theodori, medicul palatului regal, ne spune că regina Elisabeta și-a ales pseudonimul literar, acela de Carmen Sylva, din dorința de a cânta deopotrivă pădurile natale și pe cele descoperite în munții patriei adoptive (Carmen-cântec, Sylva pădure). Anul 1880 a consemnat publicarea la Leipzig a primelor volume de versuri, două dintr-o lungă serie ce va cuprinde peste 50 de ediții în țară și în străinătate, din care numeroase se referă la români, fie ca povestiri, descrieri geografice sau schițe istorice și etnografice. Titu Maiorescu sintetiza activitatea literară a reginei, recunoscând rolul pe care l-a avut în popularizarea literaturii române, necunoscută până atunci în Occident, prin traduceri și edițiile publicate, dar și în privința păstrării portului național, a întăririi sentimentului etnic la români, precum și în dezvoltarea micii industrii casnice românești sau în organizarea ajutoarelor sanitare în timpul războiului de independență.

De asemenea, Carmen Sylva poate fi considerată “animatoarea artei românești”, după cum spunea Al. Tzigara-Samurcaș, nu numai datorită propagandei culturale pe care o face în străinătate, cât și prin sprijinul acordat unor Alecsandri, Grigorescu sau Enescu. Muzicianul, pe care regina îl numea “drag copil al sufletului meu”, a fost descoperit și trimis

la studii în străinătate de către Carmen Sylva și tot ea i-a urmărit cu multă atenție cariera artistică. Contemporanii sunt unanimi în a recunoaște firea de artist a reginei, calitățile intelectuale și bunătatea sufletească, ce o făceau însă să cadă deseori prada oportuniștilor de tot felul deoarece îi judeca pe toți după propriul altruism, iar temperamentul de poet, ce nu putuse fi îngrădit nici de educația severă primită în familie, nici de eticheta riguroasă impusă la Curtea de Carol I, îi determina “sublima inconștiență” ce-i va aduce tristețea exilului venețian în urma sprijinirii nefericite a proiectului de căsătorie dintre domnișoara sa de onoare Elena Văcărescu și prințul moștenitor al tronului, Ferdinand.

O activitate filantropică deosebită

Opera culturală a reginei poete, poate pe nedrept restrânsă în cercetările de astăzi la câteva rânduri, nu este egalată decât de activismul social pe care l-a însuflețit. Considerată a fi organizatoarea asistenței sociale din România, Elisabeta a înființat până în 1906 nu mai puțin de 14 societăți filantropice, precum “Instituțiunea Surorilor de Caritate” în 1879, “Societatea Regina Elisabeta”, în 1881, ce patrona un azil pentru bătrânii săraci, în 1896 policlinica „Regina Elisabeta”, de asemenea destinată celor lipsiți de mijloace materiale, “Institutul Evanghelic al Diaconeselor” în 1903 sau “Azilul de orbi Vatra Luminoasă”. Altruismul nu era întotdeauna însoțit și de un amplu spirit de

organizare, dar a fost supliniț însă de doamnele desemnate pentru a prelua conducerea efectivă a societăților înființate de către regină, alese din rândul elitei feminine, unele mai mult sau mai puțin congenere cu regina, dar și dintre tinerele fete ce formau un “încântător batalion”, aflate în permanență lângă suverană și angrenate în activitățile acesteia. Dincolo însă de romantismul și sentimentalismul reginei, trebuie să remarcăm dimensiunea pedagogică a acțiunii sale de patronaj printre domnișoarele elitei și rolul pe care l-a avut în formarea personalităților acestora.

Al. Tzigara-Sarmucaș face o interesantă comparație între cele două regine, Elisabeta și Maria, pe care le-a cunoscut, și a rolului pe care l-au avut în cadrul monarhiei și a societății românești în general. A doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost marcată de încercările femeilor de a se emancipa în primul rând pe ele însele, de a-și lărgi orizontul spiritual și de a determina recunoașterea lor drept componentă a sferei publice sociale, iar întreaga operă a reginei Elisabeta se înscrie în aceste linii, în timp ce perioada interbelică aduce în prim plan revendicările politice și o nouă platformă a acțiunii feminine, mult îndatorată epocii anterioare, propusă în cadrul discuției publice de o nouă generație a elitei feminine în cadrul căreia regina Maria și-a adus prestigiul său. Epocile se schimbaseră și odată cu ele și rolul reginelor, nu însă importanța în coagularea acțiunii personalităților feminine.

Regina Elisabeta împreună cu artiștii Enescu și Dinicu

Ciocoii vechi și noi:

20 de ani de la Marea Revoluție Capitalistă din Decembrie

Nicolae Filimon

ACAD. FLORIN CONSTANTINIU

Acum, când se apropie a 20-a aniversare a „Marii Revoluții Capitaliste din Decembrie”, una dintre cele mai instructive lecturi pentru români este romanul lui Nicolae Filimon, **Ciocoii vechi și noi**. Deși apărut în 1863, el este de o acută actualitate întrucât explică realitățile ce ne înconjoară în perioada postdecembristă.

Fraza cu care începe *Prologul* romanului ar trebui să figureze în manualele școlare și să călăuzească armatele de politologi, analiști și ziariști, care se revarsă în mass media și, îndeosebi, pe idiotizantele ecrane TV: „Nimic nu este mai periculos pentru un stat ce voințește a se reorganiza, decât a da frânele guvernului în mâinile parveniților, meniți din concepțiune a fi slugi și educați într-un mod cum să scoată lapte din piatră cu orice preț!...” (Nicolae Filimon, *Ciocoii vechi și noi sau Ce naște din pisică șoareci mănâncă*, ed. Maria Cernea, București, Erc Press, col. Cartea de acasă, 2009, p. 11).

Citiți și recitiți rândurile lui Nicolae Filimon și veți avea cheia pentru a desluși cauzele care au făcut ca, în 20 de ani, o derbedeime politică și economică să se îmbogățească și să ducă țara la faliment.

De la comunism...

În decembrie 1989, a fost răsturnat un regim care se autointitula „socialist” sau „comunist”, dar era, în realitate, o formă a modului

de producție asiatic, descris de Marx în *Forme premergătoare producției capitaliste*, doar că acest mod de producție care ființase în Orientul Antic, reapăruse, evident într-o nouă formă, în Uniunea Sovietică. Un regim de tipul despotiei orientale, cum a fost socialismul sovietic, era cu totul altceva decât socialismul imaginat de gânditorii din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. O represiune sângeroasă ca aceea din timpul Marii Terori staliniste nu avea nimic în comun cu socialismul (recent, Nicolas Werth, autorul unei valoroase lucrări despre Marea Teroare, *L'ivrogne et la marchande de fleurs*, Paris, Tallandier, 2009, p. 16, a arătat că, în intervalul august 1937-noiembrie 1938, au avut loc 1600 de execuții pe zi). Astfel de perioade de demență ucigașă s-au întâlnit și în alte regimuri zise socialiste (China lui Mao Zedong, Cambodgia lui Pol Pot). Socialismul de tip sovietic, un produs al realităților din anii '20-'30 a fost impus țărilor incluse în sfera de hegemonie a URSS pentru a consolida controlul Moscovei asupra lor. Voi discuta în unul din numerele viitoare aspectele pozitive (care au existat indiscutabil: locuințe, asistență medicală, gratuitatea învățământului, siguranța locului de muncă etc.) și negative ale acestui fals socialism. În rândurile de față, atenția se îndreaptă, pornind de la observația lui Nicolae Filimon, asupra ciocoilor pseudosocialismului și a ciocoilor neocapitalismului.

Socialismul de tip sovietic a produs o „nouă clasă” (Milovan Djilas) sau „nomenclatură” (Mihail Voslenski), formată din activiști de partid și de stat, expresie socială a degenerării birocratice a socialismului. O clasă, ruptă de popor, beneficiind de numeroase privilegii (locuințe confortabile, aprovizionare de la magazine speciale prin Gospodăria de partid etc.), nomenclatura a reprezentat pătura de ciocoi, care a fost – în termeni uzitați astăzi – clasa politică a pseudosocialismului.

Acad. Andrei Oțetea ne-a relatat odată că îi spusese unui membru al conducerii superioare de partid (acesta îi soli-

cita o „promovare” în lumea academică, și Andrei Oțetea vorbea cu el foarte deschis): „Ați ridicat o clasă de ciocoi, cum nu a cunoscut istoria românilor”. Ce-ar fi spus ilustrul istoric despre noii ciocoi de astăzi?

...la neocapitalism

Neocapitalismul, instaurat în urma revoluției din decembrie, a promovat pe noii ciocoi, de o mie de ori mai lacomi decât cei vechi. Aceștia din urmă trebuiau să-și limiteze apetiturile pentru că Stăpânul/Secretarul general al partidului și Securitatea vegheau ca anumite limite să nu fie depășite. Îmi amintesc de un prim-secretar de partid de la un județ, care interzisese circulația mașinilor prin fața locuinței primite de la partid. Atunci mi s-a părut un abuz strigător la cer. Astăzi, când noii ciocoi, care de la preluarea funcției au trei sau cinci case, unele în străinătate, abuzul primului secretar de la județ mi se pare un joc de copil. Neocapitalismul a prăsit în România postdecembristă o clasă de Dinu Păturici, ariviști setoși de putere și de avuție, care și-au bătut joc timp de două decenii de această țară din a cărei ruină s-au îmbogățit.

Cine este vinovat? Să nu ne grăbim să spunem că hoții postdecembriști. Hoțul fură dacă paza nu este atentă. **Principalul vinovat este poporul român.** Noii ciocoi sunt parte a poporului român. Spre deosebire de majoritatea populației, ei au abilitatea hoțească a furtului și a fărâdelegii. Dar majoritatea românilor asistă resemnată la jafurile noilor Dinu Păturici. Românii sunt astăzi un popor care se lasă exploatat, batjocorit, călcat în picioare de o nouă clasă exploatatoare. De la un popor terminat istoricește – cum sunt românii – nu mai este de așteptat nicio reacție de împotrivire sau de demnitate. Păturicii neocapitalismului pot fi liniștiți. Nu-i amenință nimeni. Își pot continua nestingherit jaful și batjocorirea României. Poate peste o sută de ani – dar eu unul nu cred – cineva se va trezi. Sau, poate, Dumnezeu, îngrozit de atâta ticăloșie, va arde cu foc și pucioasă atotputernica nemernicie postdecembristă.

ANIVERSĂRI

Profesorul Constantin Bușe 70 de ani

În septembrie 2009 l-am aniversat pe profesorul Constantin Bușe, la 70 de ani. Originar din Focșani, profesorul Bușe s-a afirmat ca un valoros cercetător al *Istoriei universale moderne și contemporane*, a *Istoriei moderne a României*, a *Istoriei relațiilor internaționale și a Istoriei Americii Latine*.

Profesor emerit, a îndrumat zeci de generații de studenți ai Universității București, în calitate de dascăl și de conducător de doctorate, prorector al Universității București, premiat pentru prestigioasa și valoroasa sa activitate, de către Academia Română cu premiile „Nicolae Bălcescu” în 1976, și „A.D. Xenopol” în 1991, apoi în anul 2000 cu Diploma și Medalia de Onoare pentru merite deosebite în scopul integrării României în Structurile Euro-Atlantice.

În numele revistei **Istorie și civilizație**, al foștilor și actualilor colegi, studenți și profesori ne face plăcere să-i urăm domnului profesor LA MULȚI ANI!

Profesorul Gheorghe Buzatu 70 de ani

În anul 2009 îl aniversăm pe profesorul Gheorghe Buzatu la împlinirea a 70 de ani. Originar din Sihlea, județul Vrancea, profesorul Buzatu a urmat cursurile Universității din Iași, unde a avut o carieră prestigioasă în cercetarea științifică în cadrul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” al Academiei Române din Iași. Director al Centrului de Istorie și Civilizație Europeană, profesor universitar de Istorie contemporană și Relații internaționale la Universitatea din Craiova, domnul Buzatu s-a remarcat drept unul dintre cei mai prestigioși cercetători români.

În numele revistei **Istorie și civilizație** îi urăm domnului profesor LA MULȚI ANI!

Sursele documentare britanice și românești despre

COLABORAREA LUI IULIU MANIU CU SPECIAL OPERATIONS EXECUTIVE (I)

DR. MARIAN ZIDARU

Formal S.O.E. a fost înființat în iulie 1940. Până atunci misiunile specifice S.O.E. au fost executate de către Secțiunea D, care își avea propriul cartier general la Belgrad. Înfrângerile din mai-iunie 1940 au determinat înființarea S.O.E. O serie de civili au fost recrutați în această perioadă de către secția română a S.O.E.: Hugh Seton - Watson, William Haris-Burland, Ivor Porter, Gardyne de Chastelain etc. Până în vara lui 1940, activitatea S.O.E. a avut ca obiectiv principal sabotarea aprovizionării cu petrol românesc a Germaniei. Eșecul acestor planuri a mutat centrul de greutate al acestei agenții în domeniul politic, unde britanicii au încercat să creeze o puternică opoziție antigermană!

S.O.E. stabilește legătura cu Maniu

Speranțele S.O.E. în organizarea unor acțiuni subversive împotriva prezenței germane în România și a regimului Ion Antonescu s-au concentrat asupra lui Iuliu Maniu. Potrivit documentelor britanice reprezentantul S.O.E. în România, Gardyne de Chastelain, a început să lucreze cu Iuliu Maniu încă din vara lui 1940 pentru a pune bazele unei organizații, care, în cazul în care germanii ocupau țara, avea menirea să mențină contactele cu serviciile britanice de informații. În septembrie 1940, Chastelain s-a întâlnit cu Iuliu Maniu în casa lui Rică Georgescu. Liderul țărănist a acceptat să plece la Londra, unde urma să alcătuiască un Comitet Român Liber și să conducă propaganda antigermană. El s-a angajat să provoace o răscoală antigermană în Transilvania atunci când situația o va permite. În schimb, a cerut ca Churchill, personal, să garanteze integritatea României și restituirea nord-vestului Transilvaniei.

Guvernul britanic nu dorea însă ca Maniu să se stabilească la Londra, ci la Istanbul sau Cairo. Londra nu voia să-l primească pe Maniu ca lider al unui guvern

Marian Zidaru.
Lector univ. dr.
Universitatea
Andrei Șaguna -
Constanța.
Specializat în
Istoria Relațiilor
Internaționale, în
special cele dintre
România și Marea
Britanie.
Autor al mai multor
studii și cărți de
specialitate, printre
care "Relații
Politice și economice
Româno-Britanice
1939-1947",
Editura Univers
Științific, 2005,
reedită, 2009,
Editura Fundației
Andrei Șaguna.

în exil, iar Chastelain a fost avertizat ca pe viitor să nu mai aibă astfel de inițiative³. În cele din urmă, guvernul britanic a fost de acord să se formeze un Comitet Român în exil care să facă propagandă împotriva regimului Antonescu. Maniu a acceptat și a decis ca din comitet să facă parte Virgil Madgearu, Ion Mihalache, Nicolae Titulescu, aflat atunci în Elveția și Carol Davilla ca reprezentant personal al său în Statele Unite. Madgearu a fost asasinat de către Garda de Fier, Titulescu a murit din cauze naturale, iar Mihalache a refuzat să părăsească țara. În locul lor, Maniu a trimis pe Cornel Bianu să-l înlocuiască pe Madgearu și pe Ștefan Nenițescu să acționeze ca secretar al acestuia. Pavel Pavel a plecat cu binecuvântarea lui Maniu, dar în niciun caz ca reprezentant al acestuia. Aceștia au părăsit România în noiembrie 1940, iar în 1941 se aflau deja în Marea Britanie. Maniu a acceptat fonduri operative de la S.O.E. și a insistat să primească un aparat radio pentru legătura cu Cairo. A promis lui Chastelain, că va organiza grupe de sabotaj împotriva țințelor petroliere, dar a refuzat să accepte explozibilul furnizat de S.O.E. considerând că se poate baza pe resurse locale⁴.

Românii au avertizat S.O.E. de atacul împotriva URSS!

Chastelain a organizat o legătură radio între Maniu și ofițerii S.O.E. aflați la Istanbul. Responsabilitatea instalării aparatului radio i-a revenit lui Rică Georgescu. Acesta a fost instalat într-o suburbie a Bucureștiului în toamna lui 1940. A fost găsit un operator radio care timp de aproape un an a transmis și a primit mesaje privind situația din România. Unul dintre mesaje, deși a fost primit cu scepticism la Londra, conținea un avertisment potrivit căruia germanii vor ataca URSS la 15 iunie 1941. Unchiul lui Rică Georgescu, generalul Manolescu obținuse această informație de la o sursă din armata germană. Data menționată devansa doar cu o săptămână, atacul împotriva Uniunii Sovietice, amânarea pentru data de 22 iunie fiind determinată de întârzierea semnării pactului de prietenie turco-german⁵. Referitor la activitatea lui Maniu interesantă ni se pare o notă informativă a viceconsulului ungar din Brașov din 14 noiembrie 1940. Conform acesteia, la începutul lui noiembrie Maniu l-a vizitat pe generalul Antonescu căruia i-a spus că victoria Axei nu este deloc sigură și că România trebuia să pregătească și alternativa unei victorii britanice, pentru aceasta fiind necesară o a doua garnitură politică care, în caz de nevoie să determine trecerea României în sfera de influență engleză. Gruparea capabilă să realizeze acest lucru era, în concepția lui

Maniu, P.N.Ț. Ca urmare, el a pretins să i se îngăduie să acționeze liber. Antonescu a apreciat justetea argumentelor lui Maniu și l-a asigurat că nu va pune piedici în calea organizării lor⁶.

Plecarea Legației engleze de la București

În februarie 1941, Legația britanică a părăsit România ca urmare a ruperii legăturilor diplomatice între România și Marea Britanie. Înainte de plecarea acesteia, Maniu a avut întâlniri pe 11 februarie, în casa lui Mihai Popovici și pe 13 februarie la reședința sa, cu ministrul britanic la București, sir Reginald Hoare. Hoare a dat explicații asupra rolului jucat de Legația Britanică la București în politica britanică în timpul dictaturii lui Carol al II-lea. Deși ministrul britanic a promis că România nu va fi bombardată, acest lucru se va întâmpla trei ani mai târziu⁷. O notă S.S.I. informa despre faptul că în ziua de 12 februarie 1941, Corneliu Coposu a vizitat Legația Marii Britanii unde a rămas toată ziua. Conform notei Coposu era agent de legătură între Maniu și Hoare. La sediul legației el a discutat cu Albert Krolk și John Leigh Reed aspecte referitoare la continuarea legăturilor între cercurile britanice de la Istanbul și conducerea național-țărănistă, după plecarea legației britanice din România, stabilindu-se cu această ocazie „un acord perfect”⁸.

La o întrunire, S.O.E. – Foreign Office în februarie 1941, reprezentanții S.O.E. au informat că după plecarea membrilor legației de la București, programul lor în România depindea de cooperarea cu Maniu⁹. Înainte de plecarea legației britanice, de Chastelain a făcut o călătorie finală la București pentru a se pune de acord cu Maniu asupra procedurilor de urmat după plecarea legației britanice din România. A fost pus la punct un plan care cuprindea un număr important de sabotaje împotriva regiunii petroliere. Sabotajele erau însă condiționate de executarea de către R.A.F. a unor bombardamente asupra unor rafinării și linii de cale ferată¹⁰. Bombardamentele au avut însă loc abia doi ani și jumătate mai târziu, iar în aceste condiții angajamentele lui Maniu de executare a unor sabotaje nu au mai fost îndeplinite. La plecare Chastelain a lăsat la dispoziția lui Maniu suma de 40 milioane lei. De gestionarea acestor fonduri s-a ocupat Iosif Păsăoiu¹¹.

Transmisii radiofonice, manifeste și memorii

Iuliu Maniu și PNȚ au jucat un rol important în culegerea de informații. S.O.E. a deschis un dosar special cu titlatura *Mișcări de rezistență Maniu și PNȚ*¹².

1. Maurice Peartion, *S.O.E. în România, în Special Operations Executive. A new instrument of war*; Edited by Mark Seaman, Routledge Francis & Taylor Group, London, 2006, pp.123-136.
2. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, documentul România, nedatată, p. 5.
3. Horia Brestoiu, *Memoria Frontului secret. Tranșee ale luptei secrete din România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura Globus, București, 1991, vol. I, pp. 98-99.
4. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, History S.O.E. Romania, p. 4.
5. *Ibidem*, documentul România, nedatată, p. 5.
6. 23 August. *Documente, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984-1985*, vol II, doc. 117, p. 146.
7. Ion Calafeteanu (editor), *Iuliu Maniu - Ion Antonescu. Opinii și confruntări politice*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1994, pp. 141-142. Documentul *Raport asupra activității grupării național țărăniste și a lui Iuliu Maniu de la 1 Septembrie 1940 până în prezent*.
8. AMAE, fond 71 România, dosar 66, f 187, *Notă informativă a SSI din ziua de 13 februarie 1941*.
9. I. Porter, *Operațiunea Autonomus*, Editura Humanitas, București, 1991, pp. 85-86
10. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, History S.O.E. Romania, p. 6.
11. *Ibidem*, *Memo-randum Romania datat iunie 1945* autor E. Boxshall, p. II

Iuliu Maniu a primit numele conspirative **Miron și Tom**¹³. Prima emisiune radio cu aparatul lui Maniu, având indicativul Z4, a fost pe 8 aprilie 1941. Emisiunile au continuat cu succes până în august 1941. Contactele agenturii S.O.E. s-au dovedit în această perioadă extinse și având o mare putere de penetrare la niveluri foarte înalte inclusiv la Înaltul Comandament German din București. Z4 a fost folosit la schimbul de mesaje cu privire la atitudinea guvernului de la Londra față de o eventuală participare la războiul contra URSS și pentru a obține sfaturi atunci când Germania a cerut României să ocupe Banatul Sârbesc. Maniu și prin el Antonescu, au fost avertizați că guvernul britanic va privi ca inamic orice țară care va lupta alături de Germania împotriva U.R.S.S. Ei au fost de asemenea, informați de către guvernul iugoslav din emigrație prin intermediul celui britanic că ocuparea Banatului va fi privită ca un act inamic care va fi luat în discuție la Conferința de Pace cu consecințe neplăcute pentru relațiile dintre România și Iugoslavia¹⁴. În această perioadă, apropiații lui Maniu au editat și răspândit manifeste, cum a fost cel intitulat “*România care renaște*”, la 20 mai 1941, în care era atacată Germania și se exprima încrederea în victoria Angliei¹⁵. Propaganda antigermană a fost tipărită la o tipografie secretă furnizată de către S.O.E. și răspândită de membrii ai P.N.Ț.¹⁶. Ei au manifestat atât de mult zel, încât a fost nevoie uneori de intervenția liderului țărănist pentru a-i tempera. Astfel, la 15 aprilie 1941, președintele P.N.Ț. le-a recomandat insistențios lui Ilie Lazăr, Ion Hudiță și doctor Nicolae Lupu să înceteze orice propagandă anglofilă pe față, întrucât “actualele împrejurări nu permit acest lucru”¹⁷. Maniu a ales calea memoriilor către Antonescu sau către aliații anglo-americani. Prin memoriile

către Londra și Washington el a încercat să obțină de la guvernele englez și american ca România să nu fie considerată aliat al Axei și drepturile ei să fie examinate cu obiectivitate la viitoarea Conferință de Pace¹⁸.

Căderea rețelei Georgescu - Popovici

Maniu și apropiații săi au continuat să transmită date la Cairo până în august 1941, când aparatul rețelei Georgescu-Popovici a căzut. Arestarea lui Rică Georgescu și a ing. Ion Popovici l-a pus în dificultate pe Maniu. Această rețea fusese recrutată de Chastelain, în toamna anului 1940. Ea mai cuprindea pe maestrul Bălan, specialist în transmisiuni radio plus alte 10 persoane care îndeplineau rolul de informatori și curieri. Ion Popovici, primise 80 000 000 lei din care 18 000 000 fuseseră luați de către Rică Georgescu, sub pretextul că face propagandă în Ardeal. Au existat suspiciuni că Georgescu și-a însușit acești bani. Rică era ginerele lui Sever Bocu, șeful organizației P.N.Ț. din Banat, care era în relații apropiate cu Maniu. La ancheta de la SSI, Ion Popovici (alias Procopius) a mărturisit că scopul organizației era de a menține legătura între britanici și Maniu. Această declarație a pus într-o situație delicată pe Eugen Cristescu și S.S.I.-ul care erau presați de germani să accepte participarea unor ofițeri Abwehr la anchetă, cărora să li se permită accesul la toate documentele¹⁹. Se mai cunoaște faptul că declarațiile lui Popovici au dus la arestarea altor agenți britanici²⁰. Rețeaua Georgescu-Popovici a făcut spionaj transmițând britanicilor până la arestarea membrilor săi de către S.S.I., un număr de 42 de mesaje ce conțineau informații “despre armata germană și unele stări de lucruri din România”²¹. S.O.E. a încercat să-l salveze pe Rică Georgescu trimițând un curier în România cu 4 000 de dolari și cu instrucțiuni să mituiască pe oamenii implicați în ancheta judiciară. Maniu a preluat acești bani și i-a folosit pentru mituirea autorităților judiciare române care au amânat la nesfârșit procesul²². În ciuda presiunilor făcute de germani, procesul nu a mai fost judecat datorită intervenției lui Maniu, care a amenințat că va depune mărturie în favoarea inculpaților²³. Lui Rică Georgescu i s-a înlesnit regimul de detenție, acesta fiind vizitat de

Miron și Tom erau numele conspirative primite de Iuliu Maniu de la S.O.E.

12. *Ibidem*, A se vedea în acest sens dosarele HS 8/756, 757, 758, 759, etc.
 13. *Ibidem*, cf. dosar HS 8/995 *România: disposal of agents; awards*.
 14. *Ibidem*, HS 7/186, History S.O.E. Romania, p. 7.
 15. Mihail E. Ionescu, *Puterea Cuvântului. Propaganda mișcării de rezistență din România (1940-1944)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 168.
 16. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, History S.O.E. Romania, p. 1.
 17. Arhiva S.R.I., Fond „D”, Dosar 8180, *Notă SSI din 15 aprilie 1941*, Vol. II, f. 268.
 18. H. Brestoiu, *op. cit.*, p. 101.
 19. C. Troncotă, *Istoria serviciilor secrete românești de la Cuza la Ceaușescu*, Editura Ion Cristoiu S.A., București, 1999, pp. 240-241.
 20. PRO, Kew Gardens, HS 5/832, *Roumania-Liquidation, Ion Popovici*.
 21. Apud C. Troncotă, *Eugen Cristescu, Asul serviciilor secrete românești, Memorii, Mărturii, Documente*. Editura Roza Vânturilor, București, 1994, p. 215.
 22. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, *S.O.E. Romania*, p. 8.

soția lui care a servit drept legătură între Maniu și Rică. Georgescu a continuat să fie folosit de către Maniu în câteva rânduri la decodificarea unor mesaje ale S.O.E. din Istanbul²⁴.

După arestarea rețelei Georgescu – Popovici toate eforturile S.O.E. s-au concentrat pe păstrarea legăturilor cu Maniu a cărui poziție se spera că va ajuta la crearea unor noi rețele²⁵. În noile condiții, legătura cu Maniu se făcea destul de greu, prin intermediul unor curieri. Răspunsul Gestapoului la folosirea de către S.O.E. a unor curieri a fost crearea unui punct de control la granița turco-bulgară la Svilengrad. Controalele operate de către germani au fost atât de dure că S.O.E. a fost nevoit să renunțe la o parte din curierii săi români care deveniseră prea cunoscuți și să-i interneze într-un lagăr din Africa de Sud. De asemenea, au mai fost folosiți curieri din țări neutre ca Elveția, Portugalia sau Suedia²⁶.

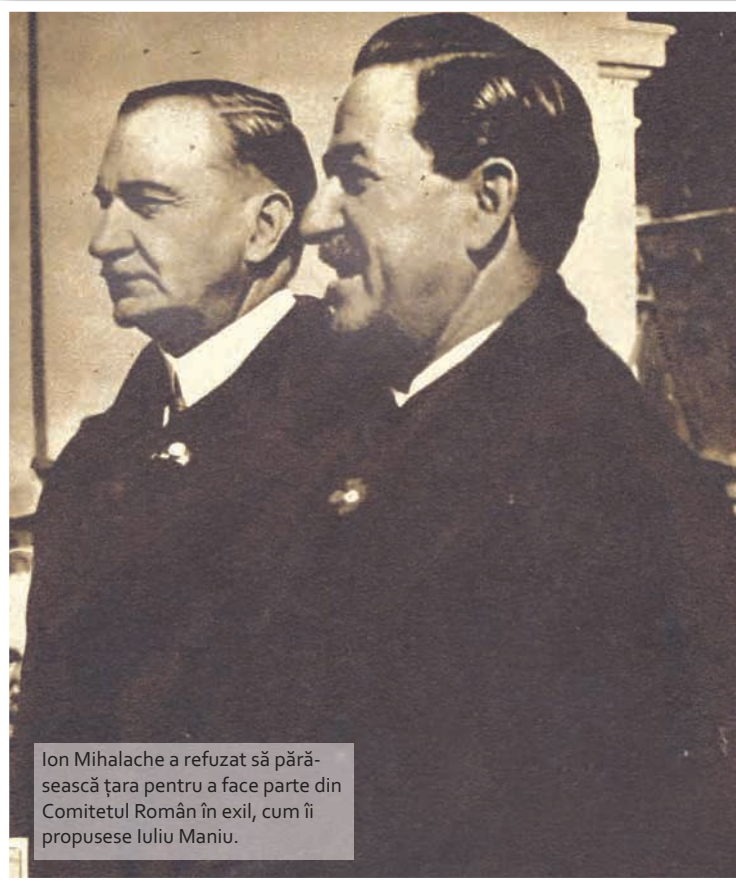
Englezii îi abordează pe sovietici

Printre metodele încercate de S.O.E., în dezvoltarea strategiei sale de a crea canale de comunicație cu agenții săi din România, s-a numărat și o eventuală colaborare cu N.K.V.D.-ul. Astfel, în octombrie 1941, după negocierile dintre cele două guverne, S.O.E. a stabilit contacte cu un agent N.K.V.D. din Istanbul, Baklanov, care acționa sub acoperirea de asistent al secretarului comercial al Ambasadei Sovietice din Istanbul. Întâlnirile au început chiar în octombrie 1941 și s-au desfășurat cu regularitate până la sfârșitul anului. S.O.E. a dezvăluit N.K.V.D. în linii mari planurile sale în România fără să deconspire detalii sau nume în afară de Maniu. Britanicii au încercat să obțină ajutor de la sovietici în stabilirea de comunicații radio, dar nu au reușit. Colaborarea s-a dovedit a fi doar de o singură parte și britanicii au întrerupt-o în februarie 1942, când Baklanov nu și-a ținut promisiunile invocând motive neadevărate. Sovieticii păreau mai interesați de procurarea de informații militare din Turcia decât de rezistența din Balcani²⁷.

S.O.E. aflat în dificultate a recurs la o metodă simplă și tradițională pentru a contracara controalele de la Svilengrad: valiza diplomatică. Turcul Savet Lufti Tozan, care era consulul onorific al Finlandei la Istanbul a acceptat să facă servicii de curierat pentru S.O.E.²⁸.

Bani și informații

O altă problemă care s-a ivit, a fost aceea a stimulării materiale a activităților informative și de propagandă ale lui Maniu. Pe 26 noiembrie 1941 cu ajutorul lui Tozan erau trimiși 40 000 de dolari

Ion Mihalache a refuzat să părăsească țara pentru a face parte din Comitetul Român în exil, cum îi propusese Iuliu Maniu.

printr-un curier finlandez, care a predat banii ambasadorului turc la București. Acesta, la rândul său, i-a dat lui Mihai Popovici care i-a înmănat lui Maniu²⁹. La 26 decembrie 1941, Tom Masterson a sugerat să i se plătească liderului țărănist suma de 150 milioane de lei adică undeva între 40 – 60 000 de lire sterline³⁰. În aceeași zi, Tozan pleca la București cu un mesaj pentru Maniu. El a avut 4 întâlniri cu liderul țărănist. Maniu a confirmat primirea celor 40 000 de dolari și și-a exprimat disponibilitatea să primească și alte fonduri. El a cerut trimiterea a două aparate de emisie-recepție. A explicat că este în fruntea unui puternic grup de civili și militari. Era gata să organizeze o revoltă în România dacă i se garanta că trupele sovietice nu invadau țara. Era de asemenea gata să părăsească țara cu un avion împreună cu Jockey și Procopius. I-a transmis lui Tozan informații despre reorganizarea marelui cartier general german care îi includea pe Keitel, Book și von Brauchitsch. Tozan s-a întors la Istanbul la 14 ianuarie 1942. La întoarcere, el a raportat lui Masterson că Mihai Popovici și Maniu estimau nevoile lor financiare, pentru organizarea de acțiuni subversive în favoarea britanicilor, undeva între 800 și 900 de milioane lei. Acceptau acești bani nu ca pe o donație, ci ca pe un împrumut. Până la sfârșitul războiului Maniu a primit doar o parte din această sumă.

23. Arhiva SRI, fond Y, dosar 25374, vol. II, f. 98.

24. PRO Kew Gardens, HS 7/186, *History S.O.E. Romania* p. 9.

25. *Ibidem*, *Memorandum on our work into Romania* p. 1.

26. *Ibidem*, *Memorandum Romania* datat iunie 1945, p. II.

27. *Ibidem*, *History S.O.E. Roumania*, p. 12.

28. *Ibidem*, *documentul Romania, nedat*, p. 7.

29. *Ibidem* *documentul History S.O.E. Romania*, p. 10.

30. *Idem*, HS 5/759, *D/HY Memorandum from 26 december 1941*.

Special Operations Executive a fost creată în iulie 1940, din inițiativa primului ministru britanic, Winston Churchill și a ministrului Economiei de Război, Hugh Dalton. Scopul: de a organiza și coordona acțiuni ce nu intrau în categoria războiului clasic. Astfel, S.O.E., a avut misiunea de a pune la cale acțiuni de spionaj și sabotaj, în spatele liniilor inamice. De asemenea, S.O.E. a constituit nucleul Unităților Auxiliare (Auxiliary Units), pe care autoritățile britanice le pregătiseră în eventualitatea unei invazii germane (un fel de mișcare de rezistență). În serviciul S.O.E. s-au aflat, direct sau indirect, circa 13 000 de persoane; numărul operațiunilor desfășurate în timpul funcționării (1940 – 1946) este estimat la circa un milion!

Întrucât cartierul general S.O.E. se afla pe strada Baker, serviciul a fost numit și „Baker Street Irregulars”. Alte pseudonime: „Armata Secretă a lui Churchill” sau „Ministerul Războiului Murdar”.

Directorii S.O.E. au fost: Frank Nelson (1940 – 1942), Charles Hambro (1942 – 1943) și Colin Gubbins (1943 – 1946).

După război, banii primiți nu au mai fost restituiți. De asemenea Maniu era de acord:

- ▶ Să accepte în continuare suficiente fonduri ca pe o finanțare de război pentru a organiza lupta împotriva Axei.
- ▶ Să accepte două noi aparate de radio-emisie recepție cu planurile de semnale și cifrurile aferente.
- ▶ Să organizeze pe scară largă o mișcare de tip *lucrează încet* în industria românească și în mijloacele de transport.

▶ Să răspundă la o serie de chestionare conținând probleme de natură politică, economică și militară referitoare la România și Ungaria³¹.

Conținutul unuia dintre chestionare ne este dezvăluit de o minută a S.O.E. din 18 februarie 1942, care stabilea categoriile de informații la care urma să răspundă Maniu:

- a) Care divizii române luptă în Rusia și care sunt numele comandanților;
- b) Mărimea armatei rămasă încă în România: 1 (antrenată) 2 (în curs de antrenare);
- c) Estimările sale în ceea ce privește pierderile românești în morți, răniți și prizonieri;
- d) Dacă a existat multă demoralizare printre trupele române de pe front.³²

Arestarea lui Tozan

La 16 martie 1942, Tozan i-a lăsat lui Maniu un aparat transmisie recepție, cristale, un cod și plan

de semnale. De asemenea, i-a lăsat 4 chestionare ascunse într-un pachet de țigări turcești, un pachet cu instrucțiuni “lucrează încet” pentru a fi rapid răspândite pe liniile de transport feroviar românești și în oficiile guvernamentale. A convenit cu Maniu un set de pseudonime scrise cu cerneală simpatică pe bucăți de hârtie folosite la împachetarea diamanțelor. Printr-un curier finlandez, i s-au livrat liderului țărănist 10 000 dolari, cinci diamante S.O.E. valorând 12 500 lire turcești, și diamante de 368,72 carate valorând 76 485 lire turcești.³³ Prin intermediul Legației Elveției la București, Maniu a primit și un cifru care era utilizat în marina comercială engleză³⁴.

Din lipsă de agenți, britanicii au forțat norocul lui Tozan prea mult. Tozan a fost arestat la Budapesta fiind trădat de un agent ungar. Eliberat din închisoare de câteva zile, acesta a interpretat greșit semnalele de contact ale lui Tozan și l-a denunțat poliției secrete ungare. Inițial, a fost condamnat la moarte, dar în urma intervenției S.O.E. pedeapsa i-a fost comutată la 20 ani închisoare. Nu se știe exact ce a declarat Tozan în anchetă însă este cert că Maniu a fost informat despre arestarea acestuia și s-a hotărât să-și limiteze o perioadă activitățile.

Către sfârșitul anului 1943, Tozan a fost eliberat în urma mituirii de către S.O.E. a unor oficiali ungari. Documentele britanice arată că pentru eliberarea acestuia au fost plătite în două conturi din Elveția sumele de 20 000 de dolari și 20 000 de franci elvețieni³⁵. Lui Martin Sain, un om de afaceri evreu cu legături în industria petrolieră românească i s-a cerut să facă plățile în Elveția în contul lui Tozan pentru a acoperi originea britanică a banilor³⁶. Maniu neștiind ce a declarat Tozan a considerat că este nesigur să mai utilizeze aparatul radio emisie-recepție, dar a continuat să țină legătura cu De Chastelain aflat la Istanbul prin curieri³⁷.

Germanii cer arestarea lui Maniu, Antonescu refuză

Activitățile lui Maniu nu puteau să scape vigilenței serviciilor secrete germane din România. Ministrul Germaniei la București, von Killinger a atacat într-un discurs ținut la cinematograful “Aro”, la 30 ianuarie 1942, pe cei care apreciau că “nu e bine să se mai lupte dincolo de Nistru” și a cerut mareșalului Antonescu “să distrugă această bandă de flecari”³⁸. La 3 februarie 1942, Maniu trimitea o notă informativă guvernelor britanic și american prin intermediul Legației elvețiene. În acest document, el considera discursul lui Killinger ca pe o dovadă publică a faptului că Germania considera România un protectorat³⁹.

31. *Ibidem*, HS 7/186, documentul *History S.O.E. Romania*, p. 10.

32. PRO, Kew Gardens, HS 5/765. *Minută S.O.E. datată* 18 februarie 1942.

33. HS 5/760, *Nota semnată A/D3* din 20 martie 1942.

34. Andrei Șiperco, *Ministrul Elveției la București transmite*, în *Magazin Istoric* nr. 11, 1990, p. 41.

35. PRO, Kew Gardens, HS 7/186; vezi și HS 5/826, p. 7.

36. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, *Memorandum on our work in Romania*, p.11.

37. *Ibidem*, p. 8.

38. Universul, 1 februarie 1942.

Colin Gubbins, directorul S.O.E. (1943 – 1946)

Deși germanii au cerut în repetate rânduri arestarea lui Maniu, Antonescu s-a opus, explicându-le că un eventual martiraj al lui Maniu ar trezi în rândurile populației resentimente împotriva conducătorului statului și a Germaniei.

Cu acordul lui Antonescu, S.S.I. a executat o operațiune de protecție a liderului țărănist trecut de Gestapo pe lista neagră de suprimare⁴⁰. Eugen Cristescu a adresat un protest colonelului Rodler, șeful Abwehr-ului din România, cu privire la supravegherea lui Maniu, avertizând asupra consecințelor unui act de violență contra liderului țărănist.

Referitor la acțiunile opoziției, Cristescu declara: “Teoria mea era că guvernul a luat această linie cu nemții, dar țara nu trebuie să se înece, trebuie lăsată ca rezervă națională care să continue statul mai departe”⁴¹. De altfel, S.S.I. cunoștea colaborarea dintre liderii opoziției și serviciile de informații străine. În interogatoriul din 6 octombrie 1954, de la Securitate, Traian Borcescu declara că Secția de Contrainformații din S.S.I. a obținut date cu privire la

legăturile dintre șeful PNT-ului Iuliu Maniu și șeful PNL-lui Dinu Brătianu, cu serviciile de informații englez și american, legături ce se făceau fie prin legațiile Elveției și Turciei, fie prin emisari trimiși la Istanbul, Ankara și Cairo, fie prin agenți lansați cu parașuta⁴².

Din depoziția lui Maniu la procesul mareșalului Antonescu și a principalilor săi colaboratori, rezultă că Eugen Cristescu l-a avertizat că “siguranța germană a aflat unde este aparatul meu de radio”⁴³. În acest fel, aparatul a fost salvat și s-a putut continua schimbul de informații cu serviciile secrete britanice.

Legăturile Maniu –S.O.E. au continuat și pe alte canale. Unul dintre aceste canale a fost cel elvețian. Astfel, în iunie 1942, un colaborator S.O.E., Mihai Marinescu, ajungea la Berna și raporta că Maniu considera că situația din România permitea trecerea la acțiune. Dar Maniu a reiterat cererea pentru o declarație clară anglo-sovietică că URSS va recunoaște frontierele românești din 1938. După primirea unei astfel de declarații, Maniu urma să treacă la răsturnarea regimului Antonescu și retragerea trupelor de pe front. Masterson a avut întâlniri cu membrii importanți ai ambasadei sovietice de la Ankara și a discutat această problemă, însă aceștia au refuzat să-i “cumpere pe români cu promisiuni de teritorii pe care le considerau ca fiind ale lor”⁴⁴.

O coaliție a partidelor, condusă de Maniu

În noiembrie 1942, urmare a unui aranjament făcut în primele zile ale războiului între colonelul Masterson, Coco Dumitrescu, directorul companiei petroliere Unirea și Dumitru Gheorghiu, director la Creditul Minier, acesta din urmă a venit la Istanbul sub pretext că negocia cu de Chastelain preluarea companiei **Unirea** de către **Creditul Minier**. Motivul real era de fapt să prezinte S.O.E. rapoarte din partea lui Maniu și a lui Nicolae Caranfil. Pe această cale, Maniu informa S.O.E. că pentru prima oară în istoria României toate partidele politice⁴⁵ au renunțat la diferende și au format o coaliție sub conducerea sa. Printre personalitățile care participau la această coaliție, Gheorghiu a amintit pe Dinu și Gheorghe Brătianu, Alexandru Cretzianu, Nicolae și George Caranfil, Ion Christu, Savel Rădulescu, Radu Crutzescu. El a mai adăugat faptul că Maniu nu era un om de acțiune și de contactarea acestor lideri politici s-a ocupat Nicolae Caranfil. Caranfil era cel care a obținut acordul tuturor pentru a se uni sub conducerea lui Maniu, însă grupul se afla sub influența directă a lui Caranfil⁴⁶. El a propus plasarea de oameni în posturi cheie ca: interne, război sau comunicații, ca un preludeu la o eventuală lovitură de stat,

39. I. Calafeteanu (editor), *op. cit.*, doc. cit., p. 159.

40. Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Octavian Zodian,

Mareșalul Ion Antonescu, Am făcut războiul sfânt împotriva Bolșevismului, Editura Cogito, Oradea, 1994. p. 217.

41. C. Troncotă, *Din Istoria S.S.I., Eugen Cristescu despre Eugen Cristescu* în *Magazin Istoric* nr. 7/1992, p. 40.

42. Arhiva SRI, Fond Y Dosar 25374, vol I, f. 130. *Proces verbal de Interogatoriu din 6 octombrie 1954 al învinutului Traian Borcescu.*

43. Marcel Dumitru Ciucă, *Procesul Mareșalului Antonescu, Documente*, Editura Saeculum I.O., București, 1998, vol. II, p. 88.

44. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, *Memorandum on our work into Romania*. Datat 16 august 1942, autor E Boxshal, p. 6.

45. De fapt, este vorba doar de PNT și de anumiți lideri din PNL.

46. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, *Raport S.O.E. datat 3 decembrie 1942 redactat de D/H13 către D.S.O. (B3)*, f. 1
 47. *Ibidem*, f.2
 48. *Ibidem*, History S.O.E. Romania, p 14
 49. *Ibidem*, *Policy towards Romania, Memorandum of Romania*, 8th December 1942, pp. 1-2.
 50. Mihai Pelin, *Iluziile lui Maniu*, Editura Viitorul Românesc, București, 2000, p.96.
 51. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, *Notă informativă semnată D/H 13 datată 3 decembrie 1942*, f. 5.
 52. Conspirativ A/H 177 cf. *Ibidem*. dosar HS 8/995 Romania: disposal of agents; awards.
 53. *Ibidem*, HS5/814 A/H177, *Various notes 3rd April 1943*.

care ar fi avut loc atunci când forțele germane erau suficient de slabe pentru a permite succesul unei lovituri de stat. Acțiunea era condiționată de apropierea armatelor anglo-americane de frontierele României. Spre exemplu, la Ministerul apărării era propus generalul Stoenescu⁴⁷. Gheorghiu s-a întors în România cu instrucțiunea de a informa pe prietenii săi politici că trebuie să inițieze cât mai repede posibil orice tip de acțiune, fără să se bazeze pe sprijinul trupelor anglo-americane. A fost instruit în menținerea codurilor Playfar-Rimmer și LMT pentru a menține legăturile cu aliații anglo-americani⁴⁸.

Presiunea S.O.E. crește

Către sfârșitul anului 1942 și începutul lui 1943, serviciile secrete britanice și-au intensificat presiunile asupra liderului P.N.Ț. pentru ca acesta să treacă la acțiune. Britanicii erau interesați de organizarea de sabotaje în zona Ploiești și considerau că s-ar putea baza pentru astfel de operațiuni pe oamenii lui Maniu. Acesta era considerat singura persoană din România cu destulă greutate și sprijin pentru a răsturna guvernul Antonescu. În acest sens, el putea obține atât sprijinul colaboratorilor săi, cât și al P.N.L., S.O.E. considera că România este “poarta din spate” pentru orice politică britanică în Bal-

cani, fiind bine plasată geografic și strategic. Maniu primea în această perioadă o notă de la comandamentul britanic din Cairo, în care se spunea că situația României ar putea fi luată în considerație numai dacă s-ar ridica cu armele contra Germaniei. La această notă, liderul țărănist a răspuns cerând garanții din partea guvernului britanic împotriva unei ocupații militare sovietice a României⁴⁹. Răspunsul Londrei a fost dezamăgitor, deoarece în privința granițelor răsăritene se arăta că vor fi tratate conform Cartei Atlanticului și tratatului anglo-rus care ținea seama de interesele securității sovietice⁵⁰. La 3 decembrie 1942, liderul țărănist întreba S.O.E. dacă nu ar fi posibil să convingă pe sovietici să permită formarea unei legiuni românești care să lupte pe orice alt front în afara celui estic și să se întoarcă în țară cu aliații⁵¹. În decembrie 1942, au avut loc noi arestări la presiunea germanilor. Maniu l-a informat pe Gheorghiu⁵² despre arestarea a doi dintre operatorii săi radio. Acesta a transmis informația la S.O.E.⁵³ Legăturile lui Maniu cu S.O.E se făceau foarte greu din cauza lipsei unui operator radio. Liderul țărănist avea două canale externe: prin Stockholm și prin Lisabona. Pentru a trimite un mesaj prin aceste canale era nevoie de 4 săptămâni să ajungă la destinație.

(va urma)

NEWS

Fotografia... aranjată

Celebra fotografie a lui Robert Capa, reprezentând un soldat republican surprins în timp ce era împușcat în spate în timpul Războiului civil Spaniol, s-a dovedit a fi... aranjată. Ziarul catalan El Periodico, analizând fotografiile realizate în luna septembrie a anului 1936, a ajuns la concluzia că nu au avut loc lupte în zona Cerro Muriano din Andaluzia, în care ar fi fost luat instantaneul de către Capa. Specialiștii au stabilit că fotografia a fost realizată la circa 10 km de Cerro Muriano, lângă orașul Espejo. De altfel, „soldatul căzând” a stârnit controverse de-a lungul timpului, existând numeroase voci care se îndoiau de autenticitatea ei, din cauza faptului că era prea... „perfectă”.

Cifrul spart

O scrisoare cifrată, trimisă în anul 1801 de omul de știință Robert Patterson lui Thomas Jefferson, președintele Statelor Unite, a fost în cele din urmă decodată. Nu există nicio dovadă că cifrul extrem de complicat ar fi fost vreodată spart, chiar și de către destinatarul său. Cel care a găsit cheia a fost matematicianul Lawren Smithline, de la Centrul de Cercetări pentru Comunicație de la Universitatea Princeton. Conținutul scrisorii s-a dovedit a fi surprinzător, fără a conține însă informații prea deosebite. Patterson făcuse o glumă pe seama președintelui, trimițându-i un fragment criptat din „Declarația de Independență” la a cărei redactare Jefferson avusese un rol esențial cu... 25 de ani în urmă.

Descoperire în Turcia

Ruinele unui castel și ale unui oraș din secolele VII – IX au fost descoperite în provincia Osmaniye, din sud-estul Turciei. Echipa de cercetători de la Universitatea din Kokaeli a descoperit numeroase urme ceramice datând din secolele VII – VIII – IX, ceea ce i-a făcut să afirme că este vorba despre o așezare din perioada timpurie a islamului. Orașul situat pe „Drumul mătăsi”, avea mai multe palate, moschei, băi și cazarme, cu caracteristicile arhitecturii omeiade.

O bucureșteancă, vedetă la HOLLYWOOD

Nu numai Johnny Weismüller (alias Tarzan), Edward G. Robinson sau Jean Negulescu au făcut carieră la Hollywood. Iată că, din presa de altădată, aflăm despre o altă actriță, născută pe plaiurile mioritice, care a avut succes în Cetatea Filmului în anii '30.

Casele de film din București, ca să-și lanseze cu mult efect filmele în țara noastră, decretează „români” pe artiștii și regizorii care au trăit cândva într-una din provinciile austro-ungare sau rusești, astăzi realipite la patria mamă. Este suficient ca tatăl, mama sau bunica uneia din vedete să fie originară din Banat, Bucovina sau Basarabia, ca să ne fie prezentată drept „româncă”. În realitate, „compatriota” noastră nici nu vorbește românește și poate că nici nu știe unde se află Bucureștii. Există și bucureșteni autentici la Hollywood, bucureșteni născuți și crescuți pe malurile Dâmboviței. Poate că vă veți mira că celebrul actor dramatic „american” Edward G. Robinson, care obține actualmente un succes formidabil la Paris și la Londra în filmul „Tot orașul vorbește”, este bucureștean. S-a născut în Capitală, în ziua de 12 decembrie 1893, și-a făcut studiile în țară, spre a le urma apoi în Statele Unite, unde a fost mánat de dorul de ducă, care se manifestă atât de puternic la adolescenți. Edward G. Robinson vorbește curent românește.

Dar Edward G. Robinson nu este singurul bucureștean de la Hollywood. O tânără vedetă de cinema este, de asemenea, o fiică autentică a Capitalei noastre. Ea își ascunde numele adevărat sub pseudonimul Tala Birell.

O BUCUREȘTEANĂ, VEDEȚĂ LA HOLLYWOOD

...satisfacă acest ca-
prieu. Tala Birell
izbutește să se in-
troducă în lumea
teatrală vieneză,
dar nu prin poarta
principală, ci prin
scara de servicii.
Este figurantă,
apoi, treptat, treptat,
i se dau ro-
luri mici, fără
importanță. În ce-
le din urmă, este
primită de Max
Reinhardt, care
o utilizează în
teatrele sale, mai

Tala Birell

Pe numele adevărat
Natalie Bierl.
S-a născut la București
pe 10 septembrie 1908.

Tatăl său, Carl Bierl, era un prosper om de afaceri de origine austriacă.

A încetat din viață pe 17 februarie 1958, la Landstul, în Germania.

A jucat în peste 40 de filme, din care amintim:

- Women in the Night (1948)
- Song of Love (1947)
- The Frozen Ghost (1945)
- Jungle Queen (1945)
- Mrs. Parkington (1944)
- The Monster Maker (1944)
- The Purple Heart (1944)
- The Song of Bernadette (1943)
- Women in Bondage (1943)
- Invisible Enemy (1938)
- Bringing Up Baby (1938)
- Crime and Punishment (1935)
- The Captain Hates the Sea (1934)
- Nagana (1933)
- The Doomed Battalion (1932)

Nici data nașterii nu vrea s-o dea publicității, cum fac de altfel toate vedetele ecranului. Totuși, Tala Birell n-are avea niciun motiv să-și ascundă vârsta. Este foarte tânără, poate chiar prea tânără, pentru o străină care a izbutit în foarte scurt timp să se impună la Hollywood.

Tala Birell este fiica unui petrolist din București. Mama ei era poloneză. Cu toate acestea, ea a fost crescută în România și a urmat cursurile primare și liceul la București. După terminarea liceului, fata a plecat în străinătate să studieze arta dramatică. Părinții ei fiind oameni bine situați, au putut

filme englez. Aici își face debutul pe ecran, după care este invitată la Hollywood, pentru rolul din „Nagana”.

„Nagana” obține un succes neașteptat. Tala Birell este comparată cu Greta Garbo, o Garbo mai tânără, mai voluptoasă. Criticii americani o ridică în slava cerului, preconizându-i o carieră strălucită.

Tala Birell este asaltată de propuneri. Marile case de filme vor să-și asigure colaborarea ei cu orice preț. Tala Birell este turburată de acest succes, prea mare pentru vârsta ei.

În cele din urmă se hotărăște: va rămâne la Hollywood. Nu prea se îm-

pacă cu producătorii de filme, care nu văd în dânsa decât o femeie fatală, dar se resemnează și continuă să apară în roluri de „vamp”. În filmul muzical „Un vis în doi”, i se dă rolul unei vedete de cinema, un personaj care o ironizează pe Greta Garbo. Regizorul a avut această idee din cauza asemănării ei cu marea stea scandinavă. Un film de aviație, „Air Hawks” în care apare alături de regretatul aviator Wiley Post, e un nou succes pentru bucureșteanca noastră. Urmează apoi „The Captain Hates the Sea”, cu John Gilbert, un film realizat de regizorul Lewis Milestone, care, după cum se știe, este originar din Basarabia. Ultimul ei film este „Noaptea visurilor mele”, unde apare alături de Lilian Harvey, în regia lui Victor Scherzinger, regizorul celebrei Grace Moore. Tala Birell vorbește curent românește. N-a uitat și nici nu va uita limba ei părintească. Dacă ai făcut liceul la București, desigur că nu te poți lepăda de limba română, chiar dacă trăiești numai printre străini și ești considerată vedetă americană. Tala Birell are câteva colege de școală la București, cu care este în corespondență. Ar putea să scrie în franceză, dar după cum e și firesc, ea întrebuintează româna. Ea nu-și ascunde originea. În studiouri s-a întâlnit cu Edward G. Robinson. Nu știa că și el e bucureștean. Mare i-a fost surprinderea când colegul ei „american” a scos într-o pauză de filmare un ziar românesc din buzunar. Imediat, cei doi bucureșteni, au început să vorbească românește, spre mirarea întregului studio. Una din fostele colege ale Talei Birell a întrebat-o dacă mai revine vreodată în țară. „Poate – i-a răspuns vedeta – când cariera mea artistică va fi încheiată. Până atunci mi-e imposibil să plec din America. De altfel, am obținut și cetățenia Statelor Unite. Cu toate acestea nu voi uita niciodată țara depărtată în care am copilărit, orașul în care m-am născut și am făcut primii pași în viață”.

Realitatea Ilustrată, 24 august 1935

PROF.UNIV.DR.MIHAI SORIN RĂDULESCU

Veneția de Jos este o localitate din sud-estul Ardealului, aflată în apropierea Oltului, astăzi în județul Brașov, altădată în județul Făgăraș. Există în vecinătate și o Veneție de Sus, iar nu departe se găsește Șinca, satul din care își trage obârșia familia lui Gheorghe Șincai – având epitetul nobiliar “de Șinca”. În această parte meridională a Transilvaniei, care formase în evul mediu ducatele Amlășului și Făgărașului, feude ale voievozilor Țării Românești, densitatea populației românești este din vechime majoritară. Însemnătatea ei se reflectă în fenomenul înnobilării unei mari părți a ei, fie în perioada principatului autonom din veacurile XVII – XVIII, fie mai târziu în perioada stăpânirii austriece. Prin ridicarea statutului social, condiția multor români s-a ameliorat, având acces la educație și, pur și simplu, la o viață mai bună.

Familia Stoika din... Veneția

În acest context ar trebui privită și familia Stoika (pentru a se individualiza își scria numele cu litera “k”) – având epitetul nobiliar “de Veneția de Jos” – care s-a deosebit poate de altele prin înzestrarea și energia ei culturală transmisă peste generații. Unul dintre urmașii acestui neam din care o ramură a trecut în secolul XIX în Țara Românească și o alta în Moldova a fost – surpriza genealogiilor! – Lucrețiu Pătrășcanu (1900 – 1954), o personalitate multă vreme elogiată, nelipsită de merite din punct de vedere intelectual, dar pasibilă și de o judecată negativă a istoriei.

Avându-i în vedere notorietatea sa și faptul că despre el s-a scris și s-a vorbit atât de mult, prezentarea ascendenței sale prezintă un interes deosebit. Cât a fost el de influențat sau chiar parțial determinat de această obârșie, aceasta rămâne o chestiune de discutat și poate controversabilă. Oricum, studiul genealogiilor ține mai degrabă de domeniul exactității factuale, chiar dacă uneori chestiunea paternității este delicată. Cât este cu adevărat de neîntrerupt un asemenea șir de generații? Chiar dacă genealogiile au un anumit grad de relativitate, pe anumite linii ele sunt foarte probabil fără fisură. Genetica vine în ajutorul lămuririi acestor aspecte și cercetările din ultimii ani sunt foarte revelatoare în această privință.

În cele de față, este vorba mai ales de ascendența maternă a lui Lucrețiu Pătrășcanu, în legătură cu care a-l cita pe Ioan Cavaler de Pușcariu, eruditul genealogist al Ardealului și

O genealogie nebănuită:

LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU

Lucrețiu Pătrășcanu, 1935

unul dintre inițiatorii ASTREI, mi se pare foarte necesar. Acesta scria în lucrarea sa de referință despre nobilimea românească din Transilvania (am păstrat în general ortografia originală, de la sfârșitul secolului XIX, făcând însă totuși câteva minime actualizări): “*Sztojka sau Stojka de Venicze*, familia foarte numeroasă, număra la 85 p[atri]familie în Veneția inferioară și stă în legătură cu familiile de acolo Komanics și Mone. – Ea produce între alte multe documente următoarele:

1) Literele de nouă donațiune de la G.Bethlen d[a]to Fogaras 20 aprilie 1628 date lui Dumitru Komanics alias Salamon

▲ D.D. Pătrășcanu, tatăl lui Lucrețiu Pătrășcanu

Mormântul Lucreției Pătrășcanu, în cimitirul din Poiana Țapului, jud. Prahova ▶

1. I. Cav. de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, partea a II-a, Sibiu, 1895, p.371.
2. *Ibidem*, [partea I], Sibiu, 1892, p.104.
3. Aduc și pe această cale respectuoasele mele mulțumiri domnului dr.Șerban Țovaru din București, descendent pe linie feminină al colonelului Ștefan Stoika, care mi-a oferit binevoitoare precizări despre familia mamei sale.
4. *Dicționarul literaturii române până la 1900*, București, Editura Academiei, 1979, pp.86-87; articol de Stănuța Crețu.
5. Anii de viață ai lui Victor (I) și ai Erofiliei (Erofilei) Stoika provin din *Necropola Capitalei* de G.Bezviconi, București, 1972, p.258 (multigrafiat).

Stoika, lui Salamon și Sandrin Salamon Mone în p r i v i n ț a pos[esiunii] A[ls]o Venicze [= Veneția de Jos] și Kucuslata.

2) Literile confirmatoriale de la Leopold I d[a]to Viena 24 februarie 1700 date lui Ioan și Nicolau Stoika de A[ls]o Venicze.

3) În a[nul] 1702 asistent la introducerea lui Boer în pos[esiunea] Comana et Margineni.

4) Literile armale de la Carol VI d[a]to Laxenburg 14 iunie 1718 date lui Ioanne și Ștefan Stoika și fiilor lui Ioan anume: Stefan, Ladislau și Ioan cu următoarele însemne: pe scut de culoare celestină un braț ținând sabia scoasă. Din această familie se trage Anton Stojka jude tablei r[egești] din M[aros]-Vásárhely [= Târgu-Mureș].

5) Sentința tabulară din a[nul] 1845, prin care pe baza diplomelor citate și a inchizițiilor din a[nii] 1752, 1772 și 1773 familia nobilă Stojka de A[ls]o Venicze se absolvă de persecuțiunile forului dominal¹.

De asemenea, în recensământul nobiliar inițiat de el, Ioan Cavaler de Pușcariu găsisese în “districtul acum comitatul Fogaras, tractul Veneției”: “Sztojka (Stoica) de Also-Venicze, în comuna Veneția inferioară. Impăratul Leopold cu datu Viena 1700. Carol VI de datu Lacsenburg, 1718. Mâna dreaptă cu sabie. 85 patri-familie”².

Ofițeri, avocați și oameni politici

Acestea sunt așadar originile familiei Stoika de Veneția de Jos. Arborele ei genealogic se cristalizează începând cu colonelul Teodor Stoika ce a avut un fiu, Cristofor, primar la Lipova, care, la rândul său, a avut doi fii³: Ștefan (1812 – 1878), ajuns polcovnic, stabilit în Țara Românească. Elev al Institutului Theresianum din Viena – după cum avea să fie peste câteva decenii și Titu Maiorescu –, aghiotant al principelui Alexandru Ghika, avea să ocupe și funcția de primar al Bucureștilor, în ultimii ani ai domniei lui Cuza. A fost unul dintre întâii tălmăcitori ai lui Shakespeare în limba română⁴, piesa *Iuliu Cezar* constituind prima traducere integrală a unei piese a marelui dramaturg englez în limba română. De observat faptul că tălmăcirea era făcută din franceză în română și nu din original. De asemenea, a tradus piesa lui Victor Hugo, *Ziua dupe urmă a unui osândit* și a mai publicat o serie de proze în presa vremii.

Dintre copiii născuți din căsătoria cu Zoe născută Făgărășanu – patronimic care amintește de obârșia familiei Stoika – amintim pe Nicolae, general, Ștefan, general și el, Victor (I) (+ 1892), avocat, participant la Comuna din Paris – căsătorit cu Erofilia Portocală (1858 – 1915)⁵, din cunoscuta familie cu acest nume din Brăila, de obârșie grecească –, Titus – căsătorit cu Irina, fiica pitarului Constantin Canella și a soției sale Elena născută Ciorogârleanu. Atât Victor (I), cât și Titus Stoika au avut posteritate. Copiii lui Victor Stoika (I) au fost: Victor (II), inginer la Căile Ferate, căsătorit cu vara sa primară Florica Portocală, sora omului politic liberal Radu Por-

toacă; Ștefan, ofițer, fără copii; Dumitru, inginer silvic, având urmași; Zoe, devenită soția lui Alexandru Al.Costescu (purătorul unei pitorești porecle – “Cacandéca”), urmașul familiei boierești Costescu-Comăneanu, care își avea în București casa pe strada C.A.Rosetti, cam pe unde este astăzi intrarea în Biblioteca Centrală Universitară; și Paula, căsătorită cu generalul aviator George Popa.

Fiii lui Titus Stoika au îmbrățișat cariera armelor, unii dintre ei căzând în război. Au fost opt fii: Benone, Eugen, Cezar, avocat și poet, Titu, inginer, maior de artilerie, Constantin, poet, mort în 1916, Romulus, August și Nicolae, colonel de artilerie și magistrat.

Rădăcini moldovenești și ardelențești

Din fratele colonelului Ștefan Stoika, Dumitru, trăitor la Iași, scoboară ramura moldovenească a familiei, cea a mamei lui Lucrețiu Pătrășcanu. Profesor de latină și greacă la Academia Mihăileană, el deținuse rangurile boierești de stolnic (1848) și căminar (1854). A publicat în anul 1852 o *Gramatică* latină. A fost căsătorit cu Elisabeta, fostă Gheorghiu, al cărei nume de domnișoară nu îmi este cunoscut.

Au avut trei fete și un fiu: Lucreția – devenită soția scriitorului D.D.Pătrășcanu -, Iulia – căsătorită cu Dumitru Ulea, șef de gară la Ungheni, pe Prut, Cornelia – necăsătorită – și Traian (+ 1942), general, căsătorit cu Elena Milcoveanu, din familia boierească cu acest nume, originară din Slatina. D.D. Pătrășcanu era, la rândul său, fiul lui Dumitru Pătrășcanu și al Mariei Vicol, dintr-un neam de răzeși moldoveni, cărora o rudă a ei, generalul Ion Vicol, i-a consacrat cândva o monografie genealogică tipărită⁶. Lucrețiu Pătrășcanu era, așadar, moldovean după tată și ardelean după mamă. Poate că aceste legături de sânge transcarpatice să fi întărit la el conștiința responsabilității naționale.

Dumitru Ulea⁷ era fiul postelnicului Gheorghe Ulea și al Smarandei născută Cananău (Canano)⁸. Din căsătoria lui Dumitru Ulea cu Iulia Stoika s-au născut trei fii și trei fete: Traian, magistrat, tatăl celui care avea să devină istoricul de artă Sorin Ulea; Octav, ofițer, șeful casei Regelui Mihai, căsătorit cu Charlotte, născută Hagi-Panteli⁹; Gheorghe, maior de infanterie și avocat; Laurenția, căsătorită cu Albert Râșcanu, urmaș al boierului răzvrătit Toderiță Râșcanu; Elvira, devenită soția avocatului Dimitrie Botez, și Maria, căsătorită cu medicul Ion Stoian. Mare vânător și autor al unor amintiri de vânătoare, prieten cu Mihail Sadoveanu, Traian Ulea (1900 – 1987) a condus cenzura presei sub Ion Antonescu. Acești frați și surori Stoika erau, așadar, veri primari ai lui Lucrețiu Pătrășcanu, a cărui înrudire cu Octav Ulea (Ullea) era cunoscută și care a jucat un anume rol în pregătirea lui 23 august 1944 în organizarea tratativelor premergătoare,

Lucrețiu Pătrășcanu împreună cu soția sa (1946)

dintre Palatul Regal și forțele politice coalizate împotriva lui Antonescu.

Din căsătoria lui Traian Stoika cu Elena Milcoveanu – fata căpitanului Constantin Milcoveanu și a soției sale Iulia născută Prejbeanu, descendentă pe linie maternă a boierilor Coțofeni – s-au născut doi băieți, botezați cu nume istorice: Traian, devenit colonel de cavalerie, și Decebal, colonel de artilerie. Elena Milcoveanu era soră cu magistratul Jean Milcoveanu, tatăl doctorului Șerban Milcoveanu.

De același sânge cu Emil Cioran

Merită să fie semnalat faptul că bunica maternă a lui Lucrețiu Pătrășcanu, Elisabeta, avusese cu primul ei soț, doi fii: Teodor, profesor, și Bujor, cunoscut socialist. Lucrețiu Pătrășcanu avea, așadar, „antecedente” de stânga în familia sa.

Obârșia “burgheză” a frunțașului comunist se vedește și în faptul că își luase doctoratul la Leipzig (1924), oraș care găzduise la studii pe mulți compatrioți și care întreținuse legături comerciale cu Principatele de multă vreme. Un frate al lui Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin, maior de cavalerie, nu a fost căsătorit, iar sora lor, Zica, a devenit soția avoca-

tului și scriitorului Petre Pandrea. Urmașii lor, medicul Andrei Pandrea de la Paris și sora sa Nadia, sunt astăzi rudele cele mai apropiate ale eminentului intelectual care a căzut victimă luptei pentru putere din sânul partidului său. Meritele lui Lucrețiu Pătrășcanu nu ascund însă și faptul că a girat, în calitate de ministru al Justiției, opresiunea organizată de noul regim instalat după cel de-al doilea război mondial. Marea surpriză a genealogiei lui Lucrețiu Pătrășcanu o constituie consangvinitatea cu Emil Cioran¹⁰. Ei descindeau din cei doi frați amintiți în diploma de nobilitate dată de principele Gabriel Bethlen la Alba Iulia, în 20 aprilie 1628: Lucrețiu Pătrășcanu - din Stoica Solomon, iar cel de-al doilea - din fratele acestuia, Dumitru Comanici¹¹. Cât de îndepărtate erau între ele aceste două personalități care împărțeau o ascendență comună la începutul veacului al XVII-lea, aceasta se poate lesne observa. Chestiunea nu e de natură să mire, având în vedere că în realitate, urcând la acea generație, numărul strămoșilor comuni dintre Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Cioran era infim, în comparație cu cei diferiți. Și totuși, pentru plăcerea genealogiilor să spunem că erau rudă – și foarte probabil că și erau.

6. De această familie Vicol s-a ocupat din punct de vedere istorico-genealogic și regretatul genealogist Alexandru V. Perietzianu - Buzău.

7. Această familie boierească din nordul Moldovei, care credea în descendența ei din paharnicul Ulea al lui Ștefan cel Mare, obișnuia să-și scrie numele cu dublu “l”, el apărând uneori și sub forma “Ullea” sau “Ulle”.

8. Informație comunicată cu multă amabilitate de către istoricul de artă Sorin Ulea (5 iunie 1995), nepot de fiu al lui Dumitru Ulea.

9. Despre familia sa, vezi Mihai Sorin Rădulescu, *Din vechiul București negustoresc: Familia Hagi Panteli*, în “Historia”, an VII, nr.62, februarie 2007, pp.17-20.

10. Mihai Sorin Rădulescu, *Genealogii*, București, Editura Albatros, 1999, p.149.

11. Asupra genealogiei familiei boeromale Comanici de Veneția de Jos mi-a atras atenția regretatul istoric și genealogist Dan Pleșia (1912 – 1997).

1 octombrie 1800. În urma tratatului de la San Ildefonso, Spania cedează teritoriul Louisiana, din America de Nord, Franței. După trei ani, francezii îl vor vinde Statelor Unite.

7 octombrie 1763. Regele George al III-lea al Marii Britanii emite o proclamație regală prin care, în teritoriile de la nordul și vestul munților Allegani era interzisă colonizarea. Documentul se dorea a fi un pas spre stabilizarea relațiilor dintre englezi și indienii din această parte a Americii de Nord, după terminarea Războiului de șapte ani.

2 octombrie 1552. În urma unui puternic asediu, orașul Kazan este ocupat de trupele lui Ivan cel Groaznic. Cronicile relatează că orașul a fost ars din temelii și o mare parte a populației a fost masacrată de soldații ruși.

8 octombrie 1850. Se naște omul de știință francez Henry Louis de Chatelier. Chimist de renume, el a dezvoltat principiul care îi poartă numele, unul din cele mai importante din acest domeniu.

3 octombrie 42 î.H. Prima bătălie de la Filipi: Triumvirii Octavian și Marc Antoniu se confruntă cu asasinii lui Cezar – Brutus și Cassius, fără ca vreuna din părți să obțină Victoria.

9 octombrie 1237. Regele Juan de Aragon proclamă Regatul Valenciei, după ce orașul fusese cucerit de la musulmani cu puțin timp înainte. Existența entității statale va lua sfârșit în anul 1707.

13 octombrie 1313. Din ordinul regelui Filip al IV-lea cel Frumos, cavalerii templieri din Franța, în frunte cu Jacques de Molay, sunt arestați. Ulterior, o bulă a papei Clement al V-lea cerea tuturor monarhilor creștini din Europa să facă același lucru și să pună sechestru pe averile templierilor.

14 octombrie 1773. Seimul polonez și regele Stanislav Poniatovski pun bazele „Comisiei pentru Educația Națională” (Komisja Edukacji Narodowej) care, prin prisma autorității și autonomiei sale, este considerat primul Minister al Educației din istorie.

18 octombrie 1968. Atletii americani Tommie Smith și John Carlos, câștigători ai medaliilor de aur, respectiv bronz, în proba de 200 metri sprint, la Jocurile Olimpice de la Mexico City, sunt excluși din lotul american și din satul olimpic. Decizia a fost luată după ce, la ceremonia de înmânare a medaliilor, cei doi protestaseră față de situația populației de culoare din SUA, făcând salutul specific organizației „Black Power”.

19 octombrie 1433. Se naște filosoful și astronomul italian Marsilio Ficino. Academia Platoniciană de la Florența, al cărei conducător a fost, a avut un rol esențial pentru Renașterea italiană.

20 octombrie 1827. Flota otomano – egipteană este zdrobită de cea anglo – franco – rusă, în bătălia de la Navarino, lângă coasta insulei Pylos din marea Ionică. Aceasta a fost ultima mare confruntare maritimă în care au fost implicate corăbiile (cu pânze).

25 octombrie 1825. Se naște compozitorul austriac Johann Strauss II, cel supranumit „regele valsului”. „Dunărea albastră”, „Povestiri din pădurea vieneză”, „Valsul împăratului” sunt doar câteva dintre valsurile sale celebre. De foarte mare succes s-au bucurat și operele lui Strauss, dintre care amintim „Liliacul” și „Voievodul țiganilor”.

26 octombrie 1951. Din motive financiare, Joe Louis, omul care deținea centura mondială la box vreme de aproape 12 ani (1937 – 1949, record încă neegalat), este nevoit să revină în ring. Louis avea să piardă confruntarea cu Rocky Marciano, care l-a făcut KO în repriza a 8-a.

27 octombrie 1275. Într-un document emis de contele Floris al V-lea este menționat pentru prima dată numele orașului Amsterdam. Documentul se referea la „oamenii care locuiesc lângă Amstelledamme” care erau scutiți de plata taxei de trecere a podului peste Amstel.

28 octombrie 1628. Asediul orașului La Rochelle ia sfârșit, hughenoții capitulând în fața regelui Ludovic al XIII-lea. Protestanții rezistaseră eroid timp de 14 luni, timp în care populația cetății scăzuse de la 27 000 la 5 000, ca urmare a bombardamentelor, foametei și bolilor.

4 octombrie 1965. Papa Paul al VI-lea ajunge la New York, devenind primul suveran pontif care vizita Statele Unite ale Americii. Acesta avea să țină un discurs la ONU, în care pleda pentru pace, în condițiile escaladării Războiului din Vietnam.

5 octombrie 1895. Lângă Londra are loc prima cursă ciclistă contra – cronometru pe șosea. Evenimentul a fost organizat de North Road Cycling Club, pe un traseu în lungime de 50 km.

6 octombrie 1600. Are loc la Florența premiera operei Euridice, compusă de Jacopo Peri, creată cu ocazia nunții lui Henric al IV-lea cu Maria de Medici. Euridice este cea mai veche operă care a „supraviețuit” trecerii timpului.

10 octombrie 1933. Un avion Boeing 247 este distrus în urma exploziei unei bombe, în apropierea orașului Chesterton, Indiana (SUA). Toți cei șapte oameni prezenți la bord au murit în urma incidentului, considerat primul sabotaj din istoria aviației comerciale.

11 octombrie 1852. Este inaugurată Universitatea din Sidney, cea mai veche instituție de învățământ superior din Australia. Primul rector a fost John Woolley.

12 octombrie 1216. Bagajele regelui Ioan al Angliei, în care se aflau și bijuteriile coroanei, sunt pierdute după ce căruța care le transporta este luată de ape, în golful Wash. Mulți istorici sunt însă de părere că suveranul folosisese bijuteriile pentru a acoperi un împrumut și că „pierderea” a fost o înscenare.

15 octombrie 1764. Aflat în vizită la Roma, Edward Gibbon întâlnește un grup de călugări care cântau innuri, în mijlocul ruinelor Templului lui Jupiter. Conform spuselor sale, acesta a fost momentul în care s-a hotărât să scrie „Istoria declinului și prăbușirii Imperiului Roman”.

16 octombrie 1834. Un puternic incendiu izbucnește la Westminster Palace, distrugând mare parte din clădirile complexului, printre care și cele ale Camerei Lorzilor și Camerei Comunelor. Reconstrucția avea să dureze aproape 40 de ani.

17 octombrie 1662. Regele Carol al II-lea al Angliei vinde Franței orașul Dunkirk (Dunkerque). Valoarea „tranzacției”: 320 000 de lire sterline.

21 octombrie 1969. În urma unei lovituri de stat militare, conducerea Somaliei este preluată de Mohamed Siad Barre. Acesta va ocupa scaunul prezidențial până în 1991, când, în urma izbucnirii războiului civil, a fost înlăturat de la putere.

22 octombrie 794. Împăratul Japoniei, Kammu decide mutarea capitalei statului, de la Nagaoka la Heian – kyo (Kioto). Începea în istoria niponă perioada „Heian”, ce avea să dureze până în 1185.

23 octombrie 502. Sinodul convocat de Theodoric cel Mare, îl confirmă în scaunul papal pe Symmachus. Acesta fusese acuzat de diferite crime de către adepții antipapei Laurențiu.

24 octombrie 1795. Cea de-a treia împărțire a Poloniei, între Rusia, Prusia și Austria, pune capăt existenței Uniunii Polono – Lituaniene. Celelalte două împărțiri avuseseră loc în 1772 și 1793. Statul polonez va reapărea pe harta Europei abia la sfârșitul Primului Război Mondial (1918).

29 octombrie 1922. În urma „marșului asupra Romei”, regele Victor Emanuel al III-lea îi încredințează conducerea guvernului italian lui Benito Mussolini. „Il Duce” (titlu pe care l-a preluat în 1925) va conduce Italia până în 1943.

30 octombrie 1270. Cruciații ridică asediul Tunisului punând capăt celei de-a opta cruciade. Causa principală a fost o epidemie de holeră, care îl răpusesese cu puțin timp mai înainte pe regele Franței, Ludovic al XI-lea.

31 octombrie 1822. Împăratul Augustin I Iturbide al Mexicului dizolvă Congresul și creează o juntă legislativă care să răspundă doar în fața suveranului. Evenimentul se petrecea la doar trei luni după ce același congres se pronunțase în favoarea înscăunării lui Iturbide.

6 septembrie 1939:

ROMÂNIA se declară NEUTRĂ

PROF. UNIV. DR. ION CALAFETEANU

Era 22 august 1939, dimineața, când primul ministru Armand Călinescu este informat despre ceea ce el numea a fi „lovitura de teatru a acordului germano-sovietic”. Și prim-ministrul nota în carnetul de însemnări: „Socotesc situația foarte gravă. S-au înțeles oare la o împărțire a României și Poloniei? [...] Mă gândesc să prezint demisia, spre a înlesni o mai largă concentrare”. Imediat, împreună cu ministrul de externe, Grigore Gafencu, cei doi sunt primiți în audiență de regele Carol al II-lea, pe care îl gădesc „impresionat” de știrea privind acordul germano-sovietic, dar „neschimbat în opinii! Tot antigerman și pro-francofil, pro-anglofil. Crede că am urmat o bună politică. Vom continua și vom întări înarmarea. Atmosfera exclude ideea schimbării de guvern”.

Regele îngrijorat

În „Însemnările zilnice”, regele îngrijorat confirmă convorbirea cu Armand Călinescu și Grigore Gafencu și își mărturisește îngrijorarea: „Se mai pune întrebarea, foarte importantă, ce preț au plătit germanii pentru această schimbare la față; unii, cum e Urdăreanu, cred că și-au împărțit teritoriile Europei Orientale, mai ales cele poloneze și ale noastre. În tot cazul, noi suntem în prim-planul al primejdiei. Impresia mea este că primii care vor fi atacați nu vom fi noi, ci polonezii, nu din punctul de vedere strategic, care ar cere tocmai aceasta, ci din punctul de vedere al prestigiului german, care cere să se dea lovitura națională pentru teritoriile revendicate de ea față de Polonia”.

Înțelegerea sovieto-germană a agravat în mod fundamental situația internațională a României. Dacă până atunci factorii de conducere ai țării luau în calcul Uniunea Sovietică ca un posibil aliat împotriva unui eventual atac german, de acum înainte Uniunea Sovietică devenea principalul adversar, care amenința nu numai integritatea teritorială a țării, ci și ordinea socială internă.

În situația creată prin acordul sovieto-german din 23 august 1939 posibilitatea de mișcare în plan internațional a guvernului român devenise foarte redusă, iar izolarea țării se profila tot mai clar. Conducătorii Reichului și-au dat seama de situația extrem de dificilă a României și imposibilitatea ei practică de a mai interveni, în noile

condiții, împotriva Germaniei, în cazul unui conflict. Chiar la 22 august 1939, într-un discurs ținut în fața comandanților armatei germane, Hitler afirma că posibilitățile de rezistență și împotrivire ale statelor din Sud-Estul Europei fuseseră paralizate, iar România era izolată. Peste câteva zile, în mesajul către Mussolini din 25 august 1939, Hitler relua aceste aprecieri, subliniind „înainte de toate” că posibilitatea intervenției României în cazul unui război „nu mai există!”. „În aceste împrejurări – se spunea mai departe în mesaj – chiar și Turcia nu poate face nimic altceva decât să-și revizuiască poziția anterioară. Repet, însă, că România nu se mai află în postura de a putea lua parte la vreun conflict împotriva Axei.”

Diplomația românească reacționează

După anunțarea acordului sovieto-german, diplomația românească a inițiat un proces de consultare cu guvernele aliate, în vederea stabilirii unei politici comune în situația nouă creată.

În acele zile de sfârșit de vară, Bucureștiul devenise un adevărat centru de consultări privind poziția adoptată de Anglia și Franța, dar și de fiecare țară din Înțelegerea Balcanică față de conflictația ce se apropia. Acest rol, deosebit de util, era facilitat de faptul că guvernul român întreținea relații excelente cu absolut toate celelalte guverne ale Înțelegerii Balcanice, iar Grigore Gafencu era președintele în exercițiu al Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice.

În felul acesta, guvernul de la București a fost primul care încă din jurul datei de 28 august 1939 a putut să-și dea seama de similitudinea pozițiilor țărilor din Înțelegerea Balcanică, bazată pe dorința de a feri Balcanii de război – în cazul în care nu s-ar fi produs un atac în această zonă - și pe respectarea fermă a angajamentelor asumate. În aceeași zi, Grigore Gafencu a trimis misiunilor diplomatice ale României de la Paris și Londra o telegramă în care preciza astfel politica guvernului român: „1. Înțelegem să

menținem integral hotărârea noastră de a ne apăra în contra oricărei atingeri a independenței noastre și a integrității noastre teritoriale. 2. Vom respecta toate angajamentele politice și militare pe care le-am contractat și care – de altfel – sunt bine cunoscute. 3. Ne vom strădui să apropiem țările Înțelegerii Balcanice și să coordonăm acțiunea lor. În special vom lucra în vederea unei apropieri între Turcia și Iugoslavia. 4. Urmărim o politică de destindere față de Ungaria și Bulgaria care, pentru moment, ar părea dornice să păstreze neutralitatea”. La Roma și Berlin, odată cu exprimarea dorinței de pace a poporului român, Grigore Gafencu a comunicat hotărârea fermă a guvernului român de a respecta angajamentele pe care le avea față de „pacea balcanică”.

Ca urmare a acestor acțiuni de informare și clarificare, când a început războiul, guvernul român n-a avut de precizat decât „o atitudine dinainte lămurită”, cum afirma Grigore Gafencu în discursul ținut la 29 noiembrie 1939 în fața Senatului. Această atitudine reprezenta, de fapt, rezultatul unui întreg ansamblu de factori – interni și externi – în care determinantă a fost convingerea guvernului român, larg împărtășită de opinia publică, că în situația istorică concretă, deosebit de complexă, existentă în acea pe-

rioadă, rămânerea în afara conflictului putea crea condițiile favorabile menținerii independenței și suveranității naționale, integrității teritoriale a țării.

Comunicatul Guvernului

În dimineața zilei de 1 septembrie 1939 se producea atacul Germaniei împotriva Poloniei, fără declarație de război. Două zile mai târziu, Anglia și Franța declară război Germaniei. Începuse cel de-al doilea război mondial.

În contextul internațional nou creat, la 4 septembrie 1939, la ora 18.00 la București, a avut loc o reuniune a Consiliului de Miniștri, în urma căruia a fost publicat un „Comunicat” în care se arăta printre altele: „În ce privește politica externă suntem hotărâți a păstra mai departe atitudinea pașnică de până acum, urmărind buna înțelegere cu toți vecinii țării. În acest spirit, guvernul este gata să reinnoiască propunerea pentru încheierea unui pact de neagresiune. Totodată însă guvernul veghează la siguranța intereselor naționale și a luat măsurile necesare pentru a face față apărării fruntariilor”.

Comunicatul guvernului nu conține niciun element care să ne determine să considerăm că ar reprezenta o declarație de neutralitate; de altfel, cuvântul „neutralitate” nici nu apare în text, unde se amitește doar de „atitudinea

pașnică de până acum”. Or, asumarea neutralității presupunea îndeplinirea unor obligații prevăzute de Convenția a V-a de la Haga, din 1907, cu privire la drepturile și obligațiile statelor neutre în războiul terestru, și de Convenția a XIII-a de la Haga din același an

Membrii Guvernului condus de Armand Călinescu

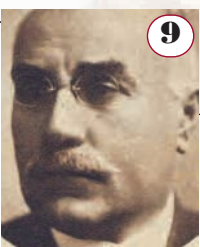
cu privire la drepturile și datoriile statelor neutre în războiul maritim. Aceste „obligațiuni” România și le va asuma la 6 septembrie 1939.

Consiliul de Coroană

În seara zilei de 6 septembrie 1939 la Palatul Cotroceni s-a întrunit Consiliul de coroană, care a discutat situația internațională și politica externă a guvernului român în noile împrejurări. Cei prezenți (Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Ernest Urdăreanu, generalul Arthur Văitoianu, dr. Al. Vaida-Voevod, George Mironescu, Nicolae Iorga, dr. C. Angelescu, Gheorghe Tătărescu, Constantin Argetoianu și generalul Ernest Baliff), după câteva cuvinte de introducere ale regelui Carol al II-lea, care a lămurit „rostul acestui Consiliu în zilele aceste de adâncă frământare” – cum nota Grigore Gafencu în însemnările sale – au ascultat o expunere a ministrului de externe asupra politicii externe „în lunile din urmă”, atitudinea României „față de conflictul care a izbucnit între Polonia, Germania, Franța și Anglia”, raporturile cu „cele patru state beligerente și starea în care se află relațiile noastre cu țările vecine”. Membrii Consiliului au aprobat fără rezerve politica dusă până atunci de guvern (Vaida: „S-a făcut ce se putea face în împrejurări atât de grele”; Mironescu: „Sunt de acord cu politica făcută până acum de guvern și felicit”; Angelescu: „Dacă s-a procedat bine? S-a făcut tot, nu se putea face mai mult”; Argetoianu: „Ca și toți colegii nu pot decât să aprob tot ce s-a făcut”) și s-au pronunțat în unanimitate pentru neutralitate și pentru publicarea unei declarații în acest sens. Dacă nu se poate vorbi în rândurile celor prezenți de puncte de vedere diferite în această problemă, totuși, din notele lui Armand Călinescu, Grigore Gafencu și regele Carol al II-lea, care ne dau informații asupra discuțiilor purtate în Consiliul de Coroană, se pot observa anumite accente față de unele aspecte ale politicii externe românești. Astfel, Văitoianu – primul dintre vor-

bitori – s-a declarat pentru „neutralitatea absolută”, dar, în același timp, a cerut guvernului să ia măsuri de întărire a armatei („să dăm pentru oștire”). Vaida s-a pronunțat pentru publicarea unei declarații de neutralitate („să se dea comunicat pentru neutralitate”), afirmând că „știe că Germania așteaptă o asemenea declarație”; el a cerut totodată guvernului să încerce să obțină garanții din partea marilor puteri, în special a Germaniei, că vor respecta neutralitatea României („... Ne vor da și ei garanții că se respectă această neutralitate”), să continue eforturile pentru încheierea unui tratat de neagresiune cu Ungaria (ceea ce ar aduce „o destindere în toată țara și îndeosebi în Ardeal”) și să dea toată atenția raporturilor cu Uniunea Sovietică („Trebuie să căutăm lămuriri cu privire la intențiile rusești, ca să putem pune capăt îndreptățitei noastre îngrijorări”). Aprobând ideea publicării unei declarații de neutralitate („Dacă Germania se mulțumește cu o declarație de neutralitate a Iugoslaviei – foarte bine. Neutralitatea este un lucru foarte larg și foarte vag”), G.G. Mironescu a cerut și el guvernului să obțină garanții din partea Germaniei că va respecta neutralitatea României („Dacă putem obține garanții de la Germania și o asigurare de respectare, cu atât mai bine”). A luat cuvântul apoi Nicolae Iorga, care după ce a lăudat „atitudinea demnă și neînfricăată pe care o avem în afară”, a relevat situația internațională dramatică în care se afla țara. „Să nu facem niciodată o politică de frică – a arătat Nicolae Iorga. Să nu se creadă niciodată că ne închinăm puterii pentru că este putere. O

asemenea închinare ar fi un act degradant și ar fi păcat de toate jertfele pe care le-am făcut în trecut și le facem și azi pentru țară. Țin să spun următoarele: facem o altă politică decât aceea pe care am dori să o facem. Am fi voit o altă politică, nu ne e dat s-o împlinim. Deci vom

Consiliul de Coroană

păstra neutralitatea. Dar să fie o neutralitate demnă și onestă. Intervențiile neconținute ale domnului Fabricius, care nu are spirit, nici simțul realităților, trebuie să se termine odată. Publicul nu vrea război, nu vrea însă biruința Germaniei. Dorim cu toții încetarea unui regim de teroare în Europa. Neutralitatea înseamnă

onestitate – să păstrăm o neutralitate onestă. Nu trebuie să îngăduim mai mult ca alte state neutre. Este singura atitudine pe care o putem avea”. În continuare, Iorga, s-a referit la sistemul de alianțe ale României: „Angajamentele față de balcanici – a arătat el – chiar și dacă nu ne-ar con-

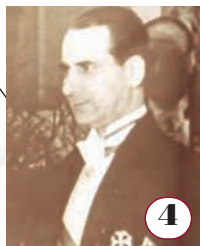

1. Regele Carol al II-lea
2. Armand Călinescu
3. Grigore Gafencu
4. Ernest Urdăreanu
5. Arthur Văitoianu
6. Al. Vaida-Voevod
7. G.G. Mironescu
8. Nicolae Iorga
9. Constantin Angelescu
10. Gheorghe Tătărăscu
11. Constantin Argetoianu
12. Ernest Baliff

veni toate, trebuie respectate. Sunt ușurat să știu, din declarațiile ministrului de externe, că nu avem un angajament față de Polonia pentru a o ajuta într-un conflict cu Germania și că avem astfel dreptul să rămânem neutri. Colonelul Beck, care reprezintă o mândrie fără consecvență, nu ne-a putut astfel împinge în toate aven-

turile”. Pentru o neutralitate „cu cinste și corectitudine” s-a pronunțat și C. Angelescu, iar Gh. Tătărescu era convins că atitudinea României „față de conflictul actual” nu trebuie dictată de „simțăminte”, ci de „realități”. „Ni se cere un răspuns de oameni de răspundere – a arătat Gh. Tătărescu. Nu poate fi decât un singur răspuns. România față de conflict nu se poate angaja decât pe temeiul unei perfecte neutralități. Armata noastră trebuie să fie o rezervă strategică... Armata trebuie să stea de veghe la hotare, în această privință țara este unanimă”. În favoarea neutralității a vorbit și C. Argetoianu („Trebuie să declarăm că

suntem neutri. Nu trebuie să ne fie frică s-o spunem. Să fim neutri, cinstiți și s-o spunem pe față”), care a relevat, totodată, importanța deosebită pe care guvernul trebuie să o arăte stabilirii unor relații amicale cu U.R.S.S. („Totul însă este nesigur. Un singur lucru este sigur. La sfârșit va rămâne o putere imensă: Rusia... Să băgăm seamă la Rusia. Este victorioasă zile de azi. Cer deci raporturi normale cu Rusia. Să căutăm lămuriri și, o apropiere de ea. Este foarte bine că s-a schimbat personalul Legației de la Moscova. Ar fi bine însă să trimitem acolo personalități însemnate, cu autoritate internațională, care să poată avea o înrăurire aspra ideologilor moscoviți. Să trimitem, de pildă, pe domnul profesor Iorga... Ar fi un punct de plecare cu Rusia”). „Mulțumit de acțiunea guvernului”, generalul Baliff a subliniat în cuvântul său necesitatea de a păstra intactă puterea armatei române („Armata noastră nu poate da ajutor în afară, ea trebuie să ne apere la hotare”). Ultimul a luat cu-

vântul Armand Călinescu, care a arătat că acțiunea guvernului român a avut în vedere trei acțiuni: păstrarea ordinii în țară, „să întărească prin toate jertfele și cu toată străduința armata” și „să urmeze relații pașnice cu străinătatea, întărind alianțe și neprovocând pe nimeni”.

Declarația de neutralitate

În urma dezbaterilor din Consiliul de coroană a fost dat publicității un comunicat prin care România se angaja la „observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiile internaționale față de beligeranții din actualul conflict”.

Acest comunicat întrunea toate elementele unei declarații de neutralitate, și de altfel, a și fost considerat ca atare. Hotărârea din 6 septembrie 1939 nu contravenea niciunei obligațiuni asumate de România pe plan internațional: garanțiile anglo-franceze din 13 aprilie 1939, aveau caracter unilateral, neangajând partea garantată la reciprocitate; de asemenea, România nu era obligată să intervină în război nici prin obligațiile ce-i reveneau prin tratatul de asistență româno-polon.

Declarația de neutralitate a României la începutul celui de-al Doilea Război Mondial nu a reprezentat un act singular în viața internațională. Dimpotrivă, ea s-a înscris într-un larg curent neutralist, care a cuprins în această perioadă nu numai Europa, ci și alte continente. „Curg de pretutindeni... declarații de neutralitate” – nota N.D. Cocea, la 6 septembrie 1939, reușind să surprindă în câteva cuvinte întreaga amploare a acestui fenomen.

Incontestabil însă simpatia poporului român era de partea Angliei, Franței și Poloniei. Acest sentiment îl exprima C. Argetoianu în Consiliul de coroană când declara: „Noi știm cine am vrea să învingă – este un sentiment unanim în țara noastră”. Dar, în septembrie 1939, România, ca urmare a evoluției situației internaționale, a mutațiilor ce avuseseră loc în raporturile dintre Marile Puteri, nu mai era în situația de a se alătura Poloniei, Angliei și Franței,

Pe 12 martie 1939 ministrul de Externe, Grigore Gafencu, se întâlnește la Varșovia cu liderii polonezi - mareșalul Rydz-Smigly și colonelul Beck. După nici jumătate de an, începea al Doilea Război Mondial, a cărui primă victimă a fost chiar Polonia.

deși încrederea în cele două mari puteri occidentale, în capacitatea lor, era aproape neștirbită în acel moment.

Neutralitatea diferențiată

Guvernul însuși a dat neutralității o interpretare favorabilă Angliei și Franței și în special Poloniei, ceea ce însemna că, de fapt, neutralitatea României era „diferențiată”. Spre deosebire de neutralitatea „nediferențiată”, prin neutralitate diferențiată – noțiune intrată în dreptul internațional după semnarea pactului Briand-Kellogg, din 27 august 1928, care interzicea războiul de agresiune – statul neutru poate, într-o anumită măsură, să ia poziție împotriva agresorului și să ajute victima agresiunii, dând acesteia „, orice ajutor în afara războiului” (every assistance short of war). Chiar în cadrul Consiliului de coroană s-au auzit glasuri care s-au pronunțat în acest sens. Astfel, Gh. Tătărescu declara „Avem o obligație morală față de Polonia. Suntem aliați cu polonezii. Alianța noastră nu joacă față de Germania... Să ținem seama de tot ceea ce ne leagă de Polonia (să înlesnim trecerea de arme). Să ne gândim la sfârșitul războiului. Mă urmărește obsesia Conferinței... De război, vom scăpa poate... De Congres nu. Deci trebuie să păstrăm prietenii noastre. Dibăcia cu care s-a condus până azi politica noastră ex-

ternă este o garanție că vom putea păstra aceste prietenii”. O politică de păstrare a vechilor prietenii recomanda și Nicolae Iorga: „Să ne gândim la sfârșitul acestui conflict. Va fi un Congres de pace. Nu putem da concursul pe care am fi dorit Franței și Angliei. Trebuie însă ca neutralitatea noastră să fie astfel păstrată – de cercurile conducătoare, de public, de presă (mă gândesc cu scârbă la articolele din **Porunca vremii și din Curentul**) – ca să nu jignim prietenii noștri. Trebuie ca atitudinea noastră să fie astfel ca la Congres să nu găsim împotriva noastră pe aceia care au dus drepturile noastre

la biruință”. Aceeași idee, cu aproape aceleași cuvinte – dar și mai clar exprimată – a fost reluată de marele savant la 29 noiembrie, în discursul ținut la Senat pe marginea raportului de politică externă prezentat de Grigore Gafencu. „Această neutralitate – spunea Nicolae Iorga – să fie de așa natură încât la negocierile de pace să găsim prin purtarea noastră aceleași prietenii care ne-au ajutat să întemeiem statul român în hotarele de astăzi”.

Primul ministru Armand Călinescu a insistat foarte mult ca textul declarației de neutralitate să fie adoptat în forma în care a fost, în final, publicat, cu scopul ca la adăpostul convențiilor internaționale privind regulile neutralității în caz de război, să poată să se opună presiunilor naziste, care căutau să obțină sistarea transportului de material de război anglo-francez pentru Polonia, via România. Precauțiile premierului român aveau o bază reală. Încă la 31 august, ministrul Fabricius s-a prezentat în audiență la Armand Călinescu (după ce cu câteva ore înainte fusese la Grigore Gafencu, în aceeași problemă, și cu același „succes”) pentru a-i cere oprirea unui transport de 3 000 de bombe cu destinația Polonia. Încă de atunci, Armand Călinescu a căutat ca, apelând la normele dreptului internațional, să asigure

„Totul însă este nesigur. Un singur lucru este sigur. La sfârșit va rămâne o putere imensă: Rusia... Să băgăm seamă la Rusia. Este victorioasa zilei de azi. Cer deci raporturi normale cu Rusia”. C.Argetoianu

Poloniei întregul sprijin. El a declarat lui Fabricius că „după dreptul internațional, transportul de arme nu poate fi refuzat de o țară neutră... De altfel, a împiedica transportul nu mai este un act de neutralitate, ci este un act de parțialitate și înseamnă încercuirea unei țări”. Ajutorul material și moral acordat ulterior Poloniei a demonstrat în mod evident păstrarea atașamentului față de vechile alianțe. Guvernul român nu numai că a permis

aprovizionarea Poloniei cu armament, după blocarea Mării Nordului și a Mării Baltice de către submarinele germane, ci ca un gest de prietenie, a intervenit la Ankara pentru a obține consimțământul guvernului turc ca transportul de arme să se facă prin Strâmțori.

După înfrângerea Poloniei, România a acordat azil la aproximativ 100 000 emigranți, printre care 60 000 soldați, și membrilor guvernului polonez, a permis tranzitul unei cantități de peste 70 000 kg. aur etc., în ciuda protestelor repetate ale guvernului Reichului.

Neutralitate temporară?

Definindu-și poziția prin comunicatul Consiliului de coroană din 6 septembrie 1939, guvernul român nu avea în vedere, la acea dată, o neutralitate pe timp nedeterminat și în orice condiții, ci una limitată la „beligeranții din actualul conflict”. Această formulă va apărea de nenumărate ori în documentele diplomatice românești în următoarele luni. Ea va fi prezentă, între altele, în propunerile guvernului român din 30 octombrie 1939 privind crearea „blocului neutrilor”. În acest document apărea și o determinare mai precisă, vorbindu-se de o neutralitate limitată „în cadrul actualului conflict”, adică în cadrul conflictului care opunea pe de o parte Anglia și Franța și pe de altă parte Germania. În cazul, deci, în care „cadrul” conflictului s-ar fi schimbat, guvernul român nu s-ar mai fi simțit obligat să urmeze politica de neutralitate. Guvernul german a sesizat importanța deosebită a acestei formulări (pe care a calificat-o drept „înșelătoare”) și a ținut cont de ea la definirea punctului său de vedere față de blocul proiectat.

Documentele lasă să se întrevadă și o altă situație în care ar fi fost posibilă ieșirea României din neutralitate.

Astfel, într-o discuție pe care ambasadorul polon la București, Roger Racynski, a avut-o la Ministerul Afacerilor Străine al României în primele zile după declanșarea războiului, i s-a spus că „deși România se situează deocamdată pe o poziție de expectativă, într-o etapă ulterioară nu este exclusă intervenția armată, în funcție de ajutorul anglo-francez acordat României”. Aceasta ar fi, după unii autori, și sem-

considerată trecătoare. Cercul politic din jurul Partidului Național Țărănesc, de exemplu, afirmă că „la momentul oportun ne vom situa alături de franco-englezi, pentru ca la viitoarea masă verde să putem susține integritatea hotarelor noastre”, iar cercurile din jurul Partidului Na-

țional Liberal considerau că „atunci când fronturile se vor schimba, și decizia României va putea fi alta”. Dar niciuna dintre eventualitățile care ar fi putut determina intrarea României în luptă de partea Angliei, Franței și Poloniei la începutul celui de-al doilea război mondial nu s-a produs, astfel că România a continuat să ducă mai departe o politică de neutralitate, așa cum hotărâse Consiliul de coroană

„Mă urmărește obsesia Conferinței... De război vom scăpa, poate... De Congres, nu. Deci trebuie să păstrăm prietenii noastre. Dibăcia cu care s-a condus până azi politica noastră externă este o garanție că vom putea păstra aceste prietenii”. Gh. Tătărescu

nificația constituirii la 11 septembrie 1939 a grupului de armate vest, de sub comanda generalului Motaș. Și în țară, influente cercuri politice priveau neutralitatea României ca temporară, și anume până la lichidarea de către englezi a slăbiciunii lor,

la 6 septembrie 1939, încercând, totodată, în perioada imediat următoare, să ia o serie de inițiative diplomatice menite, în esența lor, a servi la apărarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a patriei.

„Istoria” mănușilor

MIHAI BOZGAN

Mănușile au fost folosite din cele mai vechi timpuri. Încă din preistorie oamenii au folosit materiale făcute din piele de animal care să le protejeze mâinile. Cele mai vechi mănuși au fost găsite în mormântul lui Tutankhamon (3500 î.H.).

Mănușa: între practică și simbol

Xenofon a arătat că persanii își acopereau mâinile cu mănuși, el considerând acest lucru o dovadă a efeminării lor. De la Homer aflăm că Laertes folosea mănuși pentru a-și feri mâinile de înțepăturile rugilor de mure. Varro ne spune că și romanii foloseau mănuși, inclusiv la prepararea uleiului de măsline, argumentând că totuși cel făcut cu mâinile goale era mai bun. De asemenea, Atheanaeus referindu-se la un gurmand celebru, relatează că acesta avea mănuși în mâini și așa putea să apuce recipientele cu mâncare încă fierbinți și astfel să mănânce mai mult decât ceilalți. Pliniu cel Tânăr amintește de mănuși folosite contra frigului în timp ce filosoful Musonius se arăta indignat de faptul că oamenii sănătoși își acopereau mâinile.

Folosirea mănușilor s-a extins treptat la tot mai multe categorii sociale. În secolul al IX-lea, le foloseau până și fețele bisericești, dovadă fiind o hotărâre a conciliului de la Aix care stabilea că mănușile folosite de călugări vor fi doar din piele de oaie.

Pe lângă semnificația practică, mănușile aveau și una simbolică, cum se întâmpla la ceremonia investiturii sau la acordarea unui demnitate. Exista chiar obiceiul binecuvântării mănușilor la investirea regilor Franței (Favin). Un caz deosebit a fost cel al

lui Conradin (duce de Suabia, rege al Ierusalimului și rege al Siciliei, secolul al XII-lea) deposedat de putere și ucis de Carol de Anjou. În timp ce se îndrepta spre eșafod, și-a aruncat mănușa primită la investitură în mulțime. Aceasta a fost luată de un cavaler care a înmănat-o regelui Pedro al III-lea de Aragon, care ulterior s-a încoronat la Palermo.

Dacă primirea mănușii avea semnificația arătată mai sus, luarea acesteia însemna decăderea și degradarea persoanei respective. Un exemplu concludent este cel al ducelui de Carlisle, acuzat că a purtat corespondență secretă cu scoțienii, împotriva regelui Eduard al II-lea. Prin urmare, a fost condamnat la moarte pentru trădare, însă înainte de a fi executat i-au fost luate mănușile, ca simbol al dizgrației. Mănușile erau folosite și la dueluri: cel care provoca arunca o mănușă; cel provocat trebuia să ridice mănușa pentru a accepta duelul. În timpul turnirurilor, cavalerii obișnuiau să poarte la coif mănușa iubitei în onoarea căreia se luptau.

Un obicei ciudat, ale cărui semnificații nu se cunosc, se referea la interzicerea intrării în grajdurile regale sau princiare cu mănușile în mâini. Cei care uitau să le scoată erau obligați să se prostorneze în fața servitorilor sau să le împartă acestora bani.

La curtea papei, mănușile „liturgice” sunt amintite în prima parte a secolului al XI-lea, dar cardinalii franci le

foloseau

dinainte. Henric

al II-lea al Angliei a fost înmormântat cu o coroană de aur pe cap și cu mănuși în mâini; articol care se găsește și în inventarul bunurilor găsite în mormintele altor suverani din Albion – Ioan fără Țară și Eduard I.

Mănușile se impun în moda feminină

Mănușile au intrat în moda feminină începând cu secolele XIII – XIV. Făcute din lână sau mătase, puteau fi mai scurte sau puteau să ajungă până la cot. Călugărițele nu aveau voie să poarte mănuși, dovadă fiind regulile stabilite în acest sens prin „Ancrene Wisse”, un set de reguli privind viața monahală din secolul al XIII-lea în Anglia. Au existat chiar și legi care au interzis purtarea unor anumite tipuri de mănuși de către civili: astfel au fost cele împotriva mănușilor de satin (Bologna, 1294) sau a celor parfumate (Roma, 1560).

La Paris, în secolul XIV, exista o breaslă a fabricanților de mănuși (gantiers). În Anglia, prima corporație a fost cea

din Perth, creată încă din anul 1163. Începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea mănușile au devenit tot mai mult folosite, de toate categoriile sociale. Regina Elisabeta I purta mănuși bogat ornamentate cu dantele și bijuterii, având obiceiul de a le scoate în timpul audiențelor pentru a evidența frumusețea mâinilor sale. Și Catherina de Medici avea o pasiune pentru mănuși, ea introducându-i pe meseriași la curtea Franței, sub numele de „gantiers parfumeurs”. Aceștia făceau acum mănuși din piele, parfumate (mosc, ambră etc.), cu broderii și pietre prețioase, dar meseria nu a fost recunoscută în Hexagon decât în 1656, printr-un brevet regal. Cei care făceau mănuși obișnuite erau organizați într-o altă corporație, nu-

mită „bonnetiers”. Mănușile au devenit și un simbol al statutului social al persoanei care le purta.

În timpul Revoluției Franceze, au apărut mănușile decupate la vârf, pentru că cei care le aveau întregi erau suspectați că sunt aristocrați; în 1807 englezul James Winter a inventat o mașină de făcut mănuși din piele. Puțin mai târziu, francezul Xavier Jouvin și-a adus contribuția esențială prin crearea unei metode de stabilire a măsurilor și de decupare. Napoleon Bonaparte era un mare admirator al acestora, garderoba lui numărând peste 240 de perechi de mănuși.

Există și un sfânt – de fapt o sfântă protectoare a mănușilor. Aceasta este Sfânta Ana, mama Fecioarei Maria, care își câștigase existența făcând mănuși.

În Anglia victoriană, mănușile lungi, care acopereau brațul aproape în întregime, erau atât de strâmte încât procesul de înmănușare putea dura și 40 de minute!

Inscripția de pe cupă

Arheologii americani au descoperit lângă Poarta Zion din Vechiul Ierusalim un artefact extrem de rar: o cupă cu inscripții în aramaică, veche de peste 2 000 de ani. Astfel de cupe sunt destul de comune, mai ales în zonele în care au funcționat temple, dar aceasta este deosebită de altele prin complexitatea inscripției sale. În timp ce majoritatea cupelor au una – două linii de text, aceasta are nu mai puțin de zece, lucru fără precedent până acum. Textul nu a fost descifrat încă, specialiștii fiind de părere că au de-a face cu un mesaj cifrat. Au fost însă identificate simbolurile ce alcătuiesc denumirea evreiască a lui Dumnezeu – Yahve, ceea ce duce cu gândul că vasul era folosit la anumite ritualuri religioase.

Altinum

Pe baza fotografiilor aeriene realizate în ultimii doi ani, cercetătorii italieni au realizat harta detaliată a orașului roman Altinum (secolul I î.H.), situat în apropiere de Veneția. Cândva un oraș prosper, Altinum a decăzut în urma invaziei popoarelor migratoare, existența lui rămânând doar în manuscrise și în legende. Este de mirare că orașul nu a fost găsit mai devreme. În vara anului 2007, în condițiile în care seceta a distrus vegetația, o serie de fotografii făcute de o companie privată ce catagrafia zona, au scos la iveală urmele așezării. De atunci au fost făcute investigații amănunțite și în cele din urmă s-a realizat harta, pe care apar temple, teatre, piețe, ziduri de apărare, străzi precum și numeroase alte edificii mai mici. De asemenea, un canal navigabil, prin care se transportau produse către Milano și Verona. Istoricii sunt extrem de încântați de această descoperire, pentru că orașul, cu dimensiuni mai mari decât Pompeiul, este foarte bine conservat și se speră că va oferi informații spectaculoase în momentul în care vor fi începute excavațiile.

BARBU ȘTIRBEI

și genera micului Paris

CORNELIU ȘENCHEA

Domnitorul Barbu Știrbei a iubit Bucureștii, poate mai mult decât orice principe valah care l-a precedat. Ambiția de a face din capitala Țării Românești un oraș european, în rând cu marile metropole ale timpului său, l-a urmărit încă de când nu era domn și stătea mai mult în umbra fratelui său mai norocos (sau poate mai puțin norocos, dacă ne gândim la revoluția de la 1848), Gheorghe Bibescu. Deși nu era lipsit de sentimente patriotice, așa cum știm din propriile mărturii, pe care nu le putea exprima cu ușurință sub supravegherea Rusiei și a Austriei, care au și ținut Principatele sub ocupație militară în timpul Războiului Crimeii, a avut parte de trista reputație de domn reacționar. Refuzul de a permite întoarcerea din exil a vechilor revoluționari pașoptiști își avea rațiunile lui. Avea nevoie de un răgaz, pentru a construi aici ceva durabil, pentru români, înainte de a construi în ochii străinătății. Și a folosit acest răgaz pentru a da un impuls nou renașterii urbane a Bucureștilor.

Un palat și un salon model

Dorința lui Barbu Știrbei de a ridica prestigiul Bucureștiului printr-o susținută operă de urbanizare și salubritate este mult mai veche decât perioada în care a domnit asupra Țării Românești (1849-1856).

Înainte însă de a vorbi despre Barbu Știrbei și despre palatul său, una dintre bijuteriile arhitectonice ale capitalei, se cuvine să aflăm cum arăta Bucureștiul în al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea. Reputatul istoric și profesor universitar Andrei Pippidi (președinte al Comisiei Naționale a Monumentelor istorice, în perioada 1997-2001), a reprodus în recenta carte a domniei sale „Oameni și case din București” impresiile (inedite în istoriografia noastră) ale unui călător francez, publicate în *Magasin universel* din 1836. Ce aflăm de aici despre

Corneliu Șenchea.
Absolvent al Facultății de
Istorie din cadrul Univer-
sității București cu spe-
cialitatea Istorie
Medievală Universală;
profesor de istorie
Redactor la revista 22 în
perioada 1999-2000.
Nominalizare la premiul
Piesa Anului – ediția
2004, în cadrul concursu-
lui de dramaturgie organi-
zat de UNITER cu
sprijinul Fundației
Principesa Margareta
pentru drama istorică
"Umbrela Ferrarei".

boierimea bucureșteană? Că „în afară de câțiva tineri care au studiat în Europa, boierii au puțină învățătură, în ciuda înclinațiilor firești pe care le arată pentru orice fel de studiu”. Despre limba franceză, călătorul nostru știe că „este acum foarte răspândită printre ei și este limba de care se servesc de obicei în societatea aleasă.” Despre modă, francezul reține amănuntul conform căruia doar „tinerii de ambele sexe au adoptat costumul european; croitorii germani și francezi îi îmbracă pe bărbați, iar femeile recurg la talentele unei modiste franțuzoaice care s-a stabilit recent în București.”

Cât privește aspectul urbanistic al capitalei valahe, aflăm că străzile sunt deja pavate cu „bucăți de stâncă aduse de la munte” (se renunțase așadar la podirea cu bârne a arterelor), iar „casele din orașul propriu-zis n-au, de obicei, decât un singur etaj, iar zidurile lor de cărămidă au un metru grosime. (...) Pentru a acoperi casele se folosesc scândurele de brad; totuși, unele dintre ele sunt acoperite cu olane sau chiar cu plăci de tablă.”

Am dat aceste exemple pentru a alătura, ca un contraexemplu, un alt fragment, aparținând tot unui călător francez, datând din septembrie 1835. El se referă la palatul Știrbei. Aflat aproape de punctul de intersecție al Căii Griviței cu Calea Victoriei, operă a arhitectului francez Sanjouand, palatul se număra printre puținele bijuterii arhitectonice ale Bucureștiului, mai ales prin impresionanta sa fațadă, pusă în valoare de cele patru splendide cariatide care o împodobeau. Iată cum descria francezul, într-o scrisoare către un prieten, atmosfera din palatul lui Barbu Știrbei de pe Podul Mogoșoaiei (care a adăpostit succesiv Muzeul de artă populară și Muzeul Colecțiilor obiectelor din sticlă și porțelan) :

„Peste [...] săptămână ne ducem de mai multe ori la recepțiile de seară ale d-lui Știrbei. Acest salon e singurul [...] din București unde se știe a sta de vorbă. D[omnul] Știrbei e capul aristocrației țării; crescut la Paris, el vor-

bește și scrie franțuzește ca d-ta și ca mine. Ieri deci, erau adunate vreo douăsprezece persoane: patru francezi, iar ceilalți tineri munteni. Domnul Știrbei tocmai primise cel din urmă roman al lui George Sand; ne citi vreo treizeci de pagini, pe care le ascultăram cu desfătare și vie emoție.” Așadar, Barbu Știrbei se bucura în anul 1835 de această măgulitoare reputație... „capul aristocrației țării”. Iar titularul ei luptase pentru a o câștiga. Cine era el?

O carieră de invidiat

Fiu al micului boier oltean Mihai Bibescu (care în anul 1821 îndeplinea funcția de mare logofăt al Țării de Jos) și al Ecaterinei Văcărescu, fiica adoptivă a vornicului Barbu Știrbei, Barbu adoptă în anul 1813 numele de familie al bunicului său după mamă. A avut doi frați, pe Gheorghe (viitorul domnitor) și pe Ioan, împreună cu care a luat de la cea mai fragedă vârstă drumul Parisului, în vederea desăvârșirii studiilor, după (se pare) o scurtă perioadă de audiere a cursurilor de la Sfântul Sava.

Întorcerea din capitala Franței a avut loc în anul 1821, anul în care se consuma, în Țara Românească, „zavera” condusă de Tudor Vladimirescu. În aceste condiții, Barbu Știrbei nu a intrat în București, oprindu-se la Brașov. Din această perioadă datează și căsătoria lui cu Elisabeta Cantacuzino, care îi va dăruia patru băieți și două fete. Tot la Brașov l-a ajuns vestea restaurării domniilor pământene în Principate, scaunul domnesc de la București fiind ocupat de Grigore al IV-lea Ghica. Acolo, la Brașov, tinerii boieri rusofili, văzând în Grigore Ghica instrumentul Porții (ce-i drept pământean, nu fanariot), constituiseră o „Societate politică și literară” din care făceau parte, în afară de fratele lui Barbu, Gheorghe Bibescu, boierii Filipești, Ion Câmpineanu și Al. Villara.

Prudent, Barbu Știrbei s-a desolidarizat de ei, acceptând colaborarea cu noul domn și oferta acestuia de a ocupa funcții în administrația Curții (fiind,

Vedere panoramică a Bucureștiului la jumătatea secolului al XIX-lea (fotografie de Szatmary)

rând pe rând, biv vel căminar, clucer, sameș al Vistieriei). Această ascensiune vertiginoasă i-a mijlocit pătrunderea în saloanele marilor familii boierești bucureștene Lenș, Romanit, Brâncoveanu, Văcărescu, Goleșcu, dar și invidia (nu scutită de conflicte) a fraților domnului, spătarul Alexandru Ghica (viitor domn) și Constantin Ghica, fiind văzut ca un posibil rival.

Barbu Știrbei era un oaspete frecvent al casei Goleștilor de pe Podul Mogoșoaiei (ulterior, palat domnesc) pe care o vizita ca apropiat al lui Dinicu Goleșcu, boier cu vederi luminate care, după călătoria lui în Europa (1824-1826), fondase în acest spațiu „Societatea literară românească”. Visul lui Barbu Știrbei de a face din București un oraș în rând cu marile capitale europene poate fi urmărit încă din anul 1829, când a făcut parte din „Comisia pentru înfrumusețarea Bucureștilor”, fiind cooptat un an mai târziu într-un comitet de salubritate publică. Programul Comisiei, privind sistematizarea capitalei (inspirat fără îndoială de Barbu Știrbei) prevedea croirea unor drumuri largi străjuite de „copaci care să închipuiască aleiuri”. Și continua, argumentând că “aceste ulițe va îndemna pe mulți a-și face locuință acolo, cu mult mai bine decât pe ulițele cele strâmte de vreme, orașul se va afla mutat în acele mahalale și soarta Bucureștilor se va asemăna cu soarta tuturor orașelor Europei, unde cetatea ce

se zice veche este cea mai urâtă vedere, în vreme ce cetatea cea nouă arată o frumusețe deosebită, un aer folositor, mulțumire și sănătate celor ce lăcuiesc într-însa”. Rezultatele activității acestei comisii s-au putut vedea în 1832, după ce a început trăsarea arterei cunoscute mai târziu drept „Șoseaua Kiseleff” (deoarece această operă de sistematizare a început sub coordonarea generalului rus Pavel Kiseleff, care administra Principatele după pacea de la Adrianopol și instituirea protectoratului țarist asupra Țărilor Române), între dumbrava Bănesii și bariera Podului Mogoșoaiei. Dar, pentru împlinirea visului său, Barbu Știrbei trebuia să ajungă domn. Lipsit de ambiții princiare, deși a candidat alături de fratele său Gheorghe Bibescu pentru tronul Munteniei, între 1842-1843, i-a acordat în cele din urmă acestuia voturile și partizanii din Adunarea Obștească, temându-se ca nu cumva partida oligarhică a mării și vechii boierimi, refractară la reforme, să-și impună propriul candidat. Stând în umbra fratelui său, l-a sfătuit și determinat pe acesta să înceapă, încă din primul an de domnie, trei lucrări de interes public în București: Șoseaua Kiseleff, Parcul Cișmigiu și construirea Teatrului cel Mare (viitorul Teatru Național).

Revoluția de la 1848 nu i-a dat timp să le termine. Fuga lui Bibescu la Brașov, după ce acceptase proiectul de

Constituție elaborat la Islaz, a lăsat Bucureștii pradă luptei între guvernul provizoriu, recunoscut anterior de Bibescu, și elementele reacționare conduse de cei doi colonei Odobescu și Solomon. În plus, capitala a trebuit să suporte și dubla invazie străină... țaristă și otomană. Barbu Știrbei a așteptat să treacă furtuna. Și așteptarea i-a fost răsplătită. În anul 1849 a venit și timpul său.

De la un eșec politic...

Investit ca domn al Munteniei în anul 1849, prin înțelegerea celor două mari puteri, Rusia Țaristă și Imperiul Otoman, Barbu Știrbei se vedea prins între nemulțumirea și presiunile boierimii vechi, care îl considera un „om nou” și cererile revoluționarilor pașoptiști de a reveni în țară din exilul la care erau condamnați... cereri pe care noul domn le-a respins, mai mult obligat, decât de bunăvoie. Poziție ingrată care i-a atras eticheta de domn reacționar. În umbra acestui sacrificiu de imagine, Barbu Știrbei s-a putut ocupa în voie de mai vechile sale proiecte privind transformarea Bucureștilor în orașul care, încă de pe atunci, va câștiga reputația unui „mic Paris” al Orientului creștin.

Atașat de vechiul și somptuosul său palat de pe Podul Mogoșoaiei, Barbu Știrbei și-a stabilit aici reședința, în timp ce vechiul palat domnesc (fost al familiei Goleșcu, pe care Știrbei îl cunoștea foarte bine) a adăpostit, din 1851, batalionul model condus de căpitanul Alexandru Macedonski (tatăl viitorului poet omonim) și de maiorul Emanoil Culoglu. Interesul lui Știrbei Vodă pentru pregătirea armatei pământene (a Miliției Naționale, cum i se spunea), pentru înzestrarea ei nu atât cu armament, cât mai ales cu cadre specializate, s-a tradus prin înființarea unei Școli de Ofițeri care funcționa pe strada Izvor. Acolo, viitorii elevi erau admiși numai prin concurs. Condușă de coloneii Ion Em. Florescu și I. Voinescu I și de maiorii Salmen și Dimitrie Pavel, școala a pregătit tineri ofițeri ca

Ioan Cornescu, Matei Vlădescu, Constantin Barozzi, Gheorghe Slănicianu și alții.

Bucureștii se umpleau de uniforme, spre plăcerea tinerelor domnișoare și a doamnelor care își pierdeau timpul la recepțiile organizate în saloanele Capitalei. Dar Războiul Crimeii, început ca un conflict între Rusia și Imperiul Otoman, avea să arunce capitala într-o situație de criză marcată de ocupațiile militare succesive rusă și otomană și de un scurt exil al lui Știrbei lângă Viena. În curând, tinerii ofițeri români își vor cunoaște rivalii. Aceștia vor fi militarii austrieci ai generalului Johann B. A. Coronini, care intră în București, odată cu Barbu Știrbei, în luna septembrie a anului 1854, ca urmare a unei convenții cu Turcia, conform căreia Imperiul Habsburgic primea în administrație Principatele, în schimbul retragerii trupelor ruse.

Abuzurile trupelor de ocupație de sub comanda generalului Alemann nu s-au lăsat așteptate. Documentele timpului înregistrează ciocniri între populația bucureșteană și soldații austrieci care nu s-au ferit să întrebuințeze armele, maltratându-i pe cetățeni. O serie de incidente violente au apărut și între ofițerii români și cei austrieci, materializate în altercații și posibile provocări la duel, iar situația a scăpat de sub controlul Poliției Capitalei, al cărei prefect Radu Rosetti a fost demis de Știrbei, la cererea Curții de la Viena. Să nu uităm că, în același timp, la Iași, ginerele domnitoru-

lui Moldovei, Grigore Al. Ghica, Costică Balș, care deținea și funcția de prefect al Poliției și-a surprins soția, pe tânăra și frumoasa Natalia în dormitor, în brațele colonelului austriac Stolberg. În urma unui duel cu pistolul, Balș a rămas pe teren, Ghica fără ginere, iar Natalia fără soț. Până aici mergea aroganța militarilor străini. Nu este exclus ca și la București să se fi înregistrat altercații similare. Această stare constantă de tensiune și insecuritate a găsit ecou în paginile publicației *Gazette de Cologne*, în numărul din august 1855, în care o corespondență trimisă din București semnală în capitala Țării Românești „mai bine de patruzeci de asasinat”, pe parcursul unui singur an de ocupație austriacă... în ciuda observațiilor căpitanului austriac Stefan Dietrich, care remarcă buna organizare a ordinii publice, asigurată de „numeroși gardiști” care „cercetează pe toți trecătorii fără deosebire”.

În fața acestor încălcări flagrante ale demnității sale de principe, indignat de felul în care Bucureștiul luase aspectul unui oraș sub stare de asediu, Știrbei ar fi declarat în fața oficialităților militare vieneze că Țara Românească era „turcă, franceză, engleză, numai austriacă nu”, atrăgându-și

criticile generalului Coronini, care

constata „deplorabilul spirit de animozitate care animă organele administrative ale țării.”

... la un succes edilitar

Aceste aspecte însă nu trebuie generalizate. Între ofițerii austrieci se numărau și alții, puțini ce-i drept, cu alte preocupări decât crearea unor situații conflictuale. Pe unul dintre ei, Stefan Dietrich, l-am amintit deja. El mai remarcă și marile piețe unde se țin târgurile zilnice și admiră toamna bucureșteană cu „zile curate și dulci” sau cu „nopti luminoase și plăcute”. Un alt ofițer, căpitanul Friedrich Jung, schițează, așa cum arăta C. C. Giurescu, un plan al orașului „împărțit pe culori, cu ulițele, instituțiile publice, bisericile, casele principale, grădinile, viile și livezile” Bucureștiului. Acestuia i se mai alătură maiorul R. A. Borroczy, care litografiază un alt plan al orașului. De unde acest interes față de Bucureștii domnitorului Barbu Știrbei? Înainte de a-l explica, să vedem ce are de zis consulul francez la București Eugène Poujade care, ca ginere al lui Constantin Ghica (fost spătar sub domnia fratelui său Alexandru Ghica și potențial aspirant la tronul muntean) și, prin urmare, ostil lui Știrbei, aduce un omagiu involuntar principelui, prin observațiile asupra capitalei valahe: „E orașul contrastelor [...], se văd aici palate sau cel puțin case de

locuit frumoase și cocioabe îngrozitoare...; bărbați eleganți și femei elegante, îm-

Teatrul Național din București

Domnitorul Barbu Știrbei (desen de Bilz și Danielis din *Albumul Oștirii*, 1852)

brăcate după ultima modă a Parisului și țărani înveșmântați ca dacii de acum două mii de ani [...] albanezi în haine murdare străbătând străzile și vânzând bragă... și prăvălii unde sunt expuse dulciuri de la Boissier

și de la Potel și Chabot. Viața orientală, ce se duce, și cea europeană, care o înlocuiește, merg cot la cot, se purced ca într-o panoramă.” Iorga numea această perioadă în istoria capitalei Munteniei, „Bucureștii romantismului francez”. Etichetă potrivită unui oraș despre viața căruia un avocat francez la Curtea de Casație din Paris vorbea în termenii următori după o vizită întreprinsă în 1853 și 1856: „Obiceiurile noastre sunt atât de deplin adoptate de clasa bogată, încât seratele de la București par a fi date în Chaussée d’Antin. (...) Modele noastre sunt urmate la București ca și la Paris, cărțile noastre sunt singurele admise în biblioteci; profesorii sunt francezi, educația unui boier și a unui parizian sunt asemenea.”

Ziaristul lyonez Eugène Jouve, poposit aici în timpul Războiului Crimeii, oscilează între entuziasm și dezamăgire: „Am găsit aici mult mai multă bogăție, animație, lux parizian decât mă așteptam; și totuși, abia poți numi un mare oraș această adunătură informă de magazine bogate, de colibe jalnice, de palate frumoase, de monumente, de grădini, de maidane și de băltoace.” Faptul că tocmai sub domnia lui Știrbei „viața europeană” o înlocuiește pe cea

„orientală” se poate justifica prin câteva realizări de excepție. Să le luăm pe rând. Amenajarea parcului Cișmigiu, ale cărui lucrări începuseră încă sub domnia lui Gheorghe Bibescu, este finalizată de către Barbu Știrbei, motiv pentru care parcul îi și poartă un timp numele. A fost proiectat după planurile arhitectului peisagist Karl Meyer, adus de la Viena pentru a coordona croirea Aleii celei Mari sau a Șoselei (Kiseleff). Austriacul s-a înhămat la această muncă titanică de edificare a unei grădini „evrope-nești”, în inima Bucureștiului, alături de Barbu Știrbei, despre care se spune că „venea de două ori pe zi să vadă cum merge treaba”. Inaugurarea parcului a avut loc în anul 1852 și, până în anul 1856, anul în care ia sfârșit Războiul Crimeii, a smuls admirația unor oaspeți străini printre care se numără și vestitul socialist german Ferdinand Lassalle care, după ce observa trei cafenele și un restaurant, aflate pe latura dinspre actualul bulevard Schitu-Măgureanu, găsea că Cișmigiu „întrece cu mult tot ceea ce ar putea oferi Germania. Lumea vine după-amiaza să asculte muzica militară, într-o zi, cea românească, în alta, cea austriacă și în cealaltă, cea turcească.” Starea de război existentă atunci, cumulată cu mandatul scurt al domniei lui Știrbei, nu i-au acordat principelui răgazul materializării unui alt proiect prezentat, așa cum ne informează Ulysse de Marsillac, de doctorul Carol Davila... cel al viitoarei grădini botanice. Cișmigiuului i s-a mai adăugat și edificarea Teatrului cel Mare (viitorul Teatru Național) a cărui inaugurare a avut loc la 31 decembrie 1852/12 ianuarie 1853. La spectacolul de deschidere asistă și domnitorul cu

soția sa, doamna Elisabeta, însoțită de consulii străini, în timp ce Cezar Bolliac și gazetarul Carcalechi înregistrează cu lux de amănunte detaliile vestimentare ale spectatorilor... de la fracurile publicului masculin la toaletele feminine. La aceste însemnări se mai adaugă și cele ale ziaristului britanic O’Brien, care recomanda Teatrul drept „unul din cele mai frumoase și izbutite teatre ce poți găsi într-un oraș european.” Pe bună dreptate, scriitorul și istoricul Mircea Constantinescu sublinia faptul că „Teatrul cel Mare stăruie pe Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei) ca un simbol al emancipării artistice nu doar a Bucureștilor, ci a Țărilor Române înseși.”

Construirea unui pod peste Dâmbovița, introducerea în 1856 a iluminatului stradal cu gaz și pavarea cu piatră a Căii Beilicului (actuala Știrbei Vodă) reprezintă alte realizări remarcabile ale acestei domnii. Salba de hoteluri („Hôtel de France”, „Hotel zur Stadt Wien”, „Otel St. Petersburg” sau „Hôtel de Londres”) care au înlocuit puțin ospitalierele hanuri, precum și noile case boierești, proiectate de arhitecți ca Villacrose și Tilloye, sau numeroasele croitorii, frizerii, florării, școli de dans și ateliere de optică, dispuse toate în zona centrală a Bucureștiului, au sporit prestigiul scurtei domnii a lui Barbu Știrbei. În 1856, la părăsirea tronului, în urma expirării mandatului său de șapte ani, „venerabilul prinț Știrbei, atât de inteligent și devotat intereselor țării sale” (Ulysse de Marsillac) lăsa în urmă un „mic Paris” în plin avânt urban, pentru a lua calea străinătății și a muri, departe de orașul pe care l-a iubit atât de mult, la Nisa, în anul 1869.

Bibliografie

- Leonid Boicu, *Adevărul despre un destin politic*.
 Domnitorul Grigore Al. Ghica, Editura Junimea, 1973.
 G. Brătescu, *Tinerețea lui Carol Davila*, Editura Albatros, București, 1979.
 Mircea Constantinescu, *Când toca la Radu Vodă*, Editura Militară, București, 1992.
 Ulysse de Marsillac, *Bucureștiul în veacul al XIX-lea*, Editura Meridiane, București, 1999.
 Andrei Pippidi, *Case și oameni din București*, Editura Humanitas, București, 2008.
 Alexandru Predescu, *Vremuri vechi bucureștene*, Editura pentru Turism, 1990.
 Cornel I. Scafeș, Vladimir Zodian, *Barbu Știrbei*, Editura Militară, București, 1981

CANIBALISM ȘI RĂZBOI

În Paleoliticul și Mezoliticul european

ROBERT KUHN,
LEIPZIG (GERMANIA)

Canibalismul și războiul sunt două cuvinte cheie care au avut și prezintă în continuare interes în cercetarea preistorică, dar și în mass-media. Povestirile despre oamenii preistorici, care erau îmbrăcați cu o simplă blană de animal, au fost răspândite prin intermediul călătorilor străini, prin nuvelele de aventură și prin intermediul cercetărilor etnologice de la începutul secolului al XIX-lea. Preistoricii sălbatici au fost descriși ca necivilizați și canibali, lipsiți de credințe, imagine care s-a menținut, din nefericire, în știință până în anii 1980/1990.

În general, Preistoria este caracterizată și astăzi în mass-media ca fiind o perioadă cu multe războaie și lipsită de cultură. Descoperirile de oase incomplete sau distruse au fost interpretate mai degrabă ca resturi ale hranei canibalilor. Prima lucrare cu o atitudine critică a apărut în anii 1980.² În lucrarea menționată s-au pus câteva întrebări referitoare la antropofagie și s-au oferit câteva modalități de interpretare a două descoperiri din Germania.

Femeie-canibal,
de Leonhard Kern (1650)

Robert Kuhn.
A studiat egiptologia la Institutul Georg Steindorff; este magister în egiptologie și în prezent studiază Preistoria la Universitatea Leipzig. A participat la săpături în Germania, România, Franța și în Egipt, unde lucrează pentru Institutul Arheologic German în necropola de la Abydos.

"Cuiburi de la Große Ofnet", Germania.
(după: R.S. Schmidt, Die spätpaläolithischen Bestattungen der Ofnet. Mannus Ergb. 1, 1929).

Canibalismul

1. Articolul a fost tradus din limba germană de Roxana-Elena Licuță.

2. Cf. A. Leroi-Gourhan, *Les religions de la préhistoire* (Paris 1986); H. Peter-Röcher, *Kannibalismus in der prähistorischen Forschung. Studien zu einer paradigmatischen Deutung und ihrer Grundlagen* (Bonn 1994); H. Peter-Röcher, *Mythos Menschenfresser. Ein Blick in die Kochtöpfe der Kannibalen* (München 1998); H. Peter-Röcher, *Krieg und Gewalt: Zu den Kopfdepositionen in der Großen Ofnet und der Diskussion um kriegerische Konflikte in prähistorischer Zeit*. *Prähist. Zeitschr.* 77, 2002, pp. 1–28 și I. Wunn, *Beginning of Religion*. *Numen* 47,4, 2000, pp. 417–452.

3. Pentru problematica acestei definiții: Peter-Röcher 1994, *op. cit.*, pp. 4–6; Peter-Röcher 1998, *op. cit.*, p. 13. Problema este că și consumarea a unor părți omenești a fost legată de canibalism. Acest lucru înseamnă că întreaga omenire este canibală, deoarece se hrănește cu laptele matern.

4. Cf. Peter-Röcher 1994, *op. cit.*, p. 5; și Peter-Röcher 1998, *op. cit.*, p. 14.

În general prin canibalism se înțelege consumarea cărnii de om.³ În știință s-a realizat o diferențiere între *Endokannibalismus* (consumarea cărnii indivizilor din același grup) și *Exokannibalismus* (consumarea cărnii străinilor sau a adversarilor).⁴ Această clasificare este valabilă în teorie și este greu de aplicat asupra descoperirilor arheologice. Povestirile despre „populațiile necivilizate“ au ajuns în Europa prin intermediul jurnalelor de călătorie ale lui Cook, Columb și a altor exploratori. Aceste narațiuni au fost preluate ca fapte reale de științe precum etnologia. Astfel, în cercetările Preistoriei, scheletele incomplete și oasele cu urme de tăieturi au fost puse în analogie cu antropofagia. Acest lucru a condus la o cercetare superficială și o interpretare imediată a descoperirilor. Odată cu lucrarea lui Arens⁵, știința preistorică a cunoscut o schimbare. Din acest moment se poate vorbi de o îmbunătățire a metodelor științelor naturale și a mijloacelor auxiliare de cercetare și s-a putut realiza o diferențiere sigură între mușcătura de animal și urmele omenești. În același timp au apărut întrebări importante referitoare la procesele *tafonomice* și înmormântările secundare. Prin procesul *tafonomic* înțelegem tot ceea ce are legătură cu distrugerea naturală a organismului persoanei decedate: descompunerea, dezarticularea și fracturarea oaselor.

Importante sunt în acest context și urmele de tăieturi pe oasele scheletului. Pe baza observațiilor materialului din faună se lasă clar înțelese modalitățile de vânare și tranșare a animalelor. Comparația este posibilă pe baza asemănării scheletelor de vertebrate – deci și de om.

La săpăturile din Brillenhöhle (Blaubeuren), o peșteră din sudul Germaniei, au fost descoperite

în 1955 printre altele, 38 de oase lungi omenești distruse într-un loc amenajat pentru foc, care au fost datate în Magdalenian (cca. 19 000-12 000 B.P.).⁶ Antropologii au stabilit că au fost descoperite oasele a minimum doi adulți și un copil.⁷ 66% din oase erau prevăzute cu urme de tăieturi și au fost puse în context cu un ritual al hranei.⁸ Antropologul și preistoricianul J. Orschiedt a cercetat din nou materialele și a constatat că oasele de om au fost descărnate cu ustensile din piatră.⁹ Se pare că și oasele mai mici care nu aveau multă carne au fost descărnate. Lipsa oaselor lungi nu poate fi pusă în context cu tranșarea din cazul animalelor.

Referitor la procesul de îndepărtare a pieilor¹⁰ și care este în context cu o înmormântare secundară, mai multe ne arată urmele de tăieturi și zgâriere de pe falange, care pot fi comparate cu materialele etnologice. După cum am observat în materialul arheologic prezentat, este dificil de realizat o interpretare. Oare ce spun urmele, de fapt? Deși pielea și carnea au fost scoase de pe schelet, nu se lasă clar înțeles dacă este vorba despre un ritual al hranei. Acest lucru este valabil și pentru alte săpături care oferă aceleași indicii ale oaselor, care au fost puse în context cu canibalismul, cum este cazul de la Krapina.¹¹

În acest punct se încheie demonstrația științifică și începe speculația. Una dintre explicații poate să fie antropofagia, dar și înmormântarea secundară. Singurele surse care ne pot fi de folos sunt doar sursele arheologice. Indiciile în favoarea antropofagiei sunt și pozitive și negative. Dacă, într-adevăr, canibalismul a existat, această imagine a cruzimii și sălbăticiei creată de mass-media e depășită; mai valabilă este ipoteza unui ritual, a unei practici în contextul unei înmormântări rituale.

Sursele arheologice, jurnalele, dar și sursele etnologice, trebuie folosite cu grijă, pentru că ne pot induce în eroare. Peter-Röcher a putut demonstra că multe dintre acestea erau false și doar inventate pentru a arăta că țările prin care au călătorit autorii jurnalelor erau inferioare. Cert este că acești călători au înțeles fals aceste populații.¹²

Războiul

Până în anii 1990 aproape toate descoperirile arheologice din paleolitic au fost puse în context cu canibalismul; mai ales capetele îngropate au fost interpretate ca provenind dintr-un cult al craniilor. Privind spre săpăturile de la Talheim și Große Ofnet, teza este comună: se pare că exista război în Mezolitic și poate și în Paleolitic.¹³ Cum s-a observat în cazul canibalismului, și în ceea ce privește războiul, sursele reprezintă o problemă. Thorpe indică în anul 2003 că pentru Paleolitic sunt valabile patru tipuri de surse, care ne determină să ne putem pune câteva întrebări despre: existența armelor, arta petroglifă ce prezintă imagini războinice, îngroparea în masă și constatările patologice pe schelete.¹⁴ Cu toate acestea, primele două puncte sunt sărace în informații. În Paleolitic și Mezolitic este imposibil să deosebim armele de unelte, astfel că, apare întrebarea dacă ustensilele din piatră au fost utilizate doar în viața de zi cu zi. De asemenea se poate chestiona și semnificația artei petroglife pentru că în peșterile din Franța și Spania sunt pictate, mai ales, scenarii de vânătoare, decât conflicte intra-omenești.¹⁵ Tematica aceasta a războaielor prezintă în Spania a fost mai nou datată în Neolitic.¹⁶ Ca o sursă de studiu reluată rămân oasele, deși multe dintre ma-

teriale sunt fragmentate și îngreunează datarea. La această problemă se adaugă și dificultatea de a deosebi fracturile provocate *intravivam* și pe cele *postmortem*.¹⁷ Un semn sigur al lovirurilor din timpul vieții sunt, de exemplu, fisurile și desprinderea părților din *Tabula interna*.¹⁸

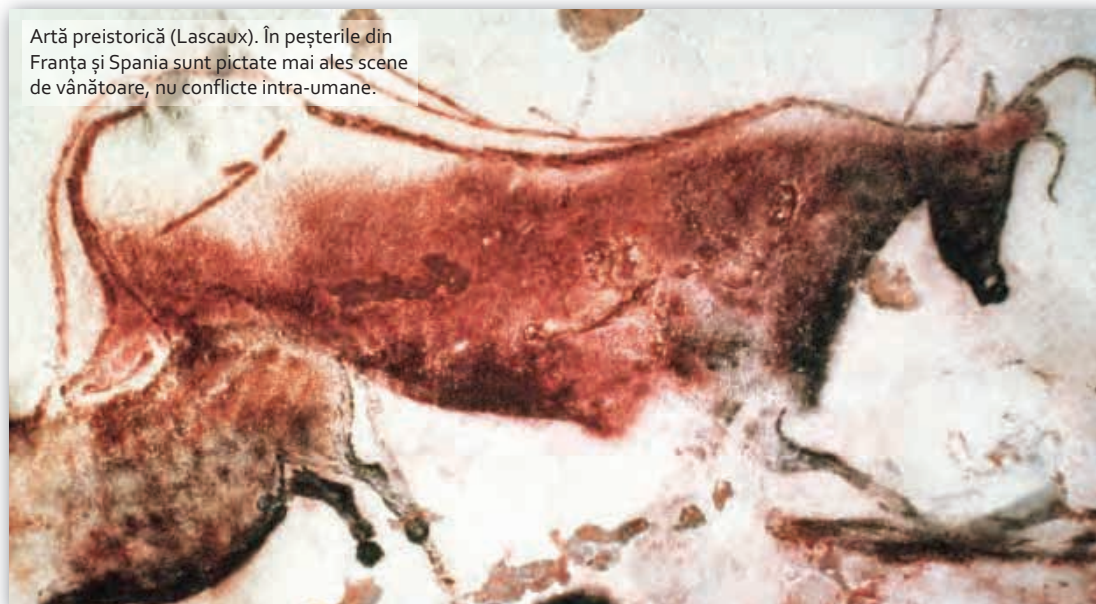
Indiciile ideale pentru război ar fi existența unor „câmpuri de luptă” cu corpurile adversarilor. Însă tehnologia și analizele chimice au arătat că o astfel de imagine este incertă și pe baza tafonomiei mai sus menționate păstrarea unor astfel de „câmpuri de luptă” este improbabilă.

Din Paleolitic ne provin doar câteva fragmente de oase umane, și așa cum s-a observat și în cazul omului din Neanderthal – descoperirile complete sau fragmentate ale indivizilor sunt puține. La acești indivizi e greu de stabilit dacă au participat la lupte mari; mai probabil este că oasele lor au fost modificate de procese naturale.

Din Mezolitic (9600–5500 î.H.) datează primele mari necropole cu schelete bine conservate și care au fost descoperite în Europa, Africa de Nord și Orientul Apropiat, însă acestea nu s-au bucurat de o cercetare avansată. În general, se pare că aceste schelete nu au foarte multe semne de violență. În spațiul vest-mediteranean există aproximativ 400 de înmormântări, dintre care se cunosc puține exemple cu răni mortale. Cele mai multe răni au survenit în timpul apărării.¹⁹ Un caz special este cel de la necropola de la Schela Cladovei (România). Aici din cei 56 de indivizi înmormântați, șase au murit în urma rănilor provocate de săgeți.²⁰

O descoperire asemănătoare este valabilă și pentru spațiul nord-african. Mai mult interes prezintă o descoperire de la Große Ofnet unde au fost depuse

5. W. Arens, *The Man Eating Myth*. Anthropology & Anthropophagy (New York 1979). Dar și Washburn a emis în 1957 ipoteza că *Australopithecus* era canibal. El a descoperit că fragmentele de schelete preistorice au o legătură cu mușcăturile animalelor și cu procesele tafonomice. Cf. S.L. Washburn, *Australopithecines: The Hunters or the Hunted*. Amer. Anthr. 59, 1957, pp. 612–614.
6. G. Riek (ed.), *Das Paläolithikum der Brillenhöhle bei Blaubeuren* (Schwäbische Alb). Forsch. u. Ber. Vor- u. Frühgesch. Baden-Württemberg 4,1, Stuttgart 1973, pp. 86–87.
7. J. Orschiedt, *Manipulationen an menschlichen Skelettresten. Taphonomische Prozesse, Sekundärbestattungen oder Kannibalismus? Urgesch.* Materialhefte 13 (Tübingen 1999), p. 102.
8. Cf. Riek 1973, *op. cit.*, p. 87; W. Gieselet/A. Czarnetzki, *Die menschlichen Skelettreste aus dem Magdalénien der Brillenhöhle*. În: G. Riek 1973, *op. cit.*, p. 165f.
9. J. Orschiedt 1999, *op. cit.*, pp. 105–106.
10. L. Binford 1981, p. 126.
11. H. Ulrich, *Kannibalismus im Paläolithikum*. În: F. Schlette/D. Kaufmann (ed.), *Religion und Kult in ur- und frühgeschichtlicher Zeit* (Berlin 1989) pp. 51–71. La o concluzie asemănătoare ajunge și B. Skerlj, *Kannibalismus im Altpaläolithikum*. Quartär 2, 1939, p. 118.
12. În special: Frayer 1997, *op. cit.*
13. Cf. Frayer 1997, *op. cit.* și S. Vencel, *Stone Age Warfare*. În: J. Carman/A. Harding (ed.), *Ancient Warfare. Archaeological Perspectives*. (Phoenix Mill 1999) pp. 58–60.

Artă preistorică (Lascaux). În peșterile din Franța și Spania sunt pictate mai ales scene de vânătoare, nu conflicte intra-umane.

14. Cf. I.J. Thorpe, *Anthropology, archaeology, and the origin of warfare*. *World Arch.* 35,1, 2003, p. 150; p. 152.

15. O bună întoarcere asupra tematicii oferă Leroi-Gourhan 1986, *op. cit.* și M. Lorblanchet, Höhlenmalerei. Ein Handbuch (Sigma-Ringen 2000).

16. Cf. Thorpe 2003, *op. cit.*, p. 150.

17. Cf. Vencl 1999, *op. cit.*, p. 57.

18. Diferite indicii antropologice vedeți, de exemplu, la B. Herrmann et al. (ed.), *Prähistorische Anthropologie. Leit-faden der Feld- und Labormethoden* (Berlin/Heidelberg/ New York 1990), pp. 117–127.

19. Cf. Thorpe 2003, *op. cit.*, p. 153.

20. Alte exemple din Europa sunt Vlasac și Vedbaeck. Pentru Schela Cladovei vedeți V. Boroneanț/D. Nicolăescu-Plopșor, *Lésions traumatiques violentes datant de l'Épipaléolithique tardif du Sud-Ouest de Roumanie*. *Anthropologie* 28,1, 1990, pp. 55–65 și Thorpe 2003, *op. cit.*, p. 155.

21. Numărul craniilor este până acum controversat. Cf. Frayer 1997, *op. cit.*; Orschiedt 1999, *op. cit.*; și Peter-Röcher 2002, *op. cit.*

22. Orschiedt 1999, *op. cit.*, p. 145.

23. Vgl. J.M. Grünberg, *Mesolithische Bestattungen in Europa* (Rahden/ Westf. 2000) p. 48.

24. Cf. H. Breuil, *Le Gisement quaternaire d'Ofnet (Bavière) et sa sépulture mésolithique*. *Anthropologie* 20, 1909, p. 210; Martin 1920, Krämer 1924. Bandi 1966, p. 344. Tackenberg este de părere că poate fi vorba de o formă timpurie de vampirism. Vgl. K. Tackenberg 1955.

25. Cf. Vencl 1999, *op. cit.*, p. 59.

mai multe cranii. În zona intrării acestei peșteri au fost găsite cu ocazia săpăturilor din anul 1908, două aglomerări de cranii. În total, au fost numărate 33 de cranii împreună cu mandibula și cu prima vertebră de la gât (în prima groapă erau 27 cranii și în cea de-a doua 6).²¹ Pământul din depozit are culoare roșie, ceea ce înseamnă că peste cranii s-a presărat ocră. Depunerile din acest depozit rămân în continuare obiectul unor discuții controversate, deoarece arheologii ajung mereu la concluzii diferite. Numărul craniilor care au urme de lovituri variază de la jumătate de indivizi până la 5. Cea din urmă constatare a fost realizată la autopsia făcută de Orschiedt, care a observat cu ajutorul microscopului electronic urmele de tăieturi pe vertebra cervicală a șapte cranii.²² Pentru că cele cinci cranii sunt și de adulți și de copii, cu vârstă și sex diferit, nu se poate cristaliza o grupă. În total, până astăzi există opt date ¹⁴C (carbon 14) care variază între 11500–5400 î.H.²³ Descoperirile de la Große Ofnet au fost interpretate divers: ca înmormântări, indicii ale unei boli, război sau vânatoare de capete.²⁴ Oprindu-ne la faptele antropologice se poate stabili că au fost decapitate și depuse împreună în aceste gropi. Vencl menționa craniile în 1999 că nu se poate spune cu siguranță că acest depozit are o legătură cu violența.²⁵ De întrebarea despre război se leagă și discuția despre definiția acestuia. Există autori care spun că războiul începe în Antichitate și că nu exista în Preistorie. Acest fapt este pus în legătură cu interpretarea etnologică și în special cu viața tribu-

rilor nomade. Așa cum indică Helbling, în triburile nomade nu există război între grupuri, ci conflicte între bărbați și femei. Pentru acest lucru vorbesc și rănilor intervenite în timpul apărării, care sunt puse mai degrabă în context cu conflictele intra-umane din societate.

Pe baza diferitelor date ¹⁴C și a numărului mare al îngropărilor individuale este posibil ca același loc de înmormântare să fi fost folosit pe o perioadă mai lungă de timp (pe baza comparațiilor cu etnologia, o grupă în Mezolitic nu avea mai mult de 25 de indivizi). Decapitarea și prelucrarea ulterioară a craniilor, precum și presărarea cu ocră lasă să se înțeleagă o înmormântare secundară. O ipoteză a războiului poate fi accentuată, dar nu se poate spune cu siguranță că e imbatabilă.

Concluzii

În acest articol ne-am propus să utilizăm în mod critic tezele despre canibalism și război în epocile vechi ale istoriei umanității. Credem că ambele teze trebuie să fie interpretate cu grijă. Descoperirile arheologice, ca cele de la Große Ofnet și alte peșteri din Europa trebuie să fie privite ca îngropări speciale și îngropări secundare, adică depozite de capete, cum sunt în sudul Germaniei. La acestea se adaugă și ofrandele (dinți de animale etc.) și presărarea ocrului. Nu se poate exclude că au existat conflicte în Paleolitic și Mezolitic. Înainte de a se lansa astfel de interpretări este mai indicat să se strângă și să se prelucreze faptele arheologice și antropologice.

NEWS

Reconstituire încheiată

Un număr de 30 de statui monumentale provenite de la Tell Halaf din Siria (secolul X î.H.), au fost reconstruite de către cercetătorii germani, după ce fuseseră sparte în peste 25 000 de fragmente în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în urma bombardamentelor aliate. În 1899 diplomatul german baron Max von Oppenheim a descoperit ruinele de la Tell Halaf și cu acordul autorităților otomane a început săpăturile în anul 1911. Oprite în timpul Primului Război Mondial,

lucrările au fost reluate în 1927, ele scoțând la iveală un palat și mai multe statui monumentale, între care și una feminină, denumită de Oppenheim „Zeița”. O parte a descoperirilor au fost luate de muzeul orașului Alep, alta de Oppenheim care le-a adus la Berlin, unde le-a expus în cadrul unui muzeu înființat special. În 1943 englezii au

bombardat muzeul, provocând stricăciuni foarte mari artefactelor, multe dintre acestea fiind transformate practic în cioburi și nisip. Cu toate acestea, rămășițele au fost păstrate și, după mai bine de șase decenii s-a început opera dificilă de restaurare. Operațiunile au început în 2002 la Berlin, munca cercetătorilor fiind cât de cât ușurată de existența unor fotografii ale artefactelor, din perioada interbelică. Statuile urmează a fi expuse la mai multe muzee din Berlin, pentru ca apoi să facă parte din expoziția permanentă de la Muzeul Pergamon din capitala Germaniei.

Scufundarea navei „DÂMBOVIȚA”

Pe 8 decembrie 1973, nava comercială „Dâmbovița” se scufundă în apropierea coastei franceze. Prezentăm nota ministrului Transporturilor și Telecomunicațiilor privind accidentul, precum și discuțiile pe seama acestui subiect din cadrul unei ședințe a Comitetului Central.

**Notă nr. 1584 din 30 aprilie 1974
cu privire la împrejurările și cauzele care au dus la
scufundarea navei „Dâmbovița”.**

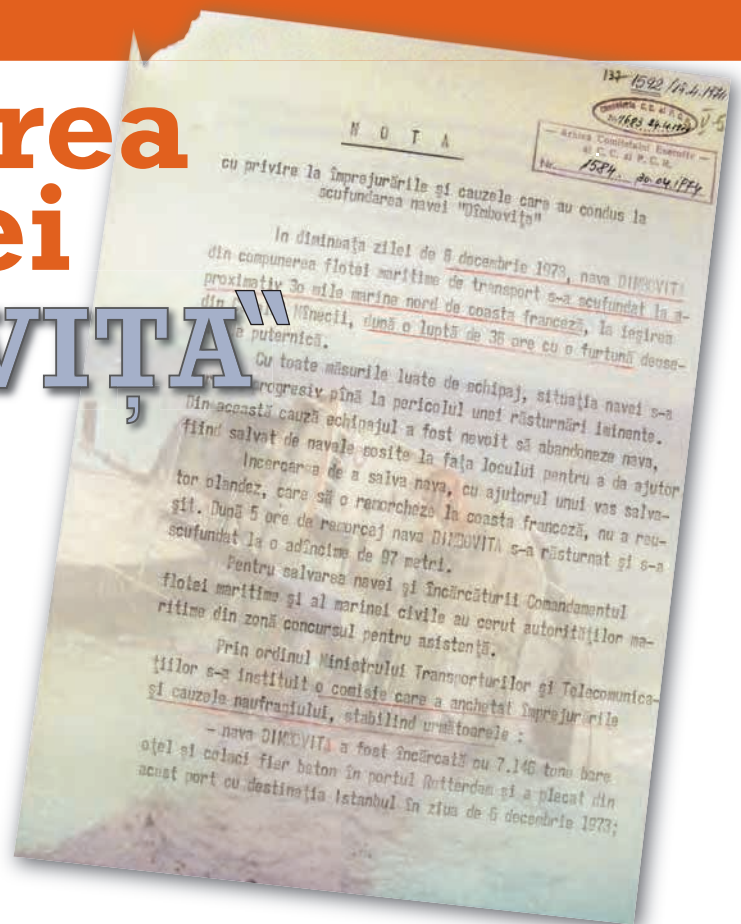
În dimineața zilei de 8 decembrie 1973, nava „Dâmbovița” din componerea flotei maritime de transport s-a scufundat la aproximativ 30 de mii marine nord de coasta franceză, la ieșirea din Canalul Mîneicii, după o luptă de 36 de ore cu o furtună deosebit de puternică.

Cu toate măsurile luate de echipaj, situația navei s-a agravat progresiv, pînă la pericolul unei scufundări iminente. Din această cauză echipajul a fost nevoit să abandoneze nava, fiind salvat de navele sosite la fața locului pentru a da ajutor. Încercarea de a salva nava, cu ajutorul unui vas salvator olandez, care să o remorcheze la coasta franceză, nu a reușit. După 5 ore de remorcaj nava „Dâmbovița” s-a răsturnat și s-a scufundat la o adîncime de 97 metri.

Pentru salvarea navei și încărcăturii Comandamentul flotei maritime și al marinei civile au cerut autorităților maritime din zonă concursul pentru asistență.

Prin ordinul Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor s-a instituit o comisie care a anchetat împrejurările și cauzele naufragiului, stabilind următoarele:

- ▶ Nava „Dâmbovița” a fost încărcată cu 7.146 tone bare oțel și colaci fier beton în portul Rotterdam și a plecat din acest port cu destinația Istanbul în ziua de 6 decembrie 1973;
- ▶ Stivuirea mărfurilor în magazii precum și încărcarea și

legarea mărfii de pe punte au fost executate normal, din punct de vedere al siguranței navei;

- ▶ Calculele de stabilitate a navei, efectuate de comandant indicau că nava după terminarea încărcării se găsea în condiții normale. Verificările făcute de către comisia de anchetă au confirmat justetea calculului de stabilitate întocmit de comandant;
- ▶ În dimineața zilei de 8 decembrie 1973, la ieșirea din Canalul Mîneicii, condițiile hidrometeorologice de navigație au devenit deosebit de grele. Nava a fost supusă acțiunii vîntului puternic (90 km/oră) și valuri de peste 8 – 9 metri.

Acțiunea a două valuri deosebit de puternice, succedate la un interval de timp neobișnuit de scurt a determinat înclinarea bruscă și excesivă a navei și a declanșat acțiunea unor factori negativi și anume:

- ▶ Deplasarea laterală a mărfii în magazii ca urmare a naturii acesteia;
- ▶ Scurgerea cu greutate a apei îmbarcată pe punte;
- ▶ Proprietatea constructivă a navei de a se înclina ușor sub efectul vînturilor și a valurilor și revenirea ei în poziția dreaptă, la încetarea acestora.

După înclinarea puternică a navei la stînga și întîrzierea revenirii ei, sub acțiunea factorilor indicați mai sus, s-a produs o modificare a centrului de greutate a navei încărcate, cu efectul înclinării ei permanente în partea stîngă.

Acțiunea celor două valuri a fost imprevizibilă pentru comandant, iar măsurile luate de acesta în condițiile create, ca și orice alte măsuri care ar fi fost posibile de întreprins la bord, nu puteau să preîntâmpine pierderea navei. Biroul Executiv al Colegiului de conducere al Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor, la data de 26

riscurile în accidentele maritime, au fost prevăzute o serie de măsuri care se referă la: asigurarea unui corp de specialiști care să dea asistență și îndrumare în cazuri deosebite; verificarea pregătirii întregului personal navigant; perfecționarea pregătirii comandanților de nave;

ianuarie 1974, a aprobat concluziile raportului comisiei de anchetă.

Nava a fost asigurată la ADAS la valoarea de 3 972 000 \$, plata despăgubirilor către flota maritimă urmînd a se face în lei. ADAS s-a asigurat pentru riscuri la societăți de asigurare din vest, de la care urmează să încaseze în valută liberă circa 3 400 000 \$.

ADAS a virat comandamentului flotei maritime suma de lei 72 220 000. Au mai fost primiți 24 300 \$ pentru despăgubirea efectelor personale ale echipajului de la clubul U.K.P & I. de la Londra. Comandamentul flotei maritime a introdus acțiune în arbitraj la Londra pentru recuperarea a 90% din valoarea navlului, respectiv circa 100 000 \$.

Marfa fiind asigurată de către proprietar la societăți de asigurare din vest, despăgubirea nu intră în sarcina flotei maritime.

Pentru a preîntîmpina pe viitor asemenea accidente de navigație și a reduce

“Problema este că de vină este comandantul navei și trebuie să fie sancționat. Aceasta este o lege în marină. Aici chestiunea este pusă cam așa: tot plătește ADAS-ul!”

N. Ceaușescu

completarea materialelor documentare necesare exploatarea navelor și conducerii navigației în siguranță; îmbunătățirea programelor de învățămînt de specialitate la Institutul de marină “Mircea cel Bătrîn”.

În scopul aprobării înlocuirii navei scufundate cu altă navă cumpărată din fondurile primite de la asigurare, s-a întocmit un proiect de hotărîre, care a fost înaintat la organele de sinteză pentru aprobare.

În același timp a fost prospectată piața, obținîndu-se oferte care sunt în curs de analiză.

Ministrul Transporturilor și Telecomunicațiilor
Traian Dudaș

Discuțiile în cadrul Comitetului Central

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Este aici o notă care se referă la scufundarea navei Dîmbovița, numai că din notă reiese că de vină este nava.

Tov. Emil Drăgănescu:

La vremea respectivă am analizat de două ori cu comisia de anchetă – care, între altele nu cuprindea pe nimeni de la transporturi – ce s-a întîmplat cu nava aceasta. Se pare că de vină sunt cele două valuri consecutive. Noi ne-am întrebat așa: de ce nava s-a scufundat și altele nu s-au scufundat?

Se pare că la această întrebare nu au avut cum să răspundă. De fapt, părerea mea, încărcătura nu a fost bine așezată, niște foi de laminate și sîrmă și cînd a venit primul val a înclinat nava, apa a intrat prin gurile de vizitare și al doilea val nu a făcut decît să o scufunde. Nava aceasta, este adevărat, are o sensibilitate – este sovietică – dar nici una din acest gen nu a avut probleme de felul acesta.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Problema este că de vină este comandantul navei și trebuie să fie sancționat. Aceasta este o lege în marină. Aici chestiunea este pusă cam așa: tot plătește ADAS-ul!

Tov. Emil Drăgănescu:

Despăgubiri se vor plăti cam pentru 90% pentru că nava a fost asigurată, dar, problema este că timp de 7 – 8 luni noi nu avem această capacitate de transport.

Șeful comisiei este unul Bălăleanu, căpitan cu experiență, și l-am întrebat dacă el ar fi putut să o aducă în țară. El spunea că nici el nu ar fi adus-o. Se spune că au

fost două valuri, dar de ce nu s-au scufundat și altele. Dacă noi am da dispoziții ca în caz de furtună să se stea în port, atunci s-ar întârzia mult pentru că atunci când ar fi furtună ar rămîne pe loc.

Biscaya este cunoscut. Cele două valuri au venit acolo însă din ce am văzut

Manea Mănescu

136
Tovarășe Ceaușescu,
Vă prezint informarea cu privire
la cauzele care au condus la scufundarea
navei "DIMBOVITA" și măsurile luate de
Ministerul Transporturilor și Telecomuni-
cațiilor pentru a preîntîmpina pe viitor
asemenea accidente.

Manea Mănescu

Tov. George Macovescu:

Din telegramele de la ambasadă, eu nu mă prea pricep, se spune că au fost două valuri consecutive, dar golful

eu, se pare că marfa nu era

aranjată bine.

Tov. Emil Drăgănescu:

Încărcarea a fost făcută așa cum trebuie de o companie olandeză, și încă sub supravegherea noastră, sunt procesele verbale.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Totuși, a durat 10 ore și a fost remorcat. Oricum, nu se poate considera că, comandantul navei a făcut tot ce se putea face.

Tov. Manea Mănescu:

Comandantul navei nu poate fi scos în afară de orice vină, dar trebuie văzut să nu pierdem asigurarea.

Tov. Emil Drăgănescu:

S-a făcut o comisie de anchetă.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Să se vadă ce drepturi are tribunalul maritim.

Tov. George Macovescu:

La noi nu mai există.

Tov. Emil Drăgănescu:

Au ei un comandament.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Nu comandament.

Tov. Emil Bodnăraș:

Înainte era un tribunal militar.

Tov. Emil Drăgănescu:

Chestiunea este că 7 – 8 luni nu

vom avea aceste nave și când se vor asigura navele se va cere o taxă mai mare pentru că s-au văzut aceste scufundări.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Aceasta înseamnă că este o slabă pregătire, o slabă disciplină. Trebuie să vedem un program de măsuri pentru a face ordine aici, pentru că aici sunt lucruri care nu sunt în ordine.

Tov. Emil Drăgănescu:

Cînd am făcut ancheta pe această linie am mers și noi.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Comandantului trebuie să-i fie luat dreptul de a comanda un timp. Să i se dea un avertisment. Oricum, trebuie să tragem niște concluzii și pe urmă strânși ceilalți, discutat și tras toate concluziile și măsurile de instruire mai temeinice. În cincinalul următor vom face un număr foarte mare de nave; trebuie să vedem în general, să grăbim acest program de instruire. El trebuie să aibă doi ani, să lucreze pe alte nave, până când să dăm navele în primire.

Tov. Emil Drăgănescu:

La Ministerul Transporturilor nu căile ferate ridică problema, nici poșta, ci navigația aceasta, legată de pregătirea cadrelor.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Să vină programul la noi și să-l vedem. (...)

Dosar 46/ 1974, CC al PCR Cancelarie

Emil Drăgănescu

Cuvinte călătore

CUVINTE PERSANE

ACAD. MARIUS SALA

În acest număr și în următoarele, academicianul Marius Sala va continua seria cuvintelor care la originea îndepărtată provin din persană.

Cabaniță este un cuvânt învechit care însemna „manta scumpă”. Denumea o îmbrăcăminte orientală, la fel cum sunt și *caftan* și *ghebă*, despre care va fi vorba mai departe. Toate își au originea îndepărtată în persană. Cuvântul apare pentru prima dată la I. Neculce, în *Letopiseț*. Din persană, cuvântul *kābā* „manta” a fost luat de turcă devenind *kebe* și apoi de bulgară, unde s-a creat derivatul *kabanița*, pe care l-am luat noi. De semnalat că termenul turcesc *kebe* a pătruns în română și direct în forma *ghebă* (cu variantele *chebă*, *chebe*, *gheb*) „haină bărbătească lungă, în formă de manta, pe care țărani o poartă ca un fel de palton”. Este unul dintre sinonimele seriei ce cuprinde cuvintele *sarică*, *suman*, *zeche*, *șubă*, *dulamă*, *bobon*, *zăbun*, *giubea* (ultimele două provenite tot din turcă).

Caftanul era o manta orientală, lungă și albă, pe care o purtau domnitorii și boierii români; a *îmbrăca caftanul* însemna „a deveni domn”. Apare prima dată într-un document din 1588, publicat de B. P. Hasdeu în *Cuvinte din bătrâni*. La originea îndepărtată se găsește cuvântul persan *kāftan*, pătruns în turcă (*kaftan*) și ajuns apoi în română.

Calic este un cuvânt de origine persană; în această limbă *kalak* însemna „desfigurată”. A pătruns în rusă, unde *kalika* înseamnă „schilod”, iar din rusă a ajuns în ucraineană, cu aceeași formă și cu același sens. Originea cuvântului românesc a fost explicată pornind și de la un cuvânt slav *kalika* cu sensul „pelerin”. Schimbarea semantică se poate justifica prin mulțimea de paralitici și

invalizi care luau parte la pelerinaje și care, în general, trăiau din pomeni.

Calomfir, un tip de crizantemă, are multe sinonime regionale: *bumbișor*; *busuiocul fetelor*; *calapăr*; *dumbravnic*, *smirună*, *spiculete*, *venice*. Este, la originea îndepărtată, un cuvânt persan *kārānfil* (probabil luat din sanscrită), care a pătruns în greacă (*karyophyllon*). Forma din greacă este rezultatul unei etimologii populare, fiind apropiat de două cuvinte grecești: *karyon* „nucă” și *phyllon* „frunză”. În română, unde apare prima dată la Elena Sevas-tos, în *Nunta la români* (1889), cuvântul are multe variante (*calonfir*, *caranfil*, *calofir*, *calapăr*); a ajuns la noi prin bulgară (*kalofer*) sau prin sârbă. Îl avem și în aromână (*cărănfil*, *cărănfile*), fiind de altfel un cuvânt răspândit în toate limbile balcanice. Mai interesant este că *garoafă*, despre care va fi vorba mai departe, vine din același cuvânt persan pătruns în greacă.

Ceadâr este un termen învechit pentru a denumi un cort militar; apare într-o cronică de la sfârșitul secolului 18. Este un împrumut din turcă, alături de multe altele din terminologia militară (*ceauș*, *ghiulea*, *buzdugan*), iar în turcă (*çadır*) provine din persanul *çādir* „umbrelă, cort”. Un derivat al acestui cuvânt, *ceadâriu* „verde de culoarea cortului”, este și el împrumut din turcă (*çadiri*). Apare prima dată la B. Delavrancea, în nuvela *Sultânica*. Cuvântul persan a ajuns la noi și prin alte limbi slave meridionale (*šatiri*) sau prin maghiară (*sátor*) în forma *șatră* „cort; sălaș al romilor nomazi”.

Ceapraz înseamnă „șiret, panglică; țesătură (sau împletitură) cu fire ori cu ciucuri atârnați” și „dintarul cu care se îndreaptă dinții fierăstrăului”. Apare pentru prima dată într-un document din 1792, publicat de N. Iorga; are diverse variante: *ceprag*, *cepreag*, *cepraz*,

cepreaz. Cuvântul este un împrumut din turcescul *çapraz* „șiret de podoba-bă”, unde provine din persană: *çāprast* „de la stânga la dreapta” (format din *çāp* „stâng” și *rāst* „drept”). Este un cuvânt balcanic, luat din turcă și răspândit în limbile slave occidentale; polonezul *szabraka* a pătruns în germană ca *Schabracke* „pătură înflorată”, iar din această limbă a ajuns în franceză, unde *schabraque* înseamnă „pătură, de obicei din piele de oaie, care acoperă șaua călărețului” (în franceză apare la 1800!).

Cerdac este un termen învechit și regional care înseamnă „prispă cu balustradă”, dar și „încăpere mică din lemn, ieșită afară din zid sau deasupra casei” (sinonim cu *foișor*, *comarnic*) sau „balcon” (sinonim cu *pridor*; *târnaț*, învechit *sloamn*, *verandă*). Cuvântul există și în aromână (*cirdache*) și în megle-noromână (*çărdac*). Este foarte vechi: apare în Noul Testament de la Bălgrad (1648) și îi corespunde *comarnic* în Codicele Voronețean, iar în *Biblia de la București* (1688) e redat prin *foișor*. Îmi amintesc că am aflat de *comarnic* în una dintre primele mele întâlniri cu limba română veche: era dat ca exemplu pasajul din Codicele Voronețean: *plecă-se giurele (= junele) de somn și cădzu din comarnicu dintr-al treile pod, gios*. Cuvântul *cerdac* este luat din turcă (*çardak*), de unde a pătruns în toate limbile balcanice și în limbi slave ca rusa; în turcă a fost împrumutat din persană: *çahar* „patru” (compus cu arabul *tāk* „arc arhitectonic”, deci „balcon pe patru stâlpi”).

Cearșaf, cu varianta *cearceaf*, are la originea îndepărtată termenul persan *ğāršāb* „cuvertură, față de masă”, compus din *çadir* „umbrelă, cort” și *sāb* „noapte”. Din persană l-a luat turca în forma *çarşaf*, *çarçaf* „manta de praf, cearșaf”, de unde s-a răspândit în neogreacă, bulgară, sârbă, albaneză și ro-

mână (există și în aromână *circeafe*). La noi apare pentru prima dată într-un document din 1579. Are două sinonime: *prostire* din ucr. *prostyra* în Moldova, iar *lepedeu* din magh. *lepedő* în Transilvania.

Cec pare neinteresant dacă ne referim la originea imediată, directă: engl. *check*. Dar cuvântul englez a ajuns la noi și prin franceză (*chèque* „cec, document prin care se dispune plata unei sume”), care l-a împrumutat din engleză. Interesul pentru istoria acestui cuvânt crește dacă observăm că, în engleză, provine dintr-un cuvânt vechi francez *eschec*: în secolul 14 engleza avea cuvântul *chess* „joc de șah” și *check* „situația regelui atacat”. Cu ultima formă, cuvântul s-a întors în limba franceză, în secolul 18 (*check*), apoi a ajuns la forma actuală *chèque*.

La originea sa îndepărtată stă cuvântul persan *šah* „rege, suveran al Iranului”, care a ajuns în română ca *șah* prin turcă, iar numele jocului adus din Orient (care se dispută pe o tablă împărțită în 64 de pătrățele, alternativ albe și negre, cu 32 de piese) este împrumutat din germanul *Schach* (înainte, pentru acest joc se folosea termenul *šatrang*, probabil de origine turcă, luat din arabă: *šanhrang*).

Foarte interesant de semnalat este faptul că, în franceză, denumirea jocului respectiv este la plural, *les échecs*, și vine pe căi ocolite tot din persană. Prima dată cuvântul apare sub forma unei interjecții (*eschac*) prin care, la jocul de șah, unul dintre jucători își avertizează partenerul că regele acestuia este amenințat, de unde numele jocului (apare la 1080, în *Chanson de Roland*). Numele persan a ajuns în franceză prin intermediul Spaniei, unde exista cuvântul arabo-persan *shâh* „rege” și expresia *shâh mât* „regele este mort”. *Mat* este cuvântul arab *mât*

„mort”. Expresia *šah mat* este folosită în timpul unei partide de șah în momentul în care regele nu se mai poate deplasa din locul în care se află. Apoi a evoluat spre sensul „insucces”; românescul *eșec* vine din fr. *échec*. De la *échecs* s-a format *échiquier* „tablă împărțită în 64 de pătrate, pe care se joacă șahul”, care, de la acest sens, a ajuns să însemne „suprafață acoperită cu pătrate egale”. Termenul francez *échiquier* a ajuns în română *eșichier*.

Chehaia este un cuvânt învechit ce denumea un demnitar din administrația turcă (mai curent la noi era *capuchehaia* desemnând un agent al domnitorilor români la Constantinopol); cuvântul este, evident, un împrumut din turcă, unde *kahya*, *kehaya* însemna „majordom”, la fel ca în neogreacă și bulgară (există și în aromână *chihăe*, iar în meglenoromână *chiaia*). La originea îndepărtată este persanul *kāthudā* „șef local”, cuvânt compus din *hād* „casă” și *hudā* „stăpân”.

Chenar „margine, bordură, cadru” are la originea îndepărtată persanul *kānār* „țârm, margine”, trecut prin turcă unde *kenar* are sensul de „margine, podoabă la marginea unui obiect”. Cu aceste sensuri există în neogreacă, albaneză, bulgară, sârbă (există și în aromână: *chinare*). *Chenar* are și sensul „margine (de sat sau de oraș), periferie”, atestat numai în *Cronica Stolnicului Dumitrache* din 1782 (*Ieșind din curtea unui uncheas ce-i era casa cam la chenar*); se explică prin turcă, unde *kenar mahalle* însemna „mahala”.

Chezap este un cuvânt învechit (apare la Ionescu de la Brad, în secolul 19) și înseamnă „apă tare (= acid azotic)”. A fost împrumutat din turcescul *kezap*, unde provine din persanul *tīzāb*, format din *tēz* „tăios” și *āb* „apă”. (Să se compare cu modul de formare al fr. *azote*, despre care G. de Morveau

spune: „*nous l'avons nommé azote, de l'a privatif din grec et de zoë „vie”*.”)

Chiftea (cu variantele vechi și regionale *cheftea*, *chioftea*, *piftea*) este numele unui preparat culinar din carne tocată și prăjită. Este împrumutat din turcă (*küfte*), la fel ca alte nume de mâncăruri orientale (*ciorbă*, *ciulama*, *iahnie*, *musaca*, *sarma*, *tarhana*). Cuvântul turcesc s-a răspândit și în neogreacă, bulgară, sârbă (apare și în aromână, *chifte*, și în meglenoromână, *chiófti*). În turcă este un cuvânt persan: *kufiā* „tocat”.

Chihlimbar are la originea îndepărtată cuvântul persan *kāhrubā*, compus din *kāh* „paie” și *ruba* „a fura” (chihlimbarul atrage paietele ca un magnet). Din persană l-a luat turca în forma *kihlibar*, care l-a transmis limbilor balcanice (neogreacă, albaneză, sârba, româna; există și în aromână: *chihlibare*). În română, apare în *Biblia de la București* (1688) și are multe variante: *chilimbar*, *chehlimbar*, *chiribar* (și în turcă are diverse variante). În limbile europene occidentale, termenul pentru a denumi această piatră este din arabă *anbar* „ambră gri”; a fost luat de latina medievală (*ambar*), apoi de germană (*Anbra*), engleză (*amber*). Din franceză îl avem și noi pe *ambră*, sinonimul lui *chihlimbar*.

Chimer, cu sensul învechit „boltă, arc” și cu sensul curent de „brâu de piele, foarte lat, prevăzut cu buzunare” (sinonime: *brâu*, *cingătoare*, *curea*), este sigur un împrumut din turcă: *kemer* „brâu”. Pentru originea termenului turcesc s-au propus două etimologii: una trimite la un cuvânt persan (*kāmār* „brâu”), alta presupune o origine mediogreacă, *kamara* (în acest caz, ar fi un dublet al lui *cămară*). Termenul turcesc apare și în neogreacă sau bulgară, ca și în aromână (*chemere*) și meglenoromână (*chimer*).

Minunile Babilonului

Turnul Babel în viziunea lui Peter Bruegel cel Bătrân (1563)

Sorin Oane. Profesor de istorie la Colegiul Național "Alexandru Lahovary" din Râmnicu Vâlcea; doctor în istorie. A colaborat la realizarea mai multor manuale de istorie; autor al cărții "Istoria județului Vâlcea 1945-1965. Un studiu de caz", editura Conphys, Râmnicu Vâlcea 2007

DR. SORIN OANE

Babilon înseamnă în traducere "poarta cerului", pentru că se credea că pe aici zeii puteau coborî oricând pe pământ, dar și invers, o posibilitate pentru oameni de a urca la zei. Orașul a fost, fără îndoială, prima metropolă a omenirii. Herodot îl considera „cel mai mare, dar și cel mai frumos oraș” din lume. A fost însă și cel mai hulit oraș al antichității, profeții Vechiului Testament blestemându-l cumplit pentru că acest oraș-stat cucerise Iudeea, ducându-i pe evrei în robie. Babilonul este deci cel mai faimos, dar și cel mai blestemat oraș al antichității.

Scurtă istorie a Babilonului

Oraș-stat fondat în Mesopotamia, în mileniul III î.Hr., pe fluviul Eufrat (la 90 km de Bagdad), Babilonul a fost timp de două milenii una dintre cele mai strălucite orașe ale Orientului Antic. Cea mai veche mențiune a orașului este din timpul regelui Akkadului, Șarkalișarri (2217-2193 î.Hr.), unul dintre urmașii lui Sargon (2334 -2279 î.Hr.), întemeietorul primului imperiu din istorie, cel akadian. Babilonul devine treptat nucleul unui stat teritorial care, în două rânduri, în timpul lui Hammurabi (1792-1750 î.Hr.) și a lui Nabucodonosor al II-lea (605-562 î.Hr.) se impune ca forță politică hegemonică a Mesopotamiei și a întregului Orient Apropiat.

Hammurabi este creatorul Imperiului babilonian. Opera lui cea mai durabilă este însă o culegere de legi. O mie de ani mai târziu, Codul lui era încă folosit. Renumele acestui cod a fost extraordinar. El a servit ca model în toată Antichitatea.

Nabucodonosor al II-lea a făcut din neamul său un popor puternic, strivindu-i pe asirieni și apoi pe egipteni. Anexarea Palestinei, cucerirea Ierusalimului, ocuparea

orașului fenician Tyr au adus Babilonului o mulțime de sclavi. Războinicul Nabucodonosor a avut totuși răgazul să facă din capitala sa centrul comercial al întregului Orient apropiat. După moartea lui Nabucodonosor, Babilonul decade. În 539 î.Hr., orașul este cucerit, fără luptă, de către Cyrus al II-lea și inclus ca provincie în Imperiul persan. Practic, celebrul oraș ieșea pentru totdeauna de pe scena istoriei. Este drept, în anul 330 î.Hr., Alexandru cel Mare a intenționat să refacă orașul și să își stabilească aici capitala imperiului său. Regele macedonean moare chiar la Babilon, la 13 iunie 323 î.Hr., răpus probabil de malarie. Un timp, Babilonul rămâne capitala diadohului Seleucos, dar după ridicarea noului oraș Seleucia, intră în anonimat, aproape întreaga populație mutându-se în noua capitală.

Cel mai important cercetător-arheolog al orașului este germanul Robert Koldewey (1855-1925) care a făcut săpături aici între anii 1899-1907. El a descoperit toate "minunile" Babilonului - cu excepția Codului lui Hammurabi -, minuni care fac astăzi faima orașului. Care sunt ele ?

Codul lui Hammurabi - prima culegere de legi importantă a omenirii

Codul a fost descoperit în decembrie 1901 la Susa, în Iran, de către expediția arheologică franceză a lui Fean de Morgan. Codul lui Hammurabi nu a fost însă prima culegere de legi din istorie. El a fost precedat de alte trei coduri: codul lui Ur-Namu (2052 î.Hr.), Codul lui Eșnuna (1925 î.Hr) și Codul lui Lipit-Iștar (1861 î.Hr.). Dar el este, cu siguranță, cel mai faimos cod de legi al antichității. Se păstrează la Muzeul Louvre din Paris.

Codul este amplasat pe o placă de diorit înaltă de 2, 25 m și lată de 1, 90 m la bază și 1, 65 m la partea superioară. Sunt aici 282 de articole rânduite în 49 coloane de cuneiforme. Sus, deasupra textului, zeul Șamaș (al Soarelui),

așezat pe un scaun, ținând în mână un sceptru și un inel (însemnele puterii) dă sfaturi regelui Hammurabi. Dedeșubt începe textul Codului, scris în babiloniana cuneiformă. Pe partea din față sunt 16 coloane bine conservate. Mai erau 5, care au fost răzuite cu dalta; probabil au fost distruse de un năvălitor care a dus stela la Susa, ca trofeu de război. Specialiștii consideră anul 1760 î.Hr. ca moment al apariției lui. Codul era necesar pentru a unifica legislația țărilor cucerite de Hammurabi. Dar, scopul principal al Codului era să tempereze puternicele antagonisme de ordin social existente în rândul populației și care aveau drept consecințe ruina masivă a comunităților sătești și a micilor producători. Din punct de vedere formal, codul are trei părți :

prologul (aici regele aduce un imn de laudă principalilor zei din panteonul babilonian: Anu, zeul cerului, Enlil, zeul pământului, Enki, zeul înțelepciunii și Marduk, zeul principal al Babilonului)

codul propriu-zis (conține articole de drept penal, de dreptul proprietății, de dreptul familiei, de dreptul muncii, de drept comercial, etc.). Codul apără interesele celor bogați. Pedepșa cu moartea pentru furt este frecventă. În raport cu dreptul asirian, foarte brutal, Codul are chiar o tendință umanistă.

El încearcă să limiteze abuzurile judecătorilor, arbitrariul deciziilor lor. Datorită acestui cod, statul babilonian condus de Hammurabi a fost considerat chiar un model de echitate: guvernatorii provinciilor nu erau la adăpostul plângerilor simplilor cetățeni.

epilogul (conține binecuvântări asupra celor care vor întreține respectul față de aceste legi și blesteme asupra celor care s-ar încumeta să disprețuiască litera codului).

Grădinile suspendate ale Semiramidei - una dintre minunile lumii antice

Cel mai vechi și în același timp mai documentat izvor, referitor la Grădinile suspendate, provine din secolul al III-lea î.Hr și vine de la un preot, istoric și astronom chaldean numit Berosus. El a scris o carte numită

Din codul lui Hammurabi

Dacă cineva acuză pe altcineva, fără să poată aduce vreo dovadă, acuzatorul va fi omorât.

Dacă cineva fură pe fiul altcuiva, va fi omorât.

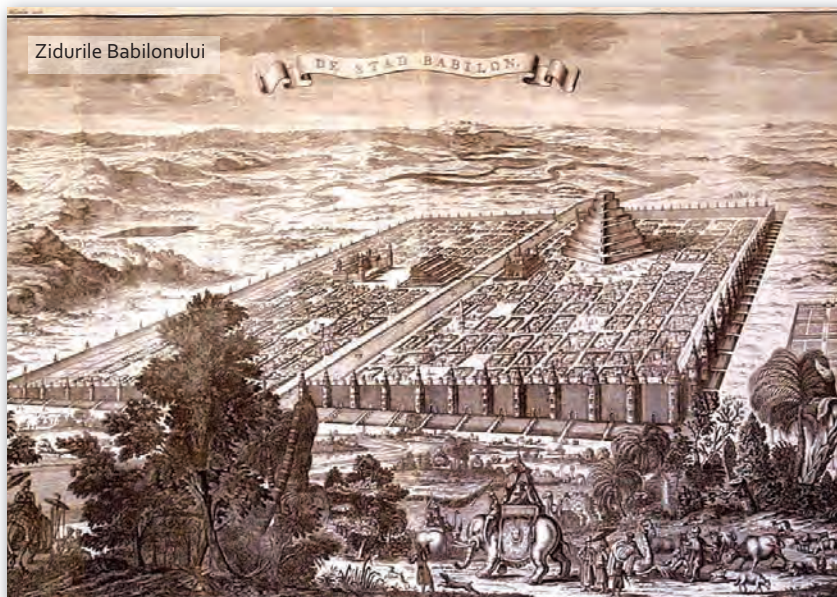
Dacă cineva inundă culturile unui vecin, îi va plăti pierderea.

Dacă cineva are o datorie, și nu poate plăti, el se poate vinde pe sine, pe soția sa, pe fiul său și pe fiica sa să muncească; după trei ani ei vor fi eliberați.

Dacă un bărbat vrea să se despartă de o femeie cu care nu a avut copii, îi va da înapoi zestrea și banii pe care i-a adus din casa tatălui ei.

Dacă un sclav lovește un om liber, îi vor fi tăiate urechile.

Dacă un bărbat lovește o femeie însărcinată, iar aceasta pierde sarcina, el îi va plăti zece șekeli.

„Babylonica”, care tratează pe larg multe aspecte ale vieții de zi cu zi din Babilon. Cuprinde trei cărți, prima mergând de la origini până la potop, a doua cuprinzând lista regilor până la Nabonassar (sec. VIII î.Hr.), iar ultima până la Alexandru cel Mare. Berosus ne spune că Grădinile suspendate au reprezentat dorința oamenilor de a reface paradisul original. Tema Paradisului este deci comună multor credințe, inclusiv creștinismului, iudaismului și islamului. La popoarele orientale din antichitate, noțiunea de grădină era legată de ideea supremei fericiri omeneste. Dar, adevărul este că după ce a fost cucerit de persani, în anul 539 î.Hr., Grădinile suspendate au fost distruse, Babilonul a fost abandonat, așa încât ceea ce știm despre „Grădini” provine mai mult din legende.

Cel mai probabil, construcția era alcătuită din patru terase suprapuse și retrase succesiv, pe care erau amenajate grădini cu vegetație luxuriantă, menite a-i aduce aminte reginei Amitis (sau Amuhea, una dintre soțiile lui Nabucodonosor al II-lea, fiică a regelui Ciaxares al Mediei) de peisajele din țara ei de baștină. Grădinile au fost ridicate în colțul nord-estic al palatului lui Nabucodonosor al II-lea, lângă poarta zeiței Iștar. Nu vom ști probabil niciodată de ce li s-a dat numele de “Grădinile suspendate ale Semirami-

dei”. Semiramida, regina Asiriei, este bine cunoscută de către istorici, însă ea a trăit cu mult timp înainte de Amitis (sec. IX î.Hr.). După o veche legendă răspândită, în special, de scriitorii greci, „Grădinile suspendate” ar fi fost construite de regele Ninus, soțul Semiramidei și întemeietorul orașelor Ninive și Babilon.

Daca e să dăm crezare reconstituirilor făcute de arhitecți, grădinile aveau la bază un pătrat cu latura de 123 de metri, iar înălțimea era de 77 de metri. După informațiile istoricului Diodor din Sicilia, uriașele grădini ocupau o suprafață de 15 000 metri pătrați. Erau formate din terase sprijinite pe arcade sub care se găseau camere răcoroase pentru familia regală. Efectul de suspendare a grădinilor era datorat unei eșalonări abile de etaje. Ele formau un ansamblu omogen, fiind legate între ele prin împletituri ornamentale de plante urcătoare. Prima terasă era susținută de 625 de stâlpi, a doua de 441, a treia de 289, iar a patra de 169. Grădinile aveau un sistem ingenios de irigații, compus din fântâni adânci, canale, mici lacuri și jocuri de apă, care alimentau terasele, aducând răcoarea atât de prețioasă în climatul deșertic al regiunii. Vara, sclavii pompau apa fără întrerupere.

Grădinile din vechiul Babilon cuprindeau și unele minuni botanice, căci nu

era vorba de o simplă grădină de palat, ci și de prima colecție de plante din lume. Creatorul grădinilor, regele Nabucodonosor al II-lea, își însărcinase soldații să scoată cu grijă, în cursul campaniilor militare întreprinse, toate plantele necunoscute pe care le găseau în străinătate și să i le trimită în cel mai scurt timp. Caravanele și navele Babilonului aduceau mereu plante noi.

Zidurile Babilonului - cele mai impozante ziduri de apărare din istorie

Potrivit lui Herodot orașul era înconjurat de ziduri, acestea având forma de pătrat, cu latura de 22 km, deci cu o suprafață de 484 km pătrați. Un teritoriu urban împrejmuit cu astfel de ziduri, ca cele ale Babilonului, nu a mai existat niciodată și nu va mai exista

Calea procesiunilor (reconstituire în cadrul Muzeului Pergamon din Berlin)

nici după aceea. Spre comparație, Bucureștiul actual are cca. 257 km pătrați, deci este la jumătatea Babilonului antic! Zidurile Babilonului aveau o înălțime de 70-100 de metri și o grosime de 27 de metri. Ele au fost construite de către același Nabucodonosor al II-lea, care a mai construit și patru canale care legau Eufratul de Tigru, un pod peste Eufrat, cât și o serie de palate gigantice. În interiorul orașului existau provizii suficiente pentru a supraviețui unui eventual asediu pe o durată de 20 de ani!

Zidurile Babilonului au fost atât de faimoase încât au fost incluse, de către unii istorici, în rândul celor șapte minuni ale lumii antice. În secolul V î.Hr., istoricul grec Herodot menționa pentru prima dată existența a șapte construcții faimoase. Între ele, dintre cele validate astăzi, se regăseau Marea piramidă și Grădinile suspendate. În

anul 225 î.Hr., matematicianul Philon din Bizanț a alcătuit, la rândul-i, o ierarhie, în care figurau și Zidurile Babilonului. Clasificarea lui Philon a fost confirmată în anul 130 î.Hr. de către Antipater din Sidon. Cu timpul, această minune a fost însă înlocuită de alta, în cazul nostru de... Farul din Alexandria.

Poarta zeiței Iștar - primul arc de triumf din istorie

Poarta zeiței Iștar este una din cele opt intrări ale Babilonului, de fapt intrarea principală. A fost construită în anul 575 î.Hr., tot de către Nabucodonosor al II-lea. Avea 15 metri înălțime și 10 metri lățime. Poarta era începutul Căii Sacre sau a Căii Procesiunilor, un drum de circa 300 de metri către Templul zeului Marduk, principala zeitate babiloniană. Ea este un adevărat arc de triumf al anticului Babilon. Era împo-

dobită cu tauri și cu siruși (animal fantastic având cap de șarpe, gheare de pasăre și trup acoperit cu solzi). Iștar, zeița cea mai importantă a Mesopotamiei, era reprezentarea frumuseții, a fecundității și a renașterii. Biblia consemnează că Nabucodonosor al II-lea a distrus Ierusalimul și a pus capăt Regatului Iudeei (586 î.Hr.), ducându-i pe evrei în robie. Pentru ei, punctul de pornire al „robiei babiloniene” era Poarta zeiței Iștar. Astăzi, poarta este reconstituită în cadrul Muzeului Pergamon din Berlin, deoarece, cel care o descoperise fusese arheologul german Richard Koldewey.

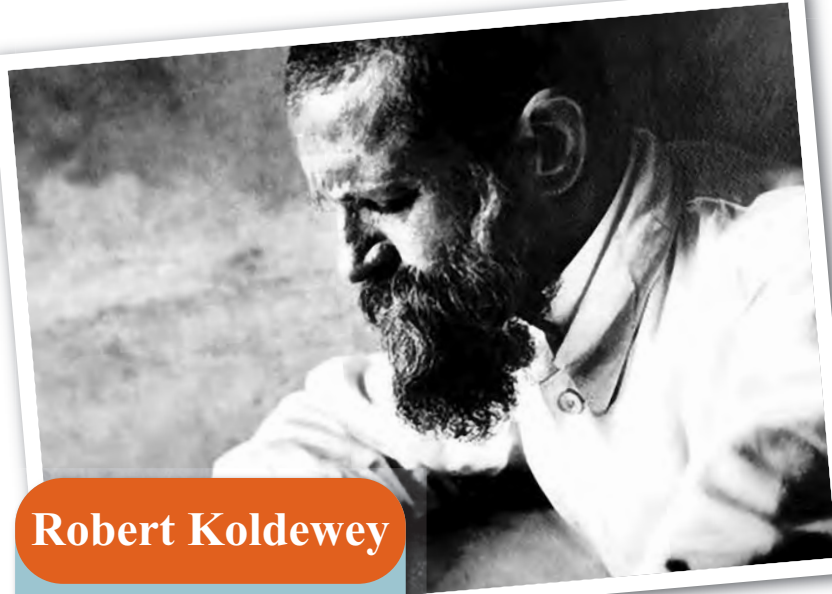
Calea Procesiunilor - cel mai frumos drum din istorie

Existau 24 de străzi în Babilon, unele mergând paralel cu Eufratul, altele intersectându-se în linie dreaptă cu acestea. Orașul este, deci, o prefigurare a urbanismului modern, teoretizat mai târziu de Hippodamos din Milet. Nicio stradă nu era pavată, cu excepția Căii Procesiunilor. Cel care astăzi este considerat cel mai frumos drum din istorie, era cu siguranță cea mai importantă stradă din oraș. Babilonienii o numeau Aibur-șabu (se traducea „dușmanul să nu o calce”). Calea, lată de 22 de metri, era pavată cu dale de piatră și străjuită de o parte și de alta, pe toată lungimea ei de circa 300 de metri, de ziduri înalte de 7 metri, acoperite cu cărămizi emailate de culoare albastru închis pe care se văd, în stânga și în dreapta, 120 de lei. Turmar sugerează forță. Animalele erau asociate cu zeița Iștar, zeița iubirii și a războiului.

Turnul Babel - locul de pornire al glosolaliei

Babilonul este și locul unde, potrivit Bibliei, Dumnezeu a încurcat limbile celor ce cu trufie vroiau să ajungă la cer. Turnul Babel, construit în jurul anului 560 î.Hr. de către Nabucodonosor al II-lea, este de fapt un zigrat

Robert Koldewey

Robert Johann Koldewey s-a născut la Blankenburg am Harz, în Germania, pe data de 10 septembrie 1855. A studiat arhitectura și istoria artei la Berlin și Viena, fără a obține însă o diplomă. Cariera arheologică a început-o în 1882 când a participat la săpăturile de la Assus (Turcia), apoi la acela de pe insula Lesbos (1885). În 1897, cercetările sale s-au oprit asupra unei zone din Irak, unde fusese odinioară Babilonul. Săpăturile au început doi ani mai târziu și, în urma acestora, au fost scoase la iveală ziguratul lui Marduk, poarta zeiței Iștar și grădinile suspendate ale Semiramidei. De-a lungul vieții, Koldewey a participat la numeroase campanii de săpături în Asia, Grecia și Italia. A încetat din viață în 1925, la Berlin.

de circa 90 metri înălțime. Avea șapte etaje (număr sacru egal cu al planetelor din care babilonienii credeau că este alcătuit sistemul solar, de fapt cele cinci planete cunoscute atunci, plus Soarele și Luna). Lățimea turnului era tot de 90 metri, iar în el încăpuseră 85 de milioane de cărămizi! Se numea, de fapt, Etemenanki și era construcția cea mai impozantă a omenirii de după piramida lui Keops!. Primii comentatori științifici care au abordat problema faimoasei construcții au fost istoricii greci Herodot, Diodor

din Sicilia și Strabon. Herodot ne vorbește despre ruinele cu opt etaje ale turnului, iar Diodor și Strabon crede că ar fi piramida de mormânt al regelui Belus, întemeietorul Babilonului.

Despre Babilon ca... încercare a oamenilor de a se descurca fără Dumnezeu

Mai trebuie lămurit un lucru. De ce este Babilonul cel mai blestemat oraș al antichității. De fapt, doar Biserica creștină a considerat Babilonul un oraș blestemat. Și iată de ce! Nabucodonosor al II-lea a înglobat în imperiul său Asiria, Siria și Palestina, iar în 597 î.Hr. a cucerit Ierusalimul, pe care, după zece ani, l-a distrus complet – ca represalii la o răscoală a locuitorilor săi, iar pe supraviețuitori i-a adus în „exilul babilonian” – de unde și ura ce răzbate cu putere împotriva sa și a orașului Babilon din cărțile profeților Bibliei.

Distrugerea statului iudeu de către armatele lui Nabucodonosor al II-lea a marcat, de fapt, încheierea unui ciclu în istoria poporului evreu, inaugurând o nouă etapă-exilul. Țara de exil pentru evrei a fost, paradoxal, țara de baștină a patriarhului Avraham. Trebuie să spunem și faptul că babilonienii s-au comportat bine cu evreii, acordându-le

autonomie și numeroase drepturi. Aici, au apărut sinagogile (bisericele evreiești). Tot aici, evreii s-au organizat în comunități, iar ținerea zilei de odihnă, Sabatul, a devenit foarte importantă. La fel și circumcizia (“tăierea împrejur”), semnul legământului lui Dumnezeu cu evreii. Atunci de unde ura evreilor și apoi a creștinilor împotriva acestui oraș?

Profetul Daniel

Babilonul este considerat cel mai blestemat oraș al antichității datorită profeților din perioada „robiei babiloniene”. Cel mai important dintre aceștia a fost Daniel. Numele său înseamnă chiar „Dumnezeu este judecătorul”. Daniel a fost un personaj istoric, cosmopolit (s-a născut în Israel, a trăit în

Profetul Daniel așa cum apare în viziunea lui Michelangelo, în Capela Sixtină

Babilon și a murit în Persia), cunosător a cel puțin cinci limbi (ebraica, limba sa maternă, sumeriana, limba tradițională sacră a Babilonului, akadiana sau babiloniană, limba națională populară, aramaica, limba internațională a comerțului și diplomației și eventual persana, limba care se vorbea în Susa). De pe teritoriul celor două state din Orientul Mijlociu, Babilon și Persia, Daniel transmite peste veacuri, o corespondență specială, sub forma unor reportaje, zece la număr. Cinci din ele sunt consemnări despre actualitățile din timpul său (secolul V î.Hr.), iar celelalte cinci, previziuni despre evoluția lumii. El vede o transformare a relațiilor internaționale până în punctul terminus al istoriei lumii. De fapt, Daniel ne spune că Dumne-

Ospățul lui Baltazar,
de Rembrandt

zeu nu a fost înfrânt prin faptul că a îngăduit căderea Ierusalimului, căci oamenii nu se pot descurca fără Dumnezeu. Babilonul a fost un test dat de Dumnezeu evreilor. Adevărul este că pe durata „robiei babiloniene”, evreii și-au schimbat total atitudinea religioasă, devenind dintr-un popor înclinat spre idolatrie, un popor cu o credință monoteistă mai tare decât granitul. În numai 70 de ani petrecuți în captivitate, Dumnezeu i-a „curățit” pe evreii în cuptorul mâniei lui și i-a scos de acolo vindecați pentru vecie. Conform lui Daniel, Babilonul trebuia să aibă soarta Sodomei și Gomorei, orașele distruse de urgia Domnului.

„Mane, tekel, fares”

Simbolul Babilonului nu este însă nici una dintre „minunile” sale. El a fost tot timpul celebrul *Leu din Babilon*, o enigmatică statuie de bazalt care reprezintă un om pe punctul de a fi ucis de un leu uriaș. Statuia este simbolul puterii Babilonului din vremea lui Hammurabi. O legenda locală spune că Imperiul babilonian urma să dureze atâta timp cât va dura statuia. Dar, de fapt, privită cu atenție, statuia arată un om care rezistă leului. Cu o mână îndepărtează fălcile animalului, iar cu

alta se apără de ghearele acestuia. Este parcă paradigma perfectă a relației dintre babilonieni (leul) și evreii (victima). Dar pentru a înțelege acest lucru să amintim modul dispariției Imperiului babilonian. Povestea este frumoasă. Ce a urmat pentru Babilon după reîntoarcerea evreilor din exil? Exact ceea ce a profetizat Daniel. Cirus, regele Persiei, cucerește și distruge Babilonul. Biblia, în *Cartea lui Daniel*, povestește că atunci când Cirus a împresurat Babilonul, unde domnea nepotul lui Nabucodonosor al II-lea, regele Baltazar (sau Belșatar), acesta făcea orgie. În toiul petrecerii a văzut deodată o mână misterioasă care, cu litere de foc, scrise pe pereții aceste trei cuvinte „Mane, tekel, fares”. Daniel le-a tradus prin: „Numărat, cântărit, împărțit” și le-ar fi tălmăcit prin faptul că zilele regelui erau numărate, că el cântărește prea puțin în balanță și că regatul său va fi împărțit. Ceea ce a fost adevărat. Timp de două secole (539-332 î.Hr.) Palestina rămâne o provincie a imperiului persan. În 529 î.Hr., Cirus a autorizat pe evreii să se întoarcă în țara lor și să-și reconstruiască templul. Acesta a fost terminat în anul 515 î.Hr. și a rezistat 500 de ani. A fost numit și templul lui Zorobabel.

Henri-Irénée Marrou

(1904-1977)

DR. ALEX MIHAI STOENESCU

Henri-Irénée Marrou este considerat un mare umanist creștin, un savant francez înscris în categoria titanilor istoriografiei mondiale, atât prin valoarea operei sale, cât și prin enciclopedismul său manifest, creația lui Marrou fiind la fel apreciată în istoriografie, muzicologie și în domeniul politic (a făcut parte din Rezistența franceză în timpul celui De-al Doilea Război Mondial).

Născut în 1904 în casa unui tipograf catolic, Marrou urmează cursurile Școlii Normale din Paris, apoi participă la constituirea organizației studențești *Jeunesse Etudiante Chrétienne* (1929), devenind un promotor al ideilor creștinismului social, curent politic minor care evoluase din tentativa germană de la sfârșitul secolului al XIX-lea de a contracara violența comunismului marxist cu un *aggiornamento* între doctrina catolică și problematica socială. Un an mai târziu, în 1930, Marrou pleacă la Școala franceză de la Roma, iar în 1932 se mută la Institutul francez de la Neapole, unde rămâne până în 1937. Are astfel ocazia de a intra în contact cu bogăția izvoarelor antice, dar își alege ca zonă de preocupare principală perioada atât de sensibilă a trecerii de la Antichitate la Evul Mediu (Antichitatea tardivă). Este epoca afirmării Bisericii romano-catolice, a noilor state medievale europene și a nașterii conflictului între puterea ecleziastică și cea temporală. Figura dominantă este Sfântul Augustin. În 1938, publică teza sa de doctorat la Sorbona „Sfântul Augustin și sfârșitul culturii antice” (*Saint Augustin et la fin de la culture antique*), în care face demonstrația bogăției spirituale a unei epoci considerate decadente, aflate în legătură „cu o nouă înflorire a vieții”. S-a pronunțat împotriva fascismului și nazismului, pentru că au căutat în istorie justificarea pentru rasism, atrăgând totodată atenția asupra pericolului pe care îl reprezintă argumentația istorică folosită în scopuri doctrinare politice. Odată introduși în logica istorică a capitolelor III-VII din primul volum al cărții lui Adolf Hitler – *Mein Kampf*,

mulți germani au găsit acolo o formă de rațiune care le explica nefericirea lor personală și cauzele prăbușirii statului. A fost apoi suficient să li se arate un vinovat pentru toate acestea, un vinovat care acționa ocult în plan istoric pentru distrugerea „oricărei ordini omenește compatibile”.

„Nu se face istoria cu eprubete și cu un cântar”

Între 1945 și 1975, Henri-Irénée Marrou a deținut catedra de istorie a creștinismului la Universitatea Sorbona. Începând din 1934, publică articole de critică literară și de muzicologie în revista *Esprit* sub pseudonimul Davenson. La scurt timp după apariția lucrării fundamentale de filosofie a istoriei a lui Raymond Aron, Marrou publică în *Esprit*, aprilie 1939, lucrarea sa de răspuns *Tristesse de l'historien*. Abordând frontal problema obiectivității, Aron afirma că teoria precede istoria și că marile curente moderne ale istoriografiei provin din școli de gândire, dominate de filosofi. Marrou este de părere că întreaga muncă a istoricului depinde de conținutul conștiinței sale, suportând mereu același risc de a ajunge la adevăruri parțiale și subiective. De aceea, arăta Marrou, prima condiție a cercetătorului unui subiect istoric este umilința și conștientizarea propriilor sale limite. După un început romantic, amintind de Michelet și Renan, în care elogiaza trecutul apropiat – secolele al XVIII-lea și al XIX-lea -, marcat de ascendența istoricului la un statut de savant pe umerii căruia se sprijinea întreaga cultură, Marrou explică studenților

apariția ideii de „știință exactă a spiritului”, de la Renan, și dezvoltarea ei într-un curent major prin erudiția germană. În sfârșit, apare *Introduction à la Philosophie de l'Histoire* a lui Raymond Aron, „o carte care ar trebui să servească drept bază pentru formarea oricărui tânăr istoric, în locul vechii lucrări *Introduction aux études historiques* a lui Langlois și Seignobos”¹. El recomandă tinerilor istorici să „lichideze” pozitivismul și să regăsească originalitatea cunoașterii istorice. „Știu bine că teoreticienii istoriei «științifice», Langlois-Seignobos, de exemplu, s-au ferit mereu pe linia principiului de aplicare fără transpunere a metodelor științelor fizico-chimice. Firește! Nu se face istoria cu eprubete și cu un cântar”². Și aici este un ecou al ideilor lui Ernest Renan. Dar proiecția eroică a filosofului normand nu este urmată până la capăt, pentru că Marrou nu vede în viitor o știință a istoriei perfect adaptată principiilor științelor exacte, ci un domeniu al cercetării capabil de permanentă îmbunătățire a obiectivității sale, prin elaborare colectivă și progresivă, în ciuda sistemului său de cunoaștere întemeiat pe acumularea de descoperiri parțiale și fragmentare. În ultimă instanță, istoria răspunde unui deziderat precis: să îmbogățească imaginea noastră despre om.

O operă fundamentală

În 1954, Marrou publică una din lucrările de referință ale istoriografiei: „Despre cunoașterea istorică” (*De la connaissance historique*), pe fondul epuzării influenței operei lui Langlois și Seignobos și lansării revistelor franceze de critică istorică și

„Marele istoric nu va fi doar cel care va ști să pună problemele mai bine (...) ci acela care, în același timp, va ști mai bine să elaboreze un program practic de cercetări, care să-i permită să găsească și să dea la iveală cele mai multe documente, cele mai sigure, cele mai revelatoare”.

sociologie. Încă din Introducere, autorul anunță că acea carte este o „introducere filosofică la studiul istoriei”, pentru a căuta un răspuns la întrebările fundamentale: 1. Care este adevărul istoriei? 2. Care sunt gradele, care sunt limitele acestui adevăr? 3. Care sunt condițiile elaborării? Într-un cuvânt: care este comportamentul corect al rațiunii în exercițiul său istoric³. Marrou folosește termenul de *cunoaștere*, și nu pe cel de *cercetare* sau *studiu*, pentru că ceea ce se dovedește important este rezultatul obținut

prin cercetare, în condițiile în care adevărul este ceea ce reușește istoricul să elaboreze. Adică o cunoaștere validă. Ea este dată, în mod evident, de felul în care exploatează valoarea tuturor categoriilor de izvoare aflate la dispoziție. „Marele istoric nu va fi doar cel care va ști să pună problemele mai bine (pentru că există spirite himerice capabile să pună întrebări insolubile – cele care aparțin timpului pierdut), ci acela care, în același timp, va ști mai bine să elaboreze un program practic de cercetări, care să-i permită să găsească și să dea la iveală cele mai multe documente, cele mai sigure, cele mai revelatoare”⁴. Originalitatea istoricului, arată mai departe Henri-Irénée Marrou, consistă deseori în a descoperi calea ocolită prin care un grup de documente, despre care se crede că sunt bine exploatate, să se poată strecura într-un dosar al unei noi probleme. La început, este cunoașterea a ceea ce s-a scris deja pe același subiect, felul în care a fost abordat în general domeniul său. Utilizarea operelor existente necesită însă mult tact, pentru că, dacă se lasă influențat de tradiția deja stabilită, cercetătorul începător riscă să vadă trecutul prin ochelarii altcuiva, să piardă sensul problemei originale și fecunde care i s-a pus. Din aceste motive, cercetarea istorică valoroasă este identificată atunci când istoricul mizează pe elementele de noutate, pe capacitatea sa de a aduce probe noi, la fel de solide și credibile. Există și opere care conțin doar interpretări noi, surprinzătoare și perfect încadrate unei logici convingătoare, la izvoare deja cunoscute, dar de la Marrou încoace – în general, de la Școala „Analelor” încoace –, va-

loarea unei opere de istorie a fost cântărită mai mult după aspectele de noutate pe care autorul le aduce în expunerea sa. Problema cunoașterii istorice este un tip de cunoaștere a celui alt, un efort permanent al oamenilor de a-i înțelege pe oameni. *Celălalt* este, de fapt, *același*, pentru

că în trecutul nostru nu a trăit un alt fel de oameni; luptătorii de la Hastings din 14 octombrie 1066 trăiau aceleași sentimente ca și noi, aceleași pasiuni, dureri, ambiții, temeri sau nedumeriri, doar că se manifestau într-o altă logică și la un alt nivel de dezvoltare a civilizației umane.

„Ce este istoria?”

În cadrul colecției „Pléiade” a editurii Gallimard, apare în 1961 „Istoria și metodele ei” (*L'Histoire et*

1. Henri-Irénée Marrou, *Tristezza dello storico. Possibilità e limiti della storiografia*, Ed. Morcelliana, Brescia, 1999, p. 29.
2. *Ibidem*, p. 31.
3. Henri-Irénée Marrou, *De la connaissance historique*, Ed. du Seuil, Paris, 1954 (1975), p. 7.
4. *Ibidem*, p. 69.

Raymond Aron

ses méthodes) sub direcția lui Charles Samaran, director general al Arhivelor Franței, membru al Institutului Franței. Marrou publică aici două articole: „Ce este istoria?” (*Qu'est-ce que l'histoire?*) și „Cum să înțelegem meseria de istoric?” (*Comment comprendre le métier d'historien?*). În prima parte, Marrou definește istoria ca o cunoaștere a trecutului uman, o cunoaștere a evenimentelor, a faptelor – acțiuni, sentimente, idei – trăite de oameni în succesiunea timpilor revoluți și care sunt considerate demne a fi reținute în memorie. Sau, într-o extensie a definiției, istoria poate fi și „metoda și disciplina care permit elaborarea și transmiterea acestei memorii a epocilor și apoi, dar nefiind decât un sens secundar, a povestirilor, cuvântărilor, operelor literare consacrate acestei cunoașteri și care pot, de la caz la caz, să cuprindă ansamblul umanității sau un interval de timp determinat, trăit de un grup social, un mod particular de activitate umană (o știință, o artă, o tehnică...)”⁵. Marrou consideră, pentru prima oară în mod elaborat, că istoria, cel puțin în înțelegerea europeană, este o tehnică, referindu-se la ansamblul preocupărilor care conduc la scrierea istoriei, și anume acea tehnică de investigație inaugurată în a doua jumătate a secolului al V-lea în.Ch de primii mari istorici greci. Prin urmare, istoricii sunt un fel de investigatori preocupați de reconstituirea evenimentelor din perioada pe care au ales-o ca obiect de studiu, care coboară cât mai adânc în timp și care explorează cât mai departe în spațiu „pentru a ajunge la o inteligibilitate cât mai perfectă a obiectului ales”⁶. Marrou nu uită să sublinieze că echivalarea istoriei cu o tehnică (adică totalitatea procedurilor întrebuințate în aplicarea practică a

5. Henri-Irénée Marrou, *Qu'est-ce que l'histoire?* în *L'Histoire et ses méthodes*, Ed. Gallimard, Paris, 1961, p. 3.

6. *Ibidem*, p. 8.

7. *Ibidem*, p. 10.

8. Henri-Irénée Marrou, *Le métier d'historien* în *L'Histoire et ses méthodes*, Ed. Gallimard, Paris, 1961, p. 1503.

principiilor unei științe) este posibilă datorită faptului că istoria s-a născut, prin Herodot și Thucidide, ca o preocupare conștientă, iară nu ca descriere întâmplătoare de evenimente, motiv pentru care are o structură și poate fi supusă sintezei: „Încă de la origine precum și de-a lungul dezvoltării sale până în zilele noastre, tehnica istoriei prezintă o structură bipolară: pe lângă efortul de a înțelege, explica și de a introduce în sânul evocării trecutului un maximum de inteligibilitate (pentru că este bine, în ceea ce rezidă aportul ultim al istoriei, care nu se reduce la o povestire care urmărește pas cu pas derularea faptelor: este clasic să opui istoria veritabilă la simpla cronică sau anuar), trebuie să faci loc și să recunoști o importanță pe deplin esențială muncii răbdătoare a eruditului care adună, critică, pune la punct documentația, datele elementare, materialele într-un cuvânt, cu ajutorul căruia se va construi sinteza dorită”⁷.

„Cum să înțelegem meseria de istoric?”

În cel de-al doilea articol, în care Marrou face o extensie a ideilor sale din *Tristesse de l'historien*, apare acea schemă a etapelor succesive pe care le urmează istoricul până la opera finită, care este în opinia lui - după buna învățătură a lui Henri Berr - sinteza istorică. Astfel, opera de istorie se dezvoltă pe o curbă elipsoidală între nivelul personalității istoricului și nivelul realității obiective⁸. Istoricul intră pe această curbă cu bagajul

„Marele istoric va fi o mare inteligență, o mare inimă, un om foarte cultivat”

său de pregătire și cunoștințe (cultura generală), pătrunde în problematica subiectului ales, face apel la euristică, ca instrument pentru a se apleca asupra documentului. Documentul intersectează nivelul realității obiective într-un punct ce reprezintă calitatea documentului de a furniza informații credibile, adevărate despre un fragment de timp istoric. Din acest loc, istoricul începe să urce pe curba cunoașterii spre punctul de înțelegere, apoi la etapa de explicație și în final la sinteză. Această „Schemă a cunoașterii a lui Marrou” demonstrează că munca istoricului este mult mai complexă decât era prezentată în teoria istoriei evenimentiale. Prin urmare, „marele istoric va fi o mare inteligență, o mare inimă, un om foarte cultivat...” (Le grand historien sera, d'abord, une grande intelligence, un grand coeur, un homme très cultivé...).

SECOLELE AL XIII-LEA ȘI AL XIV-LEA

Amenajarea interioară în castelele din vestul Europei

ROXANA ELENA LICUȚĂ

În secolul al XII-lea castelele din piatră au devenit din ce în ce mai numeroase, începând să capete forma unor reședințe permanente. Castelul era locul de unde nobilul, ajutat de slujitori, își administra domeniul, iar familia nobiliară petrecea o mare parte din timp.

Roxana Elena Licuță.

A studiat istoria la Universitatea din București; în prezent urmează studii postuniversitare de master, specializarea Studii Medievale. A obținut o bursă Erasmus la Universitatea Ruhr-Bochum din Germania. Din anul 2008 lucrează la MNIR.

Confortul castelului medieval

Castelul, alături de echipajul trăsurii, de herghelie și câinii de vânătoare era unul din semnele prosperității, bunăstării, rafinamentului. De aceea exista o concurență acerbă între nobili cu privire la rasa cailor, câinilor, monumentalitatea locuințelor.

Acest articol își propune să arate că pe parcursul Evului Mediu au apărut în castele numeroase elemente de confort și că a existat o preocupare constantă pentru crearea unei ambianțe

cât mai plăcute a spațiului de locuit. Referitor la spațiile de locuire, A.A. Rusu arată că în Evul Mediu camerele nu au avut o destinație anume, o sală de adunare se putea transforma ușor într-un dormitor, o bucătărie sau în cameră de zi; la fel se întâmpla și cu un grajd, putea deveni depozit sau atelier¹. Această idee se regăsește și la Geneviève D’Haucourt, care, în plus, menționează faptul că aproape toate castelele aveau capelă proprie, camere mai mici ce aparțineau familiei nobiliare, pavilioane destinate in-

vitaților, galerii pentru muzicieni². Nu este exclus ca lângă dormitoare să se fi aflat camere speciale pentru garderobă, toaletă și, nu punem la îndoială existența unui bazin din piatră pentru spălat, „ca cel de la Hampton Court, lângă Kingston-on-Thames, care se poate vedea și astăzi”³, spune Philip Warner. Evacuarea apelor reziduale se realiza printr-un sistem de canale de scurgere care se vărsa în șanțul cetății, iar deasupra acestui șanț erau amenajate latrinele suspendate în exterior ca niște console sau pre-

Cameră de baie
într-un castel
medieval

văzute cu conducte oblice aflate în interiorul zidurilor.

Asigurarea căldurii

Deși castelele europene erau în cea mai mare parte a anului reci și umede, după cum susține Philip Warner în cartea sa „The Medieval Castle”⁴, încălzirea a făcut numeroase progrese. Mai întâi zidurile sălilor au fost date cu var, iar o altă soluție pentru a îmbunătăți confortul termic a fost dată de lambrisări.⁵ Zidurile erau acoperite cu scânduri de lemn, sau prevăzute cu un decor zugrăvit ce imita întocmai tapiseriile și draperiile. Răceala mai era atenuată și prin prinderea pe pereți a blănurilor de animale și a textilelor speciale.⁶ Înainte de apariția sobelor de teracotă, în secolul al XIV-lea, erau folosite șeminee, realizate în grosimea pereților. În centrul și estul Europei s-au mai folosit cărucioare în care se putea face focul (numite braserouri) sau construcții în formă de domuri

sau turnuri, făcute din piese de ceramică sau dale de piatră, pentru a încălzi anumite camere. Sobele de cahle erau simple sau bogat colorate, uneori prevăzute cu cornișă; ele nu au fost construite direct pe pardoseală, ci au fost ridicate pe picioare de cărămidă sau piatră. Există preocuparea de a acoperi orice sursă de pătrundere a frigului în camerele de locuit, de aceea, deschiderile de ferestre erau foarte economice, ele putând fi ermetizate în caz de intemperii prin folosirea ochiurilor de sticlă (mai frecvente la arhitectura religioasă), a hârtiei unse cu ulei sau ceruite și a obloanelor din lemn, în unele regiuni se folosea și bășica de porc. Noaptea, iluminatul a rămas sărăcăcios, asigurat de candelă, lămpi cu ulei, mai târziu au apărut nișe în grosimea pereților pentru instalarea corpurilor de iluminat⁷. Lumânările din ceară și seu erau indispensabile în această perioadă, ele se puteau fixa în sfeșnice

portative sau în candelabre și dădeau o lumină mai puternică decât focul din vatră, opaițul de untdelemn sau torțele din rășină.

Mobilierul castelului

Până în secolul al XIII-lea mobilierul nu era spectaculos, acesta era format dintr-un pat și o ladă; în funcție de situația materială a posesorului patul putea fi format dintr-o saltea de paie sau mai multe saltele din puf, acesta din urmă reprezentând o adevărată inovație în materie de confort. Un astfel de pat era aranjat cu cearșafuri din pânză de in sau cânepă, fine sau aspre. Așternuturile erau lăsate să alunece până la podea și erau pliate peste cuverturi realizate din serj. Iarna, cuverturile erau îmblănite; la marii nobili, erau din hermină sau blană de veveriță, iar la cei mai modești de vulpe sau de iepure. În unele castele nobilul și soția sa dormeau într-un pat acoperit cu pene de pasăre, acest lucru fiind expresia maximă a

1. Adrian Andrei Rusu, *Castelarea carpatică, Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (secolele XIII–XV)*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2005, p. 363.
2. Geneviève D’Haucourt, *Viața în Evul Mediu* (traducere Manuela Dobres), Ed. Corint, București, 2000, p. 31.
3. Philip Warner, *The Medieval Castle-Life in a Fortress in Peace and War*, Ed. Penguin Books, Berkshire, 2001, p. 192.
4. Ibidem.
5. Adrian Andrei Rusu, *op.cit.*, p. 363.
6. Ibidem.
7. Petru Iambor, *Așezări fortificate din Transilvania (secolele IX–XIII)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2005, p. 217.
8. Geneviève D’Haucourt, *op.cit.*, p.38.
9. Eti Bonn-Muller, *The Starter Castle*, *Archaeology* 61,5, 2008, pp. 38–43.

confortului, în timp ce slujitorii se puteau odihni în cel mai bun caz pe bănci din lemn și în cel mai nefericit caz, direct pe podea. Cufărul sau lada aveau o dublă utilizare, ca dulap și ca scaun. În el se așezau veșmintele parfumate cu rădăcină de iris, de lavandă sau de șofran. Din componența mobilierului, masa era nelipsită. Aceasta putea fi așezată pe un suport, iar când nu mai era folosită putea fi îndepărtată ușor. În cazul în care era realizată din lemn masiv, și plasată permanent într-o încăpere (bucătărie, sală de mese) era însoțită de un număr de scaune cu spetează sau fără. În secolul al XIII-lea multe încăperi erau lipsite de mobile pentru ședere, spune Geneviève D’Haucourt. Ea adaugă în continuare că în această perioadă se foloseau mai ales snopii de paie acoperiți cu stofă, ce țineau loc de scaun; autoarea face referire la o fiică de împărat din secolul al XIII-lea care, împreună cu însoțitoarele sale, se odihnea pe snopi de paie acoperiți cu materiale brodate cu embleme, iar patul servea ca rezemătoare⁸. În ceea ce privește scaunele, mai este de reținut jilțul, destinat persoanei cu autoritate în locuință și lăzile cu spătar, acoperite cu perne, ce le făceau mai confortabile, având în vedere că erau confecționate din lemn tare.

Tapiserii, flori și băi

Pe lângă acestea, așa cum ne arată și piesele păstrate în muzee, sălile castelurilor erau dotate cu mese, jilțuri, scaune, paturi, lăzi, cufere, cuiere, panoplii de arme, trofee, covoare, piese de harnașament. Așa cum am indicat mai sus, în secolul al XIII-lea mobila nu era spectaculoasă, însă au apărut tendințe de a îndulci atmosfera din castele prin înzestrarea camerelor cu tapiserii și carpete aduse de cruciați sau de negustori din Orientul Mijlociu și mai ales cu plante frumos mirositoare, în special lavandă și alte semințe împrăștiate pe podele. Vara, cel mai probabil, camerele erau decorate cu flori, mai ales trandafiri. Deși predecesorii noștri nu erau sofisticăți

în materie de igienă, am constatat că prezența băilor, a etuveilor nu era un lucru rar. În plus, chiar în bucătărie se putea găsi o puțină pentru spălătul rufulor, în care se putea face și baie, cum ne arată iconografia medievală.

Castelele medievale erau dotate cu bucătărie în care se găseau rafturi pentru depozitat slănină, topoare pentru tăiatul lemnului, găleți, lopiți, măhuri, vase de jeric pentru a încălzi patul și, uneori, o copaie. Pe lângă dormitoare, săli de adunare, capelă, nișe pentru muzicieni, toalete, bucătărie, trebuie să menționăm existența curților interioare și a grădinilor din jurul castelurilor. De aceste spații sunt legate mijloacele de recreere

Bucătărie într-un castel medieval

ce reprezintă un episcop. Conform rezultatelor datării s-a constatat că șahul se juca în Germania centrală din secolul al XII-lea, fiind rezervat doar oamenilor cu educație.⁹ După cum am încercat să arătăm în articol, putem spune că o preocupare permanentă a nobililor a fost să își creeze un spațiu de locuit cât mai plăcut în cetăți și castele care au fost amenajate confortabil, etalând în același timp puterea regilor și a principilor vremii.

Castelul Romrod

ACTIVITATEA SECURITĂȚII SOVIETICE

Vadim Guzun.
Licențiat în
drept, Univer-
sitatea din
Craiova
Ovidiu
Năftănăilă.
Licențiat în
istorie,
Universitatea
din București.

„Nu mai este secret”

Recent, Adunarea Parlamentară a OSCE a adoptat o rezoluție care a pus semnul egalității între regimul nazist și cel stalinist. Documentul, intitulat „Unificarea Europei împărțite: apărarea drepturilor omului și a libertăților cetățenești în secolul XXI

în regiunea OSCE”, condamnă crimele nazismului și ale stalinismului. Reacția președintelui Federației Ruse nu a întârziat, acesta a calificat drept «minciună cinică» declarațiile privind culpabilizarea Uniunii Sovietice alături de Germania fascistă în ceea ce privește declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial.

VADIM GUZUN,
OVIDIU NĂFTĂNĂILĂ

La 23 august 2009, s-au împlinit 70 de ani de la semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, în urma căruia au fost ocupate Polonia și Țările Baltice, iar România a pierdut Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța. Cu doar două zile mai devreme, la 21 august, prim-vicepreședintele Comisiei pentru Afaceri Internaționale din Duma rusă, a calificat Tratatul de neagresiune dintre URSS și Germania ca fiind „legitim” și „indispensabil” în condițiile epocii respective.

În acest context, semnalăm apariția volumului *Organele sovietice ale securității de stat, 1939 - iunie 1941. Documente din Arhivele Speciale de Stat ale Serviciului Ucrainean de Securitate*, colegiul redacțional format din G. Boreak, V. Danilenko, S. Kokin, O. Lisenko, I. Matiaș, N. Mironet¹. Publicat la editura ”Kievo-Moghileanska akademia”, sub egida Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (ANSU), Institutului Arheografiei și Fontologiei Ucrainene M.S. Grușevski, Serviciului de Securitate al Ucrainei (SBU) și a Arhivelor Speciale de Stat (ASS), volumul scoate la lumina zilei documente, în cea mai mare parte inedite, din istoria Europei de Est post Pactul Molotov-Ribbentrop.

Prima colecție de documente din seria „Nu mai este secret”, *Arhivele ocupației, 1941-1944*², a fost publicată sub egida Comitetului de Stat pentru Arhive al Ucrainei, în anul 2007, și reeditată în anul 2008, iar cea de-a doua, *Golodomorul anilor 1932-1933 din Ucraina, documente*

și materiale³, a apărut în anul 2007, sub auspiciile ANSU, ale Institutului de Istorie a Ucrainei și ale Fundației Internaționale "Ucraina 3000".

Golodomorul anilor 1932-1933 din Ucraina, cuprinde 681 de documente din arhivele structurilor de conducere ale URSS, ale RSS Ucrainene, ale organelor sovietice de partid, documente ale misiunilor diplomatice, organizațiilor de partid și de stat, materiale din presa vremii din care rezultă cauzele, condițiile, dimensiunile foametei din anii 1930 din Uniunea Sovietică, cu accent pe dimensiunea ucraineană a tragediei. "Arhivele ocupației" reprezintă o evidență a fondurilor arhivistice, materiale și documente referitoare la perioada 1941-1944.

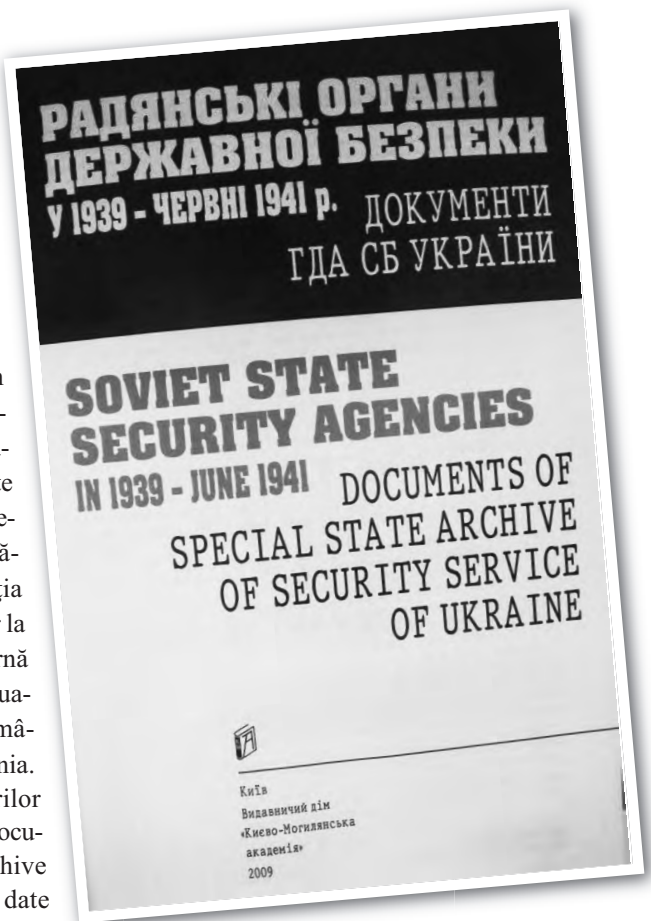
Documente din Arhivele Speciale de Stat ale Serviciului Ucrainean de Securitate, cuprinde ordine, directive, scrisori, note elaborate la nivelul NKVD al URSS și al RSS Ucrainene în care se regăsesc liniile principale de acțiune ale organelor sovietice de securitate în Ucraina, inclusiv în provinciile românești Basarabia și Bucovina de Nord, anexate în iunie 1940.

Date privind situația din România

Rapoartele strict secrete transmise Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al RSS Ucrainene și NKVD de la Moscova vizează și state din vecinătatea URSS, precum Polonia, Ungaria, România, Bulgaria, Turcia, Grecia, relatând inclusiv despre situația obiectivelor militare și a forțelor armate ale acestora, primele acțiuni ale regimului sovietic în teri-

toriile ocupate ca urmare a delimitării sferelor de influență în Europa. Sunt publicate materiale referitoare la activitatea organizațiilor naționaliste ucrainene, condițiile socio-economice din URSS în perioada 1939-1941, presiunea împotriva populației din teritoriile anexate și a "elementelor antisovietice", condițiile din lagărele sovietice, reacția populației și a militarilor la măsuri de politică internă și externă ale URSS, situația refugiaților din România, Ungaria și din Polonia. Din prisma cercetătorilor români prezintă interes documentele din fostele arhive sovietice care conțin date privind situația internă din România din perioada imediat premergătoare declanșării celui de-al Doilea Război Mondial, văzută de securitatea sovietică, activitatea reprezentanților organizațiilor naționaliștilor ucraineni în România, activitatea intensă de spionaj desfășurată de sovietici pe teritoriul românesc, precum și activitatea serviciilor secrete germane în perioada 1939-1941, retragerea armatei române din teritoriile anexate de URSS, primele arestări și măsuri represive îndreptate împotriva populației din Basarabia și Bucovina de Nord, situația armatei române și pregătirile acesteia pentru război.

Documentele din arhivele Serviciului Ucrainean de Securitate dezavuează mitul surprinderii Kremlinului, referitor la atacarea URSS de către Germania fascistă, care a persistat multe decenii în istoriografia sovietică și nu numai, oferă date

privind mișcarea de eliberare națională a ucrainenilor. Astfel, eforturile cercetătorilor din statul vecin constituie un punct de reper pentru dezbaterile actuale la nivelul mediului academic, politicienilor și al societății civile pe tema efectelor dramatice ale Pactului Molotov-Ribbentrop.

Având în vedere actualitatea demersurilor cercetătorilor ucraineni, în numerele viitoare vom prezenta și vom analiza o parte din documentele publicate sub egida ANSU, arhivelor ucrainene și a SBU, pe tematici precum, activitatea NKVD, activitatea organizațiilor naționaliste ucrainene, foamea din RSS Ucraineană, situația din URSS în perioada interbelică, situația din România în perioada 1939-1941, așa cum este văzută de serviciile sovietice de securitate.

1. Titlul original, în ucraineană: *Радянські органи державної безпеки у 1939-1945 рр.: Документи ГДА СБ України. 1939 - червень 1941 р.*, Упорядки В. Даниленко, С. Кокін, 2009, Києво-Могилянська академія, видавничий дім.
2. Colegiul redacțional: G. Boreak, S. Boregunov, V. Verstiuk, L. Dubrovina, O. Lisenko, V. Lozițkii, N. Makovska, I. Matias, Gh. Papakin, N. Platonova, O. Potiliciak, O. Rubliov, V. Smolii, N. Topișko, I. Șapoval.
3. Colegiul redacțional: V.A. Smolii, G.V. Boreak, S.V. Kulcițkii, V.M. Litvin, V.I. Marociko, R.I. Pirig.

DR. FLORIN ȘPERLEA

Noul film al lui Radu Gabrea – “Călătoria lui Gruber” – face o incursiune într-o perioadă tragică din istoria românilor, intens dezbătută mai ales după decembrie 1989, nu întotdeauna însă cu detașarea necesară. Este foarte dificil, desigur, să discuți despre un film artistic care se presupune că încorporează o viziune foarte personală a unui regizor sau a unui scenarist (în acest caz particular este vorba de doi scenariști) asupra unei povești construite cinematografic, dar atunci când această realizare are ambiția de a reconstitui un anume moment istoric, controversat și încă insuficient analizat și recepțat de istoriografia românească, cred că istoricului îi este îngăduit să-și exprime un punct de vedere.

„Călătoria lui Gruber” – între adevăr și ficțiune

Florin Șperlea.

Istoric militar și
jurnalist.

Interesat de evoluția fenomenului militar contemporan și a armatelor est-europene create după modelul sovietic la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial. A publicat studii și articole în reviste de specialitate și mai multe volume, printre care “De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române, 1948-1955” (2003).

Un roman controversat

Pe scurt, Radu Gabrea pleacă de la relatarea scriitorului italian Curzio Malaparte – pe de-a întregul discutabilă, consemnată în romanul „Kaputt” – care s-ar fi aflat în Iași, în ultimele zile ale lunii iunie 1941, în perioada masacrelor săvârșite împotriva evreilor din oraș și a deportării acestora în așa-numitele „trenuri ale morții”.

Relatările lui Malaparte din „Kaputt” au fost puse sub semnul întrebării încă de la apariția romanului,

în 1944, iar Mihai Dim. Sturdza, într-o *Addenda* la ediția în limba română – apărută la Editura Univers, în 1999, în traducerea lui Eugen Uricaru (citări ulterioare se referă la această ediție) – prezintă un tablou sugestiv al „incorectitudinilor deontologice” semnalate de numeroși autori, de-a lungul timpului, în „Kaputt” și în celelalte romane „autobiografice” ale lui Malaparte (p. 310). Dar Mihai Sturdza arată, printre altele, că scena în care bunica sa, prințesa Sturdza, înfățișată de scriitorul italian la brațul soțului ei, „orgolios și distrat (...),

un bărbat încă tânăr, înalt, slab, roșcovan, îmbrăcat în alb, cu fruntea umbră de borul unei pălării de fetru gri” (p. 82), este cu neputință să se fi petrecut, pentru simplul motiv că bunicul său nu mai putea fi văzut prin Iași, întrucât „murise în Franța cu câteva luni mai înainte de venirea lui Malaparte în capitala Moldovei” (p. 309). Autorul romanului „Kaputt” descrie o scenă în care prințesa Sturdza, ieșită cu trăsura la „cumpărături”, în chiar zilele pogromului din Iași (ceea ce este puțin probabil, căci e greu de înțeles cum te poți plimba în caleașcă într-un oraș cuprins de împușcături, în vreme ce prăvăliile evreilor sunt deschise!), îl silește pe un negustor evreu, „îmbiat” cu biciul de vizitiu – un scopit pe nume Grigori – să-i ofere un pachet de ceai pe care nefericitul comerciant tocmai i-l dăduse lui Malaparte. Negustorul, cu o privire rugătoare, smulge pachetul din mână scriitorului italian – care se dovedește extrem de îngăduitor din acest punct de vedere, parcă familiarizat cu „apucăturile” prințesei moldave în materie de târguieli – și îl oferă vizitiului aprigei domnițe. Or, Mihai Sturdza susține, pe bună dreptate înclin să cred, că „prințesele de atunci, câte vor mai fi fost, se bucurau de privilegiul de a nu fi obligate nici să gătească, nici să facă piața” (p. 309), mai cu seamă că înseși guvernantei, o nemțoaică, Elsa – spune Sturdza –, i se părea sub demnitatea ei să se ducă după cumpărături. Nepotul prințesei, pe care Malaparte pretinde că a întâlnit-o în Iași în asemenea împrejurări, scrie că nu crede ca aceasta să se fi gândit „măcar o dată în viața ei să plece la târguieli” (p. 309) și conchide: „După cum nu a asistat la luptele de pe frontul sovietic, pe care le-a povestit cu de-amănuntul în corespondențele sale «din Rusia», tot așa Malaparte nu a fost martorul «ocular» al faptelor relatate de el despre Iași, pe unde a trecut, dar după ce progromul avusese loc, dându-i prilej să-l descrie când într-un fel, când într-altul, după cum bătea vântul politicii pe care dorea să o slujească” (p. 310).

Însă regizorul Radu Gabrea a mărturisit lui Alex. Leo Șerban, într-un interviu publicat în „Dilema veche”, dificultățile întâmpinate în obținerea drepturilor de autor pentru realizarea unui film care să urmărească firul epic al romanului „Kaputt”, așa încât a încredințat scenariul unor tineri – Răzvan Rădulescu și Alexandru Baci – care au construit o realitate paralelă, menținând personajul central – scriitorul italian Curzio Malaparte, interpretat de Florin Piersic jr., ajuns în Iași în căutarea unui medic evreu, renumit alergolog, Josef Gruber. O poveste care se dorește a fi una

credibilă, țesută de cei doi scenariști pe fundalul evenimentelor petrecute în Iași în ultimele zile din iunie 1941.

Documentație sumară și tendențioasă

O voi spune încă de la început: tragedia evreilor din Iași, în iunie 1941, este una despre care trebuie să vorbim și, indiferent de numărul morților (12 – 13 000, cifră „împrumutată” de Gabrea pentru tabloul final al filmului, deși sunt studii serioase care arată că abia jumătate ar putea fi documentată, fie uciși în

CURZIO MALAPARTE

S-a născut pe 9 iunie 1898 la Prato, în Toscana, într-o familie mixtă italo – germană (mama – Edda Pereili, tatăl – Erwin Suckert). Numele său real era Kurt Erich Suckert (pseudonimul de Curzio Malaparte l-a adoptat în 1925).

A urmat cursurile universitare la Roma și a început cariera de jurnalist în 1918 (între timp luase parte la Primul Război Mondial). În 1922 a participat la „marșul asupra Romei”, în urma cărora fasciștii au preluat puterea în Italia. A înființat mai multe publicații, printre care *La Conquista dello Stato* și *900* (revistă literară) și a condus ziarul *La Stampa*. Primul roman

(„Viva Caporetto!”) i-a apărut în 1921; în volumul „Tehnica loviturii de stat”, apărut la Paris în 1931, l-a atacat pe Mussolini, motiv pentru care a fost exclus din Partidul Fascist și exilat pe insula Lipari. Eliberat în urma intervenției lui Ciano, nu a renunțat la atitudinea sa ostilă regimului și a fost arestat de mai multe ori. În perioada celui de-al Doilea Război Mondial a fost corespondent al ziarului *Corriere della Sera* pe frontul de Est. Pe baza experienței din această perioadă a scris controversele romane „Kaputt!” și „La Pelle” („Pielea”). După război a „virat-o” spre stânga, devenind membru al Partidului Comunist Italian. A încetat din viață pe 19 iulie 1957.

Iași, fie decedați în „trenurile morții”), rămâne de explicat și înțeles modul în care s-a putut produce acest dezastru, în condițiile declanșării Operațiunii „Barbarossa”.

Cei doi scenariști păcătuiesc însă inadmisibil prin documentarea sumară (ca să fiu elegant, fiindcă unele scene sunt cu totul neverosimile) și, pe alocuri, complet tendențioasă, care a determinat, în cele din urmă, conturarea unei pretinse „realități”, care nu are nimic de-a face cu adevărul istoric, dar care va oferi nesperată muniție naționaliștilor verzi și antisemiților. Am rămas surprins, de asemenea, atunci când, citind un interviu acordat de actorul Florin Piersic jr. *Agenției Mediafax* (la 26 august 2009, cu puțin înaintea lansării filmului pe ecranele din România), acesta a declarat, senin, că, „la capitolul documentare, am mers pe mâna regizorului, i-am ascultat poveștile și am reținut ce era important”, mai complicată dovă fiind utilizarea cu naturalețe a limbilor germană și italiană (măcar Florin Piersic jr. s-a străduit, însă italiana consulului Guido Sartori, interpretat de Alexandru Bindea, este ușor

ridicolă!). E greu de spus, așadar, dacă Florin Piersic jr. va fi citit măcar romanul lui Malaparte, „Kaputt”.

Realități dure roase

Este foarte adevărat că, încă de la începutul lunii iunie 1941, autoritățile militare informau asupra pericolului pe care l-ar reprezenta pentru siguranța statului român numărul mare de evrei din apropierea Prutului (devenit frontieră cu URSS, după ocuparea Basarabiei în urma ultimatumurilor sovietice din iunie 1940), ca urmare a simpatiei pe care aceștia ar nutri-o față de Uniunea Sovietică și a posibilității de grupare activă a lor împotriva trupelor și a populației românești în eventualitatea unui război cu URSS. În plus, se considera că ei reprezintă mediul favorit din care NKVD-ul și-ar putea recruta agenții informatori. În consecință, în preziua declanșării războiului împotriva URSS, generalul Ion Antonescu a cerut deportarea evreilor valizi, cu vârste cuprinse între 18 și 60 de ani, aflați în zona cuprinsă între Siret și Prut, iar la 27 iunie 1941, i-a cerut comandantului garnizoanei Iași, colonelul Constantin Lupu, evacuarea evreilor

Filme celebre dar...

1. U-571, 2000

Scenaristul american David Ayer a falsificat în mod grosolan evenimentele, arătând că cei care au capturat celebra mașină de criptat “Enigma” au fost americani, când, în realitate, aceștia au fost englezi. El a declarat că acest lucru a fost făcut pentru a atrage publicul din Statele Unite la cinematograful.

2. BRAVEHART, 1995

Filmul epic, regizat de Mel Gibson, îl arată pe eroul scoțian William Wallace drept un fel de haiduc sărac, în vreme ce realitatea ne spune că acesta era proprietar de pământ și cavaler. Mai mult, filmul prezintă o poveste inexistentă de dragoste între Wallace și regina Isabella.

Până și celebrul kilt este aiurea băgat în film, pentru că acesta a apărut la vreo 300 de ani după evenimentele povestite în film.

3. 10.000 Î.H., 2008

Filmul despre un vânător de mamuți care se luptă pentru a-și salva iubita este plin de tot felul de anomalii. Printre altele, mamuții sunt folosiți la construirea... piramidelor (cu mii de ani înainte ca acestea să fie ridicate!). O cronică apărută într-o revistă de specialitate spunea: „Oamenii suferă de foame (în film, n.n.) dar este foarte greu să ai vreun fel de simpatie față de ei, deoarece cei care vânează mamuți cu plasa merită tot ce li se întâmplă”.

din oraș, urmând ca persoanele care se opun cu arme de foc să fie executate după o instrucție sumară.

În Iași s-a creat o adevărată psihoză, poliția fiind intens solicitată prin rapoarte care reclamau că evreii semnaleză aviației sovietice, că ascund agenți diversioniști și țin adunări suspecte. Pe fundalul acestei psihoze și în condițiile declanșării Operațiunii „Barbarossa”, unii militari, însoțiți de civili (care s-au dovedit, în cercetările ulterioare, ca fiind foști legionari sau simpli borfași) au pătruns în casele evreilor unde au ucis și devastat. Asupra unor coloane de militari s-a executat foc din casele în care se presupunea că locuiesc evrei (ancheta finală a stabilit inclusiv simulări ale focului!) și, potrivit raportului colonelului Captaru, prefectul județului Iași, în noaptea de 28/29 iunie 1941, „s-au tras focuri de armă de indivizi rămași necunoscuți, din diferite cartiere ale orașului”. Peste 3 000 de oameni, în majoritate evrei, au fost arestați de patrule germane și duși la chestura poliției (potrivit raportului colonelului Captaru, din 29 iunie 1941), cei mai mulți fiind uciși ca urmare a tirului executat în

trei rânduri de o unitate germană (declarația chesturului poliției Iași, Gh. V. Leahu, la 2 iulie 1941).

Comandantul Divizei 14 Infanterie, generalul Gh. Stavrescu, cel cărui i se ceruse de colonelul Captaru să solicite Comandamentului german retragerea patrulelor militare germane, a emis, la 30 iunie 1941, un ordin în care arăta că ostașii care, părăsind unitățile, „s-au dedat la arestări, jafuri și chiar masacrarea populației evreiești”, vor fi deferiți Curții Marțiale „spre a fi judecați și sancționați imediat”. El mai preciza că este nevoie să li se explice ostașilor că misiunea lor de luptători este „de a distruge inamicul din față și nu aceea de a se deda la devastări sau terorizări”.

Inocenții militari germani...

Ceea ce mi s-a părut însă de neacceptat în filmul lui Radu Gabrea este tocmai inocentarea militarilor germani, care au avut controlul asupra Iașilor, după începerea Operațiunii „Barbarossa”, și care sunt responsabili, în egală măsură, de masacrele de la

chestura poliției (în film fiind doar sugerate, însă neexplicate, lăsându-se să se subînțeleagă vinovăția exclusivă a administrației militare românești). Mai mult, colonelul Freitag, un fel de responsabil militar german în Iași, este înfățișat ca fiind excedat de atrocitățile comise de militarii români, pe care îi tratează cu o evidentă superioritate, dar se dovedește extrem de înțelegător față de nevoile medicale ale lui Curzio Malaparte, preocupat să-și găsească medicul alergolog, chiar dacă acesta este un evreu intrat deja în malaxorul deportărilor! Câtă omenie, am putea exclama, entuziasmați de puritatea trăirilor ofițerului german!

Departate de a fi felicitat pe un colonel pentru zelul său în „înghesuirea” evreilor în „trenurile morții”, așa cum apare, la un moment dat, în film, generalul Ion Antonescu a emis un ordin, la 4 iulie 1941, în care, deși relua termenii politicii antisemite, arăta că „dezordinile” petrecute la Iași (era cam eufemistic spus „dezordini”, fiindcă fusese vorba de crime oribile!) „au pus armata și autoritățile într-o lumină cu totul nefavorabilă.

departe de adevăr

4. PATRIOTUL, 2000

O nouă dovadă de denaturare a adevărului regizată de Mel Gibson. Filmul, despre Războiul de Independență al coloniilor americane, îi arată pe englezi în niște ipostaze absolut terifiante. Printre altele, aceștia dau foc unei biserici cu tot cu enoriași, fapt lipsit de orice suport. Niciun fel de referire la sclavie nu este făcută în film. Personajul principal, Francis Marion, prezentat ca un erou virtuos, era de fapt proprietar de sclavi, acuzat de viol și care se distra împușcând indieni.

5. Gladiator, 2000

Oscarizatul film regizat de Ridley Scott nu este nici măcar în apropierea adevărului istoric. Cele mai multe erori sunt legate de persoana împăratului Commodus. În film, acesta își ucide tatăl (Marcus Aurelius), este îndrăgostit de propria soră și sfârșește ca un laș, ucis în arenă de rivalul său Maximus. În realitate, Marcus Aurelius a murit din cauze naturale; Commodus și-a executat sora, după ce a preluat puterea și a fost asasinat în baie, de către luptătorul Narcisus (cel care a servit ca model pentru generalul Maximus). În plus, Commodus a domnit vreo 10 ani și nu câteva luni, cum greșit indică filmul.

(...) Rușinea este și mai mare când soldați izolați, din proprie inițiativă și, de mai multe ori, numai în scopul de a jefui sau maltrata, atacă populația evreiască și omoară la întâmplare. (...) Nu este însă admisibil ca fiecare cetățean sau fiecare soldat să-și asume rolul de a soluționa problema evreiască prin jafuri și masacre. Prin asemenea procedee, arătăm lumii că suntem un popor nedisciplinat și necivilizat și punem autoritatea și prestigiul statului român într-o lumină cu totul neplăcută. Opresc dar, cu desăvârșire – spunea Antonescu – orice acțiune pornită din inițiativă individuală și fac răspunzătoare autoritățile militare și civile de executarea întocmai a acestui ordin”. Și, cu un ochi spre posteritate, continuă: „Crime de asemenea natură constituie o pată rușinoasă pentru neamul întreg și ele sunt plătite mai târziu de către alte generații decât aceea care le-a comis”.

... și imbecilii soldați români

Am fost surprins, pe de altă parte, în filmul lui Gabrea, de atitudinea caricaturală pe care acesta o construiește militarului român. Este, aici, un amalgam de soldați imbecili și îndărătnici, caporali care vorbesc o germană fluentă (greu de crezut!), ofițeri-marionetă cu grade importante (apare, la un moment dat, și un locotenent, pe post de dactilograf-ușier într-un comandament, care poartă insigna de absolvent al Școlii Superioare de Război, ceea ce este imposibil, fapt ce trădează lipsa unui consultant de specialitate, în detrimentul veridicității filmului!) care fac sluj în fața unui oarecare colonel german (Freitag), regizorul străduindu-se să portretizeze, prin ei, ticăloșia însăși, în tușe mult prea groase, cazonismul stupid, dar și oportunismul de care e atinsă inevitabil administrația în această parte a Balcanilor. *Omne nimium nocet* (ce-i prea mult strică), spuneau latinii! Gabrea

înfățișează însă instituția militară cu gândul mai degrabă la armata sovietizată postbelică decât la armata regală intrată în războiul mondial de partea Germaniei naziste pentru eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, ocupate de Uniunea Sovietică în iunie 1940. De asemenea, scena în care recepționarul, de la hotelul unde Curzio Malaparte urmează să fie cazat, îi cere oaspetelui să-și exprime dorința de a primi o cameră, fie cu vedere spre curte, fie spre piața orașului, unde s-ar afla spânzurați evrei (nu a existat așa ceva în Iași, în iunie 1941!), mi s-a părut absolut grotescă, revoltătoare și tendențioasă, care îi descalifică definitiv pe cei doi scenariști.

În opinia mea, Radu Gabrea a făcut un film tezig, corect politic și, așa spune, departe de adevărul istoric, construit pe o tragedie reală care ar fi meritat o cu totul altă abordare pentru evocarea onestă a ororilor prigoanei împotriva evreilor în anii celui de al Doilea Război Mondial.

Filme celebre dar... departe de adevăr

6. AMADEUS, 1984

Filmul este bazat pe un zvon care a circulat după moartea lui Mozart, cum că acesta ar fi fost otrăvit de către compozitorul italian Salieri. Nimic nu a confirmat aceste bănuieli, ba mai mult au fost descoperite dovezi care să susțină nevinovăția lui Salieri. Printre altele, relatările contemporane arată că Salieri vorbea cu admirație despre Mozart. Se pare că zvonul a apărut pe fondul rivalității acerbe dintre școlile de muzică italiană și austriacă, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

7. APOCALYPTO, 2006

Același Mel Gibson a regizat și acest film care a cam băgat în ceață civilizațiile precolumbiene. În primul rând că nu există niciun fel de dovezi că mayașii se atacau între ei și că recurgeau la execuții (femei, copii, bătrâni) și la sacrificii rituale în masă. Este drept că

astfel de sacrificii aveau loc, dar nu pentru venerarea zeului Soare – Kulkulkan (cum apare în film) și numai din rândul prizonierilor de război de rang înalt. Sacrificiile în masă erau specifice aztecilor, nu mayașilor, dar și aceștia își executau dușmanii, nu pe cei de același neam.

8. MARIA ANTOANETA, 2006

Un film în care viața reginei ghilotinate aproape că se reduce la costume și prăjituri. O enormitate ce apare acum este aceea că Maria Antoaneta nu a rămas însărcinată în primii ani de căsnicie pentru că lui Ludovic al XVI-lea îi era frică de... intimitate.

9. ELISABETA: EPOCA DE AUR, 2007

Deși acțiunea filmului este plasată în 1585, când regina Angliei avea 52 de ani, rolul ei este jucat de o actriță cu aproape 20 de ani mai tânără. Elisabeta

este curtată printre alții de Ivan cel Groaznic al Rusiei, care la data respectivă era... mort. În sfârșit, suverana este prezentată în mijlocul trupelor, călare pe un cal alb și îmbrăcată în armură, imagine potrivită cu cea a Ioanei D'Arc, dar care nu corespunde realității istorice.

Sfârșitul erei Voronin în Republica Moldova

DR. CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

Vladimir Voronin este un personaj cu o carieră de partid tipică. Născut la 25 mai 1941 în satul Corjova, raionul Dubăsari, într-o familie de români – având numele de Sârbu – familie ce a avut mult de suferit de pe urma invaziei sovietice. Bunicul lui Vladimir Sârbu - Voronin, Isidor Sârbu, a fost primar în Transnistria în timpul regimului Antonescu și a fugit odată cu pătrunderea trupelor sovietice. Tatăl său a fost deportat în Siberia, unde și-a găsit sfârșitul o parte a familiei Sârbu, acesta a reușit să evadeze și să se întoarcă în Basarabia – devenită Republică Sovietică.

Istoria familiei Sârbu este istoria a mii de familii din Basarabia care au luptat să rămână români, care nu și-au abandonat tradițiile, pământul și limba. Dar tânărul Vladimir a urmat un alt curs decât cel al propriei familii, devenind un adept al rusificării, un instrument al noii puteri din Moldova.

Copilăria frământată, lipsa tatălui plecat în Siberia, neajunsurile, faptul că familia sa era dintre cele care refuzase cooperativizarea au făcut din tânărul Sârbu, devenit Voronin nu o victimă a unui regim brutal și opresiv care se înstăpânise peste întreaga Basarabie, ci un aliat fidel al acestuia. Și pentru că origine sănătoasă nu avea, Sârbu a devenit Voronin, iar victima, opresor.

Ascensiunea tânărului Voronin a fost rapidă, în primii cinci

ani ai carierei sale, Vl. Voronin a început ca simplu brutar în Dubăsari, apoi șef al brutăriei, pentru ca apoi să ajungă șef al Combinatului de Panificație al orașului Dubăsari și student al Institutului de Industrie Alimentară de la Moscova.

În 1967, a fost primit în rândurile Partidului Comunist al URSS, iar cariera sa politică a înflorit într-un mod spectaculos pentru fiul unui fugar român din Siberia. Din acel moment, actualul, **foșt** președinte al Republicii Moldova, a mers pe linia partidului. A ajuns rapid șeful Secțiunii de Industrie și

Construcții a Comitetului Raional Dubăsari, apoi în 1970 a fost numit președinte al Comitetului Executiv al Raionului Ungheni, funcție pe care a deținut-o până în 1974.

Din 1983, Vladimir Voronin a urmat cursurile Academiei de Științe Sociale a Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, apoi a fost trimis la Tighina ca prim-secretar al Comitetului Municipal de partid.

Ascensiunea sa a continuat, astfel că în februarie 1989 Biroul Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova îl numește Ministru de Interne. Din acest post a fost implicat în represiunea mișcărilor populare de la 7 noiembrie 1989 din Moldova.

În anii 1989 - 1992 a urmat cursurile Academiei Ministerului de Interne al Uniunii Sovietice. Din 1993, s-a retras la

Manuscriptum

La Muzeul Național de Istorie a României poate fi vizitată o interesantă expoziție de manuscrise ce au aparținut unor mari personalități ale istoriei – fie că vorbim de oameni politici, diplomați, scriitori sau muzicieni. Scriori, însemnări sau note aparținând lui Nicolae Iorga, Mircea Eliade, Reginei Maria, Emil Cioran, Tudor Arghezi, Nicolae Titulescu, Constantin Argetoianu, Nichita Stănescu, Constantin Noica, George Enescu sau Gheorghe Marinescu își găsesc locul în expoziția „Manuscriptum”. Spre a exemplifica ineditul documentelor, vă aducem la cunoștință doar trei dintre însemnările lui Nicolae Iorga, dintr-un manuscris din anul 1922:

1. „Epitaf: Aici zace un om, care n-a iertat niciodată ceea ce patria lui n-a putut ierta”;
2. „Eu nu sunt forma triumfătoare a nației române, ci sunt forma ei suferitoare”;
3. „Toți oamenii cumsecade sunt, în general, antipatici, indiferent de inteligența lor”.

pensie ca general al Ministerului de Interne și s-a dedicat vieții de partid. Partidul Comunist din Moldova a fost reorganizat de către Voronin și Petru Lucinschi, devenit președinte al Parlamentului de la Chișinău. Voronin a fost ales în Parlament deputat pe listele Partidului Comunist, iar în decembrie 1994, cu ocazia Congresului de constituire al Partidului Comunist din Republica Moldova a fost ales prim-secretar al Comitetului Central.

Artizan al evoluției comuniștilor, Voronin a candidat la alegerile prezidențiale din noiembrie 1996, dar nu a intrat în turul al doilea. Un eșec care a fost compensat de faptul că la alegerile parlamentare din 1998, Partidul Comunist a urcat la 30% din voturile exprimate. Șef al opoziției comuniste și aliat al președintelui ales Petru Lucinschi, Voronin a fost numit prin decret prezidențial prim-ministru în decembrie 1999, decizie neacceptată de către partidele politice din Moldova și nepusă în practică.

În mod paradoxal, ascensiunea comuniștilor și a lui Voronin a continuat, acesta mergând pe un discurs rusofon, arătând ostilitate totală față de România, cerând de nenumărate ori președintelui Lucinschi să ia măsuri drastice pentru a opri „românizarea” Republicii Moldova, pentru a stopa orice influență românească.

Revirimentul comuniștilor a fost simțitor și la alegerile din februarie 2001, când aceștia au câștigat majoritatea, Voronin a fost ales președinte de către Parlamentul moldovean la 4 aprilie 2001.

În cele două mandate Voronin, Republica Moldova s-a îndepărtat de Occident și de bunăstare și a devenit tot mai mult un stat închisat, un teren al rusificării, al abuzului și al lipsei democrației.

Rusificarea și abuzul au făcut și fac parte din viața cotidiană a moldovenilor sub regimul Voronin, ale cărui măsuri au fost: introducerea studiului limbii ruse ca obligatorie din școala primară, scoaterea din școală a Istoriei românilor și înlocuirea acesteia cu cea a moldovenilor, îngrădirea libertății presei prin favorizarea celei obediente.

Rusificarea accelerată din 2001 încoace, a dus Moldova mai aproape de Rusia și de modelul de „democrație” rusească în care jurnaliștii sunt amenințați sau chiar supri-

mați, în care discriminarea culturală este flagrantă, iar minoritățile ne-ruse își pierd drepturi, iar populația majoritară vorbitoare de limbă română, devenită limbă moldovenească, are tot mai puține drepturi.

Voronin a aplicat modelul rusesc, a înlăturat opoziția politică și intelectuală, când aceasta nu s-a înlăturat singură prin conflicte interne, fărâmițare și lipsa unor voci populare care să îndrume sistemul democratic moldovenesc.

Manifestațiile populare au fost oprite, înăbușite în sânge, iar în cele două mandate Voronin, Republica Moldova a reintrat definitiv pe axa Rusiei, angajându-se în vocale conflicte cu România căreia îi reproșează în mod repetat și fără credibilitate amestecul în treburile interne, stipendierea culturii de limbă română, atragerea cetățenilor moldoveni prin acordarea de cetățenie română.

Voronin a fost unul din artizanii îndepărtării treptate și brutale a Moldovei de Uniunea Europeană, a apropierei necondiționate de Rusia.

Contestarea caracterului unitar al Republicii Moldova și federalizarea acesteia au fost printre obiectivele mandatelor Voronin, pe lângă îndepărtarea de structurile europene și euroatlantice. În mare parte scopurile celor două mandate au fost îndeplinite. Dependența de Rusia, relațiile tensionate cu statul român, înăbușirea mișcărilor studențești de la Chișinău, blocarea alegerii oricărui președinte cu alură democratică și continuarea unui mandat care s-a terminat de mult, acestea sunt „realizările” erei Voronin în Republica Moldova.

Aceste „realizări” s-au oprit în toamna anului 2009, la **28 august 2009**, dată ce va intra în istorie. În această zi Mihai Ghimpu, candidatul Alianței Pentru Integrare Europeană a fost ales președinte al Parlamentului.

Iar cuvintele Președintelui au fost simple, dar la înălțimea momentului istoric: „Mulțumesc tuturor alegătorilor, care ne-au susținut. Nu am alte gânduri decât să construim un stat liber și democratic, în care fiecare cetățean să fie mândru de țara sa. Sper că vom construi ceea ce așteaptă de ani de zile cetățenii și instituțiile europene!”

Maneken Pis – simbolul orașului Bruxelles

CORNEL CONSTANTIN ILIE

Dacă la New York găsim Statuia Libertății (93 metri), la Rio de Janeiro pe cea a lui Hristos Mântuitorul (38 metri), la Bruxelles se află statuia lui... Maneken Pis. „Băiețelul” cum mai este supranumit, are puțin peste o jumătate de metru, dar o valoare simbolică la fel de mare ca și suratele sale mult mai impozante.

Un document provenit de la arhivele de la Sainte Gudule amintea de existența statuii, din piatră, la 1388, sub numele de micul Julien. Denumirea de Maneken Pis apare pentru prima oară într-un document din 1451, păstrat în arhiva primăriei din Bruxelles.

Fiind furată a fost înlocuită cu statuia din bronz măsurând 61 cm înălțime, realizată de Jerome Duquesnoy în 1619, pe un soclu făcut de Daniel Raessens.

Pusă la adăpost în timpul bombardamentelor franceze asupra orașului, a fost reînaltată la locul ei în august 1695, iar pe soclu s-a inscripționat un citat în limba latină, care în traducere ar suna astfel: „Dumnezeu m-a așezat pe această piatră, știind că sunt mai puternic decât dușmanii mei”.

În 1698, a primit primul său costum din partea principelui elector Maximilien Emanuel de Bavaria; de atunci au fost create numeroase vestimentații, peste 800 în momentul de față, care pot fi admirate la Musée de la Ville de Bruxelles, în Grand Place.

În legătură cu „nașterea” lui Maneken Pis, există mai multe legende.

Prima este cea referitoare la ducele Godfrey al III-lea de Leuven. În 1142 soldații săi, care se luptau cu armata lui Berthout de Grimbergen, l-au pus într-un coș și l-au agățat într-un copac, pentru a-i stimula în luptă. Se spune că de acolo s-a urinat pe soldații adversari și aceștia au pierdut bătălia.

Altă legendă plasată în secolul al XIV-lea spune că dușmanii care atacau orașul se pregăteau să arunce zidurile acestuia în aer. Un copil, pe nume Julien, aflând de acest lucru, s-a urinat pe fitilele ce declanșau explozia, salvând astfel orașul.

Altă versiune este aceea care spune că monumentul (stauia și bazinul)

au fost dăruite de un comerciant bogat, care a mulțumit în acest fel locuitorilor orașului ce-l ajutaseră să-și găsească copilul pierdut (găsit desigur în timp ce se urina într-o grădină).

„Băiețelul” a fost victima unor acte de vandalism. În 1745 i-au fost furate hainele de către soldații englezi; doi ani mai târziu a fost furat de un grenadier francez. Drept compensație, regele Ludovic al XV-lea i-a oferit un costum de marchiz. În 1817, un fost deținut, Antoine Lycas, a furat statuia pe care a mutilat-o. După ce a fost recuperată a fost restaurată și repusă la locul ei în 1818. De multe ori studenții, după organizarea unor farse sau ale unor rămășaguri, l-au smuls de pe soclu.

Maneken Pis este un simbol al umorului bruxellez, dar și

al opoziției față de război și de fanatism. De-a lungul timpului „băiețelul” a fost făcut Cavaler al Ordinului Sf. Ludovic, brigadier de onoare în diverse regimente sau Primul ambasador al patrimoniului folcloric și cultural bruxellez. La anumite ocazii, în loc de apă, curgea bere și vin. Există și un echivalent feminin, tot la Bruxelles: Jaeneke Pis.

Noutăți Editoriale

Arta japoneză

Cartea îl invită pe cititor să admire și să studieze, dintr-o varietate de perspective, douăzeci dintre capodoperele perioadei Edo, printre care **Cinci femei frumoase** de Hokusai și **Păsări domestice** a lui Jakuchu.

Arta japoneză folosește decupaje inedite pentru a ilustra bogata varietate de obiecte de artă vizuală create în perioada Edo, unică din punct de vedere social și istoric. Sunt prezentate lucrări variate, de la rulouri verticale și imprimeuri ukiyo-e, la textile și ceramică pictată.

Tomoko Sato, *Arta japoneză*, Editura Vellant, București, 2009

Portrete istorice ale românilor

Un volum pro memoria, util profesorilor de istorie, elevilor, jurnaliștilor, celor care caută să-și lămurească rapid

contextul unei adesea prea succinte fișe de dicționar online sau tipărit. În galeria de figuri exemplare din acest volum (de la Ștefan cel Mare, la Avram Iancu și Nicolae Titulescu) se citesc destule destine guvernate de patriotism, muncă încăpățanată și dăruire profesională pentru ca românii anilor 2000 să-și poată aminti de rădăcinile lor pozitive. Și să le poată povesti și copiilor lor.

Dan Berindei, *Portrete istorice ale românilor. Domni, regi, eroi, cărturari, oameni politici, literați*, Editura Compania, București, 2009

Țigani. Istoria unui popor european

Cartea de față începe cu cercetarea originii lor indiene, continuând cu migrațiile ce i-au purtat din Evul Mediu până în zilele noastre prin Orientul Apro-

piat, Europa răsăriteană și cea occidentală. Cunoscuți încă din cele mai vechi timpuri pentru talentul lor muzical, pentru iscusința cu care prelucrau metalele, pentru priceperea la cai și pentru arta de ghicitori și de vindecători, țigani au avut parte totuși de-a lungul întregii lor istorii de o imagine cu persistente conotații negative. Cercetând rădăcinile istorice ale acestui fapt, Angus Fraser îi subliniază efectele în diferite epoci - de la frecvențele expulzări din trecutul mai îndepărtat până la „holocaustul uitat” din timpul celui de-al Doilea Război Mondial -, trasând totodată un viguros tablou al prezentului. Angus Fraser, *Țigani. Istoria unui popor european*, volumul I: *Origini*, volumul II: *Primele migrații*, Editura Humanitas, București, 2009 (audiobook ce va cuprinde 8 volume - 12 CD-uri, în lectura lui Emil Hurezeanu).

Așteptăm ca cititorii și colaboratorii noștri să propună cărți care să apară la rubrica “Pagini albastre” începând cu numărul 2 al revistei. Jurul “Istorie și civilizație”, format din academicieni, va analiza propunerile și va decide ce lucrări vor fi prezentate în rubrica sus-amintită. Ne puteți trimite propunerile pe adresa: **București, Splaiul Unirii nr. 16, sector 4, etaj 7, camera 706** sau pe e-mail: **redactie@isciv.ro**.

SUBTITLURILE ARTICOLELOR, INSERTURILE, RUBRICILE “NEWS” ȘI “ACTUALITATE” SUNT REALIZATE DE MEMBRII REDACȚIEI REVISTEI ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE.

Evenimente

Festivalul de Muzică Veche București

Un eveniment unic ce își propune readucerea în atenția noastră a sonorităților epocilor Medievală, Renascentistă sau Barocă. Pe lângă genurile aparținând acestor perioade premergătoare Clasicismului Muzical, în cadrul Festivalului de Muzică Veche (aflat deja la cea de-a patra ediție), se regăsesc de asemenea concerte de muzică bizantină și gregoriană. Concertele vor fi găzduite de Ateneul Român și Galeriile de Artă Dalles (intrarea prin librăria Dalles). Festivalul se va desfășura între 17 – 23 octombrie 2009.

Ion Mincu. Desene și proiecte de arhitectură

Cabinetul de Desene și Gravuri al Muzeului Național de Artă al României prezintă expoziția temporară **Ion Mincu. Desene și proiecte de arhitectură**, deschisă publicului în cadrul Galeriei de Artă Românească Modernă, în sălile dedicate expunerii de arte grafice. Treizeci și cinci de proiecte și desene, la care se adaugă trei carnete de schițe ale marelui arhitect, sunt expuse pentru prima dată într-un muzeu. Toate schițele și proiectele lui Ion Mincu provin din fondul Muzeului “Al. Saint-Georges”.

În expoziție sunt prezentate șase foi de examen cu schițe de proiecte pe teme date și trei carnete însumând 85 de schițe din perioada studiilor lui Ion Mincu la Școala Națională de Belle Arte din Paris. La acestea se adaugă desene și acuarele cu peisaje și vestigii arheologice din timpul călătoriilor sale în Italia, precum și trei schițe pentru proiectul restaurantului cu specific românesc care urma să fie instalat la Expoziția Universală de la Paris din anul 1889.

Expoziția este deschisă până pe 31 octombrie 2009.

TALON DE COMANDĂ

20% reducere

Completați spațiile și trimiteți talonul pe adresa:

București, Splaiul Unirii nr. 16, sector 4, etaj 7, camera 706,
sau comandați pe e-mail: **redactie@isciv.ro**.

Doresc să primesc revista ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE numărul.....

Revista doresc să o primesc la adresa:

Denumirea instituției (Dacă este cazul).....

Nume..... Prenume..... Telefon.....

E-mail..... Str..... Nr.....

Bl....., Ap....., Sc....., Et....., Sector/Județ..... Localitate.....

Cod Poștal.....

Plata se face ramburs, la primirea revistei.

În prețul revistei sunt incluse și taxele poștale.

Revista se expediază prin poștă. Editura nu răspunde pentru întârzierea sau pierderea coletelor.

Prin participare, persoanele în cauză acceptă în mod necondiționat și explicit ca datele personale de identitate să fie utilizate și stocate într-o bază de date, aceasta putând fi folosită de organizatori sau subcontractanți ai acestora, ulterior, în cadrul altor aplicații similare, de marketing direct etc., cu respectarea drepturilor prevăzute de Legea 667/2001 privind prelucrarea datelor cu caracter personal.

Data:

Semnătura

Abonamentele se fac începând cu luna ianuarie 2010.

<http://www.isciv.ro>